

Univerzitet u Beogradu

**MASTER RAD**

**Islamistički terorizam kao pretnja bezbednosti  
Republike Srbije**

**Mentor:**  
**Dr Dragan Simeunović**

**Student:**  
**Jovana Petrović**

Beograd, 2018.

## Sadržaj :

|                                                                                      |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>UVOD.....</b>                                                                     | <b>1</b>  |
| 1.1    Predmet i cilj istraživanja.....                                              | 3         |
| 1.2    Naučno istraživačke metode .....                                              | 5         |
| 1.3    Opis strukture rada.....                                                      | 6         |
| 1.4    Očekivani rezultati i naučni doprinos.....                                    | 7         |
| <b>2    Terorizam – pojam i karakteristike .....</b>                                 | <b>9</b>  |
| 2.1    Definisanje terorizma i dodatno definisanje bezbedosnog pitanja.....          | 9         |
| 2.2    Klasifikacija, oblici i elementi terorizma.....                               | 20        |
| 2.3    Savremeni terorizam .....                                                     | 25        |
| 2.4    Međunarodni odnosi nakon 11.septembra.....                                    | 29        |
| 2.5    Samoubilački terorizam .....                                                  | 33        |
| <b>3    Islamski terorizam .....</b>                                                 | <b>37</b> |
| 3.1    Nastanak i razvoj islama .....                                                | 37        |
| 3.2    Politički islam .....                                                         | 43        |
| 3.3    Islam i demokratija .....                                                     | 46        |
| 3.4    Uzroci islamskog radikalizma .....                                            | 49        |
| 3.5    Odnos islamskih zemalja i zapada .....                                        | 54        |
| 3.5.1    Islam i SAD, Međunarodni odnosi posle 11. septembra .....                   | 54        |
| 3.6    Evropa i islamske zemlje .....                                                | 58        |
| 3.7    Sukob islama i zapada – da li postoji mogućnost dijaloga i tolerancije? ..... | 62        |
| <b>4    Vahabizam .....</b>                                                          | <b>67</b> |
| 4.1    Nastanak "verskog" terorizma .....                                            | 67        |
| 4.2    Vahabizam kao verski pokret .....                                             | 69        |
| 4.3    Istorijski razvoj vahabizma .....                                             | 74        |
| 4.4    Savremeni vahabizam.....                                                      | 78        |
| 4.5    Vahabizam na Balkanu.....                                                     | 81        |
| <b>5    Republika Srbija i pretnja bezbednosti.....</b>                              | <b>84</b> |
| 5.1    Uzroci terorizma u Republici Srbiji.....                                      | 85        |
| 5.2    Islamistička doktrina – važan uzrok terorizma protiv Republike Srbije.....    | 88        |
| 5.3    Revitalizacija islama na Balkanu i u Republici Srbiji .....                   | 91        |
| 5.4    Vahabizam u Srbiji.....                                                       | 94        |
| 5.5    Republika Srbija i teroristički kolektiviteti islamista .....                 | 98        |

|          |                                                            |            |
|----------|------------------------------------------------------------|------------|
| 5.6      | Budućnost i terorizam na teritoriji Republike Srbije ..... | 101        |
| 5.7      | Umesto zaključka .....                                     | 106        |
| <b>6</b> | <b>ZAKLJUČAK .....</b>                                     | <b>114</b> |
|          | <b>LITERATURA .....</b>                                    | <b>118</b> |

## **1 UVOD**

Sa završetkom hladnog rata i nestankom bipolarne structure međunarodnih odnosa, došlo je do znatnih promena u shvatanju koncepta bezbednosti. Za razliku od tvrdog, vojnocentričnog ,državocentričnog shvatanja, prema kome je bezbednost usko vezivana za sposobnost države da se odupre pretnjama koje potiču od vojnih kapaciteta druge države, nakon disolucije Sovjetskog saveza, dolazi do promene paradigme. Meko shvatanje bezbednosti ističe da vojna pretnja nije jedina pretnja po bezbednost države, kao ni da države nisu jedini subjekat u međunarodnim odnosima koje su sposobne da generišu pretnju. Pored država, javljaju se raznovrsni nedržavni akteri – pojedinci, grupe i organizacije – koji su uporedno sa tehnološkim razvojem čovečanstva igraju sve relevantniju ulogu u međunarodnim odnosima. Kako bi država na odgovarajući način odgovorila novim pojavnim oblicima ugrožavanja nacionalne bezbednosti, više nije moguć unilateralan pristup u suočljavanju sa savremenim bezbednosnim izazovima, rizicima i pretnjama. Već naprotiv, globalizacija je učinila saradnju između država neminomnom, jer je za rešavanje problema uglavnom neophodan multilateral i kooperativni pristup.

Među savremene izazove, rizike i pretnje sa kojima se susreće gotovo svaka država izdvajaju se: promena klime, nedostatak prirodnih resursa, glad, migracijska kretanja, regionalni oružani sukobi i građanski ratovi, identifikovana potreba za uspostavljanjem modela održivog razvoja na svetskom nivou. Terorizam je fenomen čija uloga i značaj eksponencijalno rastu. Posle napada čečenskih terorista u Beslanu, napada na Svetski trgovinski centar u Njujorku, terora Islamske države u Siriji, napada u Parizu, brojnih terorističkih napada u Nemačkoj tokom 2016. godine, napadi na devojke i žene u Kolgonu tokom novogodišnje proslave, terorističkih napada u Mančesteru tokom koncerta Ariana Grande 2017. godine, svest o problemu terorizam kao problem savremenog društva se širi i ulazi u fokus savremenog društva. Terorizam na tlu Evrope je učestaliji, agresivniji, ali i vidljiviji zahvaljujući medijima, naročito društvenim mrežama. Svesni okruženja u kojem se nalazimo bezbedonosne i odbrambene snage, identifikuju, analiziraju i procenjuju mogućnosti delovanja terorizma na području Republike Srbije. Terorizam se iz dana u dan menja po

formi, sadržini, tipovima i oblicima organizovanja, načinima delovanja, tehničkoj opremljenosti i slično.

Različite oblike sukoba možemo da nađemo u najranijoj ljudskoj istoriji. Sukobi su stari koliko i ljudsko društvo. Neophodno je razlikovati sukobe, nasilje i političko nasilje od terorizma, kako bi se izbegle greške u pogledu sadržaja pojave i u pogledu aktera. U delu Terorizam prof. Simeunović ističe „Terorizam je savremeni fenomen. Naporno traganje i preturanje po istorijskim primerima političkog nasilja kako bi se iznašao terorizam u predmodernim vremenima nije do sada dalo velike naučne rezultate, pogotovo ne u smislu potvrde da je terorizam fenomen koji postoji „od kada postoji i politika“. Ono što danas nazivamo terorizmom zapravo postoji tek od 19. veka. Čak je i sam termin terorizam skovan pre definitivnog uobličavanja terorizma kao posebne političke pojave, a njime su prvo označavani i pravni i imitativni revolucionarni teror i neki drugi, srodni oblici političkog nasilja, pa tek onda ono što danas nazivamo terorizmom.“<sup>1</sup> U osnovi svakog terorističkog motiva leži sticanje, očuvanje i odbrana individualnog i/ili kolektivnog identiteta, koji zavisi od tri faktora: metoda (nasilje), meta (civilna ili vlada) i svrha (usmeriti strah i primorati političku ili društvenu promenu). Svesni zapadne tendencije da se islam vidi kao pretnja, (uzroci, motivi i povodi ovakvog gledišta elaborirani su u radnom delu rada pod nazivom Islamski terorizam) mnoge muslimanske vlade koriste opasnost od islamskog radikalizma kao izgovor za kontrolu i gušenje islamskih pokreta. „One podstiču strah od monolitnog islamskog radikalizma i u zemlji i van nje, isto kao što su mnogi u prošlosti koristili antikomunizam kao izgovor za autoritarnu vladavinu i sticanje podrške od zapadnih sila.“<sup>2</sup> Usredsređivanje na radikalizam i poistovećivanje islama sa ekstremizmom koji pretilo da se sukobi sa Zapadom postali su svakidašnja praksa vlada i medija. „Selektivna analiza islama i događaja u muslimanskom svetu od strane istaknutih naučnika i političkih komentatora vrlo često služi kao osnova člancima i uvodnicima o muslimanskom svetu,“<sup>3</sup> kao i izgovor za delovanje pojedinih vlada koje se samoreklamiraju kao čelnici borbe protiv terorizma, a sa druge strane te iste države neretko primenjuju i dvostruke standarde u borbi protiv terorizma.

---

<sup>1</sup> Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2009, s. 97

<sup>2</sup> Esposito, John L., *Islamska pretnja – mit ili stvarnost*, s. 137 Dostupno na: <https://islamunur.files.wordpress.com/2011/01/islamska-prijetnja-mit-ili-stvarnost.pdf> (pristupljeno: 16.04.2018)

<sup>3</sup> Esposito, John L., op.cit., s. 137,

Za Republiku Srbiju očigledan primer je kada „ekstremisti koji su primenjivali nasilje protiv Republike Srbije nisu snosili konsekvence, već je njihovo nasilje legalizovano i nagrađeno priznavanjem nezavisne države 'Republike Kosovo' od strane znatnog broja uticajnih država. Dakle, terorizam protiv Republike Srbije, koji je bio najvidljiviji na Kosovu i Metohiji i na jugoistoku Srbije, jedan je od specifičnijih oblika političkog nasilja koji je uspeo da svojom nelegalnom i nemoralnom političkom borbom iznedri 'nezavisnu' državu, čija vlast i dan danas pretenduje da 'Republika Kosovo' bude etnički čista država i da se njene granice prošire i na druge teritorije regiona u kojima žive Albanci, a u krajnjem cilju i ujedini sa Albanijom.“<sup>4</sup> Borba albanskih separatista na teritoriji Autonomne pokrajine Kosovo i Metohije svaka koje jedan od najvećih ostvarenih izazova, rizika i pretnji po bezbednost Republike Srbije.

Fokusirajući se na islamistički terorizam kao pretnja bezbednosti Republike Srbije, sagledav se i vebizam i njegovo delovanje na prostoru Republike Srbije, kao i na prostoru bivše Jugoslavije. Sve države grade svoje odbrambene snage na osnovu kvalitetnih i proverenih informacija bezbednosnih službi, stoga se sagledava postojanje islamskog terorizma i naročito vebizma na području Balkana i uticaj istog na bezbedonosni sistem Republike Srbije.

### ***1.1 Predmet i cilj istraživanja***

Na početku 21. veka Evropa se susreće sa snažnim, brzim i turbulentnim promenama, kako društvenim, političkim, tako i bezbednosnim. Druga polovinom dvadesetog veka i početak 21. veka obeležavaju snažne terorističke aktivnosti od lokalnog do globalnog nivoa. Terorizam je (jedan od) najizraženiji(h) oblik(a) ugrožavanja bezbednosti u savremenom svetu. Terorizam i naročito islamistički terorizam nije daleka pojava koja se događa na Bliskom istoku, u Sjedinjenim Američkim Državama i državama Evropske unije, on se kao potencijalna pretnja javlja i za odbrambeni i bezbedonosni sistem Republike Srbije. Republika Srbija se susrela sa terorizmom u bliskoj prošlosti, dok je istraživanje

---

<sup>4</sup> Mrvić B Marina, *Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima*, doktorska disertacija, Beograd, 2016, s. 5-6.

usmereno na postojeću ugroženost i procenu mogućeg delovanja islamističkog terorizma u budućnosti na tlu Republike Srbije.

Savremena društva traže sigurnost kao preduslov ekonomskog i društvenog razvoja. Postavljaju se pitanja: da li se nepremostive prepreke između islamskog društva i ostatka sveta postepeno smanjuju? Da li će se napadi koji se sprovode na tlu Evrope da se preliju i na Republiku Srbiju? Da li delovanje islamskih verskih centara, islamskih škola i islamskih humanitarnih organizacija pospešuje delovanja i prodor vabahija na prostor Balkana i Republike Srbije? Kakav je uticaj geopolitičkih interesa i geostrategijskog položaja Republike Srbije na razvoj terorizma? Koliki je uticaj islama i njegove radikalne interpretacije na bezbednost Republike Srbije? Da li je islamistički terorizam stalna pretnja bezbednosti Republike Srbije? Da li aktuelni migracioni tokovi predstavljaju bezbedonosni izazov Republike Srbije?

Navedena pitanja i spoznaje, kao i konstantna aktuelnost posmatranog problema motivi su za istraživanje na **temu: „Islamistički terorizam kao pretnja bezbednosti Republike Srbije.“**

Uočeni **problem** koji je podstaknuo razmišljanje i istraživanje odnosi se na sagledavanje savremenih oblika terorizma, koji se ogledaju kroz primenu neoružanihali i oružanih oblika, čiji je cilj da se ugrozi bezbednost Republike Srbije, manipulaciju informacije i pojavu senzacionalističkih vesti u medijima, nepodudarnost informacije koje su plasirane od „režimskih“ medija i informacije sa društvenih mreža, pojava straha od talasa migranata, stavovi pojedinih državnika evropskih država o neprihvatanju migranatskih kvota i konstantnim proklamovanjem opasnosti od migranta i islamističkog terorizma, gradnja „zida“ na granicama Republike Srbije u cilju zaštite od islamističkog terorizma. Uočeno stanje može implicirati brojne negativne posledice na stanovništvo Republike Srbije, počev od kreiranja osećaja konstante ugroženosti i straha. Problem istraživanja sastojao se u proučavanju terorizma kao negativne društvene pojave po bezbednost Republike Srbije.

Kompleksnost problema istraživanja dovodi do **predmeta istraživanja**: definisanje pojma i karakteristika terorizma, sagledavanje islama i osnovnih načela islama, pokušaj definisanja perspektiva za izgradnju kooperativnih odnosa islamskog i zapadnog sveta, fokusiranje na islamistički terorizam, verski terorizam ispoljen kroz vabahizam kao pretnju bezbednosti Srbije.

Predmet istraživanja usmeren je na dva polja istraživanja. Prvo polje se odnosi na teorijsko posmatranje terorizma i islama kao teorijsko-naučnih pojmova i pojava, drugo polje se fokusira na islamistički terorizam, verski terorizam i delovanje vahabizma na Balkanu i na teritoriji Republike Srbije, kao potencijalne opasnosti za bezbednost Republike Srbije.

Na osnovu analiziranog problema i predmeta istraživanja, definisan je **opšti cilj** istraživanja koji je fokusiran na sagledavanje uticaja islamističkog terorizma kao pretnje bezbednosti Republici Srbiji. Postavljeni istraživački zadatak orijentisan je na sledeće **specifične ciljeve**:

- Sprovesti kritičku analizu domaće i inostrane, stručne i naučne literature i doprinosa iz područja master rada,
- Ukazati na terorizam kao najizraženiji oblik ugrožavanja bezbednosti u savremenom svetu,
- Sprovesti fokusiranu analizu islamističkog terorizma u formi oružanog i neoružanog delovanja na prostoru Republike Srbije,

## **1.2 Naučno istraživačke metode**

U teorijsko-metodološkom postupku istraživanja na izradi master teze, autor koristiti:

- dijalektičkom metodom,
- istorijskom i deskriptivnom metodom,
- analitičkom metodom,
- komparativnom metodom,
- empirijskom metodom.

Ovi metodološki postupci omogućiće da se dokaže tačnost hipoteza master rada.

## **Hipoteze istraživanja**

Na osnovu uočenih problema i definisanih ciljeva istraživanja određen je istraživački zadatak koji se sastoji u proveru sledećih hipoteza:

**Osnovna hipoteza:** Islamistički terorizam je pretnja bezbednosti Republike Srbije.

Metodološki okvir rada će poslužiti da bi utvrdili tačnost sledećih pomoćnih hipoteza:

- Pomoćna hipoteza 1: Islamistički terorizam se na našim prostorima pojavljivao u obe njegove forme, tj. oružanoj i neoružanoj. Borbena forma bila je posebno izražena u toku II sv. rata kod albanskog separatističkog pokreta kao i kod muslimana Bosne i Hercegovine, da bi posle neuspeha ponovo oživela početkom poslednje decenije XX veka.
- Pomoćna hipoteza 2: Republika Srbija izložena je mogućoj pojavi unutrašnjeg i međunarodnog terorizma, posmatrana pretnja nije izraženija nego u drugim evropskim zemljama.

### **1.3 Opis strukture rada**

Rad je sastavljen iz uvoda, radnog dela koji je podeljena četiri dela kao i zaključnih razmatranja. U uvodu delu formulisan je predmet i cilj istraživanja, zatim su definisane hipoteze i navedene naučne metode koje su primenjene. Prvi deo radnog dela posvećen je definisanju osnovnih pojmova iz oblasti terorizma u vezi sa samom temom rada. Drugi deo radnog dela rada fokusira se na definisanje osnovnih načela islama, analizirase politika islamskih zemalja i modernističke tendencije koje su se javljale tokom istorije. U ovom delu rada sprovedena je analiza i definiše se perspektive odnosa islama i Zapada. Treći deo radnog dela orijentisan je na analitičko bavljenje pitanjem islamističkog terorizma kao pretnje bezbednosti našoj zemlji i našem okruženju. U okviru ovog dela rada sagledava se verski terorizam, uzroci njegovog nastanka, definiše se vahabizam kao pretnja bezbednosti Balkana. Četvrti deo radnog dela rada fokusira se na Republiku Srbiju i bezbedonosne pretnje ka Srbiji. Posmatraju se uzroci terorizma, primena islamističke doktrine, revitalizacija islama i vahabizma na teritoriji Republike Srbije, delovanje terorističkih kolektiviteta u istoj, kao i potencijali budućih terorističkih (islamističkog terorizma) pretnji bezbednosti Republike Srbije.

Zaključak kao šesti deo, usmeren je na rezimiranje sprovedenog istraživanja i na sumiranje preporuka koje mogu unaprediti mere, mogućnosti i rešenja za sprečavanje terorizma na našim prostorima.

#### **1.4 Očekivani rezultati i naučni doprinos**

Sagledavanjem savremenih oblika terorizma, pravilnim definisanjem i naučnom analizom utvrđuje se postojanje pretnje bezbednosti Republike Srbije od islamističkog terorizma.

**Naučni doprinos** teme master rada *Islamistički terorizam kao pretnja bezbednosti Republike Srbije* ogleda se u nastojanju da se ostvari sveobuhvatan pregledu i sistematični prikazu postojeće domaće i inostrane, stručne i naučne literature, kao i predhodnih doprinosa iz područja teme master rada.

**Svrha rada** je na naučnim osnovama sagledavati, promišljati i analizirati bezbednosne pretnje od islamističkog terorizma prema Republici Srbiji na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou. Pravilnim sagledavanjem bezbednosti u regionu i u Republici Srbiji doprinosi se sinergijskom delovanju svih relevantnih aktera bezbednosti i postiže se sigurno i bezbedno okruženje za sve građane, koje stvara preduslove za izgradnju humanijeg društva. Navedeno nije dovoljno analizirati i konstatovati, nego treba pravilno širiti informacije i znanje koji će doprineti sinergijskom delovanju bezbednosnih službi u regionu i u Republici Srbiji. Istraživanje bezbedonosnih pretnji islamističkog terorizma prema Republici Srbiji zahteva multidisciplinarni pristup – ekonomski, pravni, sociološki i bezbedonosni, sa obzirom na ciljeve istraživanja daje direktan doprinos razvoju sigurnosti u Republici Srbiji.

**Rezultat** ovog rada će biti jasno i nedvosmisleno ukazivanje da islam, kao vera i kao način življenja i društvenog uređenja, snažno ujedinjava mnoge muslimane, bez obzira na njihovu nacionalnost. Stoga je pojam islamističkog terorizma politički i organizacioni vrlo štetan jer daje dodatno opravdanje i uporište teroristima u njihovim tvrdnjama da su upravo oni, teroristi, jedini i pravi borci za islam, za njegovo širenje i jačanje. Pravilnim definisanjem ovog problema omogućiće se snažnije angažovanje arapskih, odnosno islamskih država u

efikasnijoj borbi protiv terorizma, smanjiće se uporište, odnosno ljudska baza, naročito među mladim muslimanima, koji postaju skloni nasilju vođeni željom za "odbranom i širenjem islama". Kao politika i ideologija, islamizam nije podudaran, ili ne u potpunosti, sa islamom kao religijom, ili s muslimanskim zajednicama i njihovim kulturama. Islamizam je ideologija do koje se dolazi izborom i svesnom odlukom. Islamizam obuhvata različite političke pokrete. On nije stanje stvari. Islamizam je sazrevao u otporu politici i vrednostima zapadnih liberalnih demokratija, a islamističko razumevanje teokratske države kao odgovor na dominaciju, pre svega u međunarodnim odnosima, i u samom muslimanskom svetu, zapadnih država.

## **2 Terorizam – pojam i karakteristike**

### **2.1 Definisane terorizma i dodatno definisanje bezbednog pitanja**

Terorizam je globalni svetski problem, s obzirom na to da terorizam po pravilu nikada ne ostaje izolovan na određenom prostoru već se veoma brzo širi i grana i na druge prostore.<sup>5</sup> „Dugo trajanje i česta eskalacija terorizma (i pored stalnih tvrdnji mnogih država o velikim uspesima u borbi protiv njega), pretvorili su ga u ne samo najudarniju političku temu, već posle niza decenija teorijske ignorancije i u jedan od najatraktivnijih fenomena za istraživače društveno-političkih pojava.“<sup>6</sup> Radi pravilnog sagledavanja pojava i procesa u naćnom radu neophodno je započeti analizu pravilnim definisanjem. „Porast poimanja definicije terorizam sa oko četiri i po miliona na oko šezdeset miliona stranica interneta u vremenskom periodu od nešto više od godinu i po dana, odnosno poimanje reći terorizam na tristopedeset miliona stranica, dovoljno ubedljivo govori o narastanju svesti o potrebi stvaranja jedne opšteprihvaćene definicije, kao i o interesovanju sveta za ovu temu.“<sup>7</sup> Međutim, iako postoji ogromno interesovanje za definisanjem i objašnjavanjem fenomena terorizma i dalje postoje izvesne poteškoće. „Postoje brojne definicije terorizma ali ne postoji svetski prihvaćena definicija terorizma. Razlozi nepostojanja svetski prihvaćene definicije su mnogobrojni. Radi se o složenoj i razvojnoj pojavi koja ima mnoštvo pojava oblika. Zatim, problem je u tome što postoje brojne uvržene a nejasne, i pri tome još i međusobno sporne kolokvijalne predstave o tome šta je terorizam.“<sup>8</sup> „... terorizam je vrlo složeni društveni problem koji zahteva opsežne i precizne naućne analize i što potpunija i kvalifikovanija naućna objašnjenja, kojih još uvek ima relativno malo, a ne tek puku deskripciju, emociju ili dnevno-politićku konotaciju, kojih ima ponajviše u slovu o njemu.“<sup>9</sup>

---

<sup>5</sup> Stanković Saša, *Terorizam kao pretnja globalnoj bezbednosti*, Dostupno na: <http://ipf.rs/terorizam-kao-pretnja-globalnoj-bezbednosti-2/> (05.04.2018.)

<sup>6</sup> Simeunović Dragan, „Problem definisanja savremenog terorizma“ *Srpska politićka misao*, br. 3-4/2005, Beograd, 2005, s. 1

<sup>7</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2009, s. 15

<sup>8</sup> Simeunović Dragan, „Problem definisanja savremenog terorizma“, op.cit., s. 6

<sup>9</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit., s. 14

Identifikovani faktori koji otežavaju pravilno definisanje pojma terorizam, po profesoru Simeunoviću<sup>10</sup> su sledeći:

- Terorizam je pretežno tajna aktivnost, što pored mnogih saznanja o njemu ipak sprečava potpuni uvid u ovaj fenomen, čak i onda kada pripada prošlosti,
- Terorizam je tokom vremena više puta menjao svoje značenje,
- Terimin terorizam je danas izrazito demonizovan usled političkog estetiziranja, mada nije uvek bio (recimo, u 19. Veku ruski anarhisti i nihilisti su sami sebe nazivali teroristima, a danas nijedan terorista na svetu sebe ne označava kao teroristu). Demonizacija terorista ima za cilj da se što više ljudi i što je više moguće ne samo distancira, već i da ih što oštrije osude. Takođe se pomoću demonizacije pravdaju i oštri metodi borbe protiv terorizma. Recimo, predstavnik Pentagona je na pitanje o tome zašto su zatvorene osobe u Gvantanamu odgovorio: „Oni su spremni da vam prerežu grlo istom brzinom koja vam je potrebna da se rukujete.“<sup>11</sup>
- Pod terimin terorizam se danas podvode ne samo brojni oblici političkog nasilja koji su stvarno *genus proximus* terorizma, nego se zbog svoje atraktivnosti ovaj termin obilato koristi da bi se njime nazvale i stvari koje nemaju nikakve veze sa terorizmom, recimo akt običnog kriminala.
- U definisanju učestvuju u velikoj meri interesi i emocije. Prisutnost emocija je u tesnoj vezi sa izrazitom subjektivnošću.
- Terorizam se često iz ideoloških razloga deficitno svodi na običan kriminal, čime se postiže nepriznavanje statusa političkih aktera teroristima, ali zato fenomen ostaje zatamnjen u svojoj političkoj dimenziji i stoga i nedovoljno objašnjen.
- Različiti naučni pristupi (pravni, politički, vojni, sociološki i drugi) dovode pri pokušaju definisanja terorizam do upotrebe različitog vokabulara uobičajenih za te nauke, a koji se međusobno manje ili više razlikuju, što izaziva semantičke teškoće, najčešće u formi prisutnosti sinonimnosti i homonimnosti jezika.
- Teroristi se često angažuju i u nekim drugim, više legitimnim oblicima oružanih konflikta, pa čak i u legalnim političkim aktivnostima, što stvara konfuziju pri pokušaju definisanja.

---

<sup>10</sup> Ibid., s. 18-21

<sup>11</sup> Eric Lichtblau, *Petition Assails U.S. on Prisoners*, L.A. TIMES, Feb. 20, 2002, at. A 12.

- Definisanje terorizma kao celokupne pojave se često zamenjuje definisanjem samo metoda ili samo ciljeva terorista, čak i u okvirima OUN da bi se na taj način više satanizovale neke vrste terorizma, a izbegla osuda nekih drugih.

Definicije koje se razmatraju u naučnom kontekstu su akademske definicije terorizma i administrativne definicije. Akademske definicije terorizma održavaju stav svetske nauke u određivanju i definisanju terorizma. Postoje mnogobrojne akademske definicije terorizma, ali veliki broj je nevalidan „zbog **neumešnosti da se fenomen terorizma validno definiše**, (kao i zbog – J.P.) **povlađivanja dnevno-političkom ukusu**.“<sup>12</sup> Uticaj politike odnosno političkih interesa na definisanje terorizma potvrđuje stanovište da se na „terorizam gleda kao na važan instrument političke borbe, razume se, pod uslovom da je njegova oštrica okrenuta protiv političkih protivnika. Dvostruki standardi, a time i dvostruki moral u međunarodnoj politici se ogleda i na ovom planu. Sve zemlje, a naročito velike sile, beskompromisno iskorenjuju terorizam koji im pretili. Međutim, kada je u pitanju terorizam u „tuđem dvorištu“, nemali broj zemlja se ponaša krajnje interesantno i time često i suprotno međunarodnom pravu, idući sve do granica otvorne podrške nekom terorizmu. Opredeljivanje za podršku nečijem terorizmu je uvek i faktično opredeljivanje protiv onoga prema kome je taj terorizam usmeren. Samim time je i logično što države koje podržavaju nečiji terorizam, ne nazivaju taj terorizam terorizmom već gerilom ili oslobodilačkim pokretom i ako pojava ne ispunjava osnovne uslove da bi bila tako definisana.“<sup>13</sup>

U studiji o terorizmu, protivterorizmu i unutrašnjem radu pod nazivom „Ispitivanje političkog nasilja“ razmatra se definisanje terorizma u radu Boaza Ganora „Definisanje terorizma: Da li je terorista za jednog čoveka, borac za slobodu za drugog?“<sup>14</sup> Boaz Ganor navodi da je terorizam namerna upotreba ili pretnja usmerna kao nasilje nad civilima ili protiv civilnih ciljeva za postizanje političkih ciljeva. Definicija se zasniva na tri važna elementa:

1. Suština aktivnosti –upotreba ili pretnja upotrebe nasilja. Prema definiciji aktivnost koja ne uključuje nasilje ili pretnju nasiljem neće biti definisana kao terorizam (uključujući nenasilni protest, naprimer, štrajkovi, mirnedemonstracije, itd.).

---

<sup>12</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit., s.34

<sup>13</sup> Simeunović Dragan, „Problem definisanja savremenog terorizma“, op.cit., s. 7-8.

<sup>14</sup> Boaza Ganor, Boaz Ganor, *Definisanje terorizma: Da li je terorista za jednog čoveka, borac za slobodu za drugog?* u: studiji o terorizmu, protivterorizmu i unutrašnjem radu pod nazivom „Ispitivanje političkog nasilja“ izdavači David Lowe, Austin Turk, Dilip K. Das, CRS Press Taylor & Francis Group, New York, [www.ipes.info](http://www.ipes.info), s. 12-13.

2. Cilj aktivnosti je uvek politički - promena režima, promena ljudi na vlasti, promena društvenih ili ekonomskih politika. U odsustvu političkog cilja aktivnost nije definisana kao terorizam. Nasilna aktivnost protiv civila kojanema politički cilj je delo kriminalne delikvencije, krivično delo, ili jednostavno akt ludosti koji nije povezan sa terorizmom. Neki naučnici imaju tendenciju da dodaju ideološke ili religijske ciljeve na listu političkih ciljeva. Prednost ove definicije jeda je kratak i iscrpna. Koncept "političkog cilja" je dovoljno širok da uključuje mnogobrojne ciljeve. Motivacija - ideološka ili religiozna je irelevantna za ovu definiciju terorizma. U ovom kontekstu, izjava Duvala (Duvall) i Stohla (Stohla) zaslužuje da se spomene: "Motivi supotpuno irelevantno za koncept političkog terorizma. Većina analitičarane prepoznaju ovo i, stoga, imaju tendenciju da diskutuju o određenim motivima kao logičnim ili neophodnim aspektima terorizma. Ali oni to nisu. U najboljem slučaju, to su empirijske zakonitosti vezane za terorizam. Motivi jednostavno unose zabunu u analizu."<sup>15</sup>

3. Cilj terorizma su civili. Tako se razlikuje terorizam od ostalih oblika političkog nasilja (gerilski rat, civilni ustanak, itd.) Terorizam iskorištava relativnu ranjivost civilnog stanovništva. Terorizam nije rezultat slučajne štete nanesene civilima koji se nalaze na području nasilne političke aktivnosti. Terorizam je čin namerno usmeren protiv civila.

Predložena definicija terorizma odnosi se na praznine međunarodnog zakonodavstva i međunarodnih konvencija za razvoj fundamentalnog, alat za međunarodnu saradnju protiv terorizma. Da bi definicija bila opšte prihvaćena potrebno je ekstrapolirati postojeće principe konvencionalnog rata i principe nekonvencionalne borbe.

Alex Schmid i Albert J. Jongman u delu *Politički terorizam*<sup>16</sup> navode **akadmesku konsensualnu definiciju terorizma** po Šmidu, a koja glasi: „ Terorizam je (1) strahom inspirisan metod ponavljanja (2) nasilne akcije vršene od (polu-) (3) klandestinih individua, grupa ili državnih aktera iz (4) idosinkratskih, kriminalnih ili političkih razloga, pri čemu – za razliku od ubistva – konkretna meta nasilja nije glavna meta. (5) Neposredne ljudske žrtve nasilja generalno su birane (6) nasumično (mete usled prilike) ili (7) selektivno (reprezentanti ili simboličke mete) iz ciljanje populacije i služe kao generatori poruka. (8) Baziran na pretnji i nasilju procesu (9) komuniciranja između terorista (organizacije), (ugroženog) žrtve i glavne

---

<sup>15</sup> Alex P. Schmidt, *Political Terrorism*. Amsterdam: SWIDOC and Transaction Books, 1984.

<sup>16</sup> Alex P. Schmid, Albert J. Jongman, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, (2nd ed.) 1988.

mete služi da se (10) manipuliše glavnom metom (javnošću-javnostima) pretvarajući je u (11) metu **terora**, (12) **metu zahteva** ili (13) **metu pažnje** zavisno od toga da li su prvom planu (14) zastrašivanje, (15) prinuda ili (16) propaganda.“<sup>17</sup> Predstavljena definicija trpi mnogobrojne kritike od strane teoretičara, jer predstavlja spoj različitih elemenata do kojih se došlo analizom postojećih definicija kao i analizom upitnika akademskih eksperata iz oblasti terorizma. Kritičari osporavaju kvalitet definicije, smatra se da je nastala na veštački način, mehaničkim sklapanjem elemenata, te se ne može tretirati kao kompilatorna jer je u istu ugrađena i izvesna samokreativnost autora. Ne može se očekivati da jedan čovek stvori administrativnu definiciju, makar ona bila i konsensualna, koju bi prihvatio ceo svet. Takva uloga pripada isključivo OUN.

U definisanju terorizma učestvovali su i Vajnber (Leonard Weinber), Pedazu (Ami Pedahzur), Hirš-Hefler (Sivan Hirsch-Hoefler), Marta Krenšou (Martha Crenshaw), Kombs i Slen (Combs and Slann), Braoun, Boaza Ganora, Pol Džekson (Paul Johnson), Brajan Dženiks (Brian Jenkins) i Volter Laker (Walter Laquer).

Od velikog broja akademskih definicija terorizma, za potrebe rada izdvajaju se sledeće:

Definicija izraelskog naučnika Boaza Ganora ima visoku upotrebnu vredost i „na terenu“ i glasi: „terorizam je namerna upotreba, ili pretnja upotrebom, nasilja protiv civila ili civilnih meta, radi postizanja političkih, ideoloških i religioznih ciljeva.“<sup>18</sup>

Pol Džonson (Paul Johnson) definiše terorizam kao „namerno sistemsko ubistvo, sakaćenje i ugrožavanje nevinih da bi se podstakao strah zarad postizanja političkih ciljeva, završava se nepotrenim emotivnim krešćendom da je 'terorizam suštinsko zlo, nužno zlo i u potpunosti zlo', čime je ova definicija postala dobar primer estetizacije politike kojom se ne dobija mnogo na planu saznanja.“<sup>19</sup>

Dragan Simeunović takođe ukazuje da, „U poznatije akademske definicije spadaju i one čiji su tvorci Brajan Dženikins (Brian Jenkins) i Volter Laker (Walter Laquer).

---

<sup>17</sup> Alex P. Schmid, Albert J. Jongman, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, (2nd ed.) 1988. Citirano prema Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2009, s. 35

<sup>18</sup> Ganor Boaza, *Terrorism: No Prohibition Without Definition*, dostupno na: <https://www.ict.org.il/Article/1123/Defining-Terrorism-Is-One-Mans-Terrorist-Another-Mans-Freedom-Fighter#gsc.tab=0> (18.04.2018.)

<sup>19</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit., s.41

Za Brajana Dženkinsa terorizam je „upotreba ili pretnja uporebom sile osmišljena tako da dovede do političkih promena“, a za Lakera je terorizam 'doprinos postizanju političkih ciljeva nelegitimnom upotrebom sile, kada su mete nevini ljudi.'

Obe definicije su suviše uopštene i ne omogućavaju razlikovanje terorizma od nemalog broja oblika političkog nasilja, pa su zapravo primer kako ne treba praviti definicije kompleksnih i dinamičkih pojava kao što je terorizam, pogotovo kada takve pojave imaju niz pojava srodnika od kojih ih treba precizno razlikovati.

Najveći broj definicija terorizma uključuje jedan od ova tri elementa: nasilje, kao metod, građane i vladu kao mete, i izazivanje straha i iznuđivanje političkih ili socijalnih promena kao cilj.<sup>20</sup>

Potreba uspostavljanja opšte prihvaćene definicije terorizma javlja se i u specifičnim situacijama, „problem se javlja u situacijama kada pojedinac, kojeg jedan deo društva naziva teroristom, postaje idol ili simbol borca za slobodu u drugom delu tog društva, što ostavlja problem otvorenim. Iz tog razloga potrebno je definisati postupke koji su neprihvatljivi i protivzakoniti u kontekstu krivičnog zakonodavstva određene zemlje, pa i međunarodne zajednice u celini.“<sup>21</sup>

Pojedini autori simplificirano posmatraju problematiku terorizama, koja je složena i dinamična. Tako se javljaju sledeće definicije terorizma:

Vojin Dimitrijević smatra da je svaki akt terorizma politički motivisanih izvršilaca određen odnosom prema vlasti i da je prema tome politički. Ako političku suštinu može ponekad zamagliti raznolikost, time se suština neće promeniti.<sup>22</sup>

Prof. dr Milan Milošević terorizam definiše kao planski akt nasilja, koji preduzimaju određene društvene grupe, s ciljem očuvanja ili osvajanja vlasti i da se terorizmom s pravom naziva samo onaj teror koji u svom biću sadrži socijalno-psihološku, odnosno političku komponentu. Iz ovoga koncipirane definicije terorizma proizilazi da terorističkog akta nema bez sledećih elemenata: upotrebe fizičkog nasilja, političkog karaktera aktivnosti, izazivanja

---

<sup>20</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, loc.cit.

<sup>21</sup> Centar za bezbednost, istrage i odbranu DBA, Dostupno na: <http://www.centarzabezbednost.org/terorizam-osnove-i-nastanak/> (pristupljeno: 16.04.2018)

<sup>22</sup> Dimitrijević Vojin, *Terorizam*, Radnička štampa, Beograd, 1982. s. 37

straha i drugih psihičkih reakcija, očekivanih efekata i ciljanog, planiranog i organizovanog delovanja.<sup>23</sup>

Prof. dr Milan Mijalovski pod terorizmom podrazumeva primenu smišljenog, organizovanog i sistematskog nasilja nesuverenog (nedržavnog, nevladinog) subjekta (grupa, bandi, organizacija, političkih stranaka i sl.) ili suverenog (državnog) subjekta, odnosno države, odlučnog da i najgrubljom fizičkom silom nad unapred odabranom (personalnom) ili nasumičnom žrtvom, radi njenog ubistva, sakaćenja, kidnapovanja ili psihičkog zlostavljanja, prioritetno izazove komplekse straha ili nesigurnosti, zebnje ili apatije u sredini iz koje je neposredna žrtva napada, da bi se postigao projektovani politički cilj.<sup>24</sup>

Po mišljenju prof. dr Dragana Simeunovića jedna osavremenjena definicija terorizma koja sledi princip preciznog identifikovanja odgovarajućeg realiteta, mogla bi u ovom vremenu da glasi: "Kao višedimenzionalni politički fenomen savremeni terorizam se može teorijski najopštije odrediti kao: složen oblik organizovanog grupnog, i ređe individualnog ili institucionalnog političkog nasilja obeležen ne samo zastrašujućim brahijalno fizičkim i psihološkim, već i sofisticirano-tehnološkim metodama političke borbe kojima se obično u vreme političkih i ekonomskih kriza, a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistematski pokušavaju ostvariti „veliki ciljevi“ na morbidno spektakularan način, aneprimereno datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju."<sup>25</sup>

Terorizam je, kao vid individualnog, nelegitimnog, nelegalnog i neinstitucionalnog nasilja, uperen protiv neke države, odnosno protiv određenih institucija nekog društva, i kako ističe prof. dr Simeunović, terorizam obuhvata „intenciju ispoljavanja ređe nad stvarnim i potencijalnim političkim protivnicima, a češće nad predstavnicima sistema i nevinim žrtvama."<sup>26</sup>

Pored akademskih definicija terorizma značajne su i administrativne definicije terorizma. Pod administrativnim definicijama terorizma podrazumevaju se definicije koje su

---

<sup>23</sup> Milošević Milan, „How Terrorism Has Changed In The Conemporary Contitions“, *International Journal of Exonomic and Law*, no. 2, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd, 2011, s., 124-129

<sup>24</sup> Trifunović Darko, Mijalovski Milan, „Terrorst Threats by Balkan Radical Islamist to Internationla Security“, *Politikologija religije*, no. 4, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2014, s. 291-326

<sup>25</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s. 80

<sup>26</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, loc.cit.

proizvod određenih državnih ili međunarodnih institucija, kao faktor definisanja pojavljuje se administrativna vlast. „Ovaj tip definicija je uglavnom sadržan u zakonskim odredbama, međunarodim rezolucijama, proglasima vlada i govorima državnika, proklamacijama državne administracije, kao i u specijalizovanim vojnim i policijskim, kao i drugim zvaničnim priručnicima za antiteroristička dejstva.“<sup>27</sup>

Profesor Simeunović u knjizi Terorizam ukazuje na sledeće značajne administrativne definicije:

- Ministarstvo odbrane SAD je 2000. kreiralo definiciju po kojoj je terorizam „sračunata upotreba nasilja ili pretnje nasiljem da bi se usadio strah, sa namerom da se vlade ili društva zastraše ili prinude, zarad postizanja ciljeva koji su uglavnom politički, verski ili ideološki.“ (mislim da treba fusnota)
- Po definiciji FBI iz 1999. godine terorizam se određuje kao „nezakonita upotreba sile ili nasilja protiv lica ili imovine da bi se zastrašila ili prisilila vlada, civilno stanovništvo ili bilo koji njihov sement radi promocije političkih ili socijalnih ciljeva.“(takođe)
- Vlada Velike Britanije je kreirala definiciju po kojoj je terorizam „upotreba ili pretnja akcijom koja uključuje ozbiljno nasilje nad bilo kojim licem ili imovinom, u svrhu dostizanja političkih, verskih ili ideoloških ciljeva.“<sup>28</sup>

Najobuhvatnija i najpreciznija definicija terorizma je definicija Evropske Unije iz 2002. godine, po kojoj je terorizam „namerni akt koji može naneti ozbiljnu štetu zemlji ili međunarodnoj organizaciji, počinje sa ciljem da se ozbiljno zastraši stanovništvo, neopravdano primoravajući vladu ili međunarodnu organizaciju da nešto učini ili da se uzdrži od svakog činjenja, ozbiljno destabilišući ili uništavajući osnovne političke, ekonomske ili društvene strukture pomoću napada na život ili fizički integritet neke osobe, kidnapovanja,

---

<sup>27</sup> Louis Rene Beres, The Legal Meaning of Terrorism for the Military Commander, 11 CONN.J.INT'L.L. 1,3-4 (1995); Louis Rene Beres, The Meaning of Terrorism – Jurisprudential and Definitional Clarifications, 28 VAND J. Transnat' L.L. 239, 239-40 (1995) u Simeonović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2009, s. 42

<sup>28</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s. 43

uziamnja talaca, zauzimanje letelica ili brodova ili proizvodnjom, posedovanjem ili transportom oružja ili eksplozivna.“<sup>29</sup>

U administrativne definicije se ubrajaju i definicije pojedinaca ukoliko ih daju u svojstvu službenog lica. Kofi Anan je 2005. godine u svojstvu generalnog sekretara OUN dao određenje terorizma, navodeći da je terorizam svaka akcija koja ima nameru da „izazove smrt ili fizičke povrede civila i neborbenog stanovništva, u svrhe zastrašivanja stanovništva ili primoravanja vlade ili međunarodne organizacije da nešto učini ili da se uzdrži od činjenja.“<sup>30</sup>

Rezolucija Saveta bezbednosti OUN br. 1377, koja je izglasana 2001. godine glasi „Savet bezbednosti, zastupljen na ministarskom nivou zemalja članica, objavljuje da akti međunarodnog terorizma predstavljaju izazov svim državama i ukupnom čovečanstvu ... da akti terorizma svuda ugrožavaju dostojanstvo i sigurnost ljudi, podrivaju društveni i privredni razvoj svih država i u svetskim razmerama potkopavaju stabilnost i blagostanje.“<sup>31</sup>

Međunarodne organizacije poput NATO-a i Evropske unije su značajne, ali sa aspekta definisanja terorizma najznačajnija međunarodna organizacija je OUN, jer poseduje globalnu dimenziju obuhvata svih zemalja sveta. Takođe, istorija bavljenja problemom terorizam od strane OUN je duga i datira još od vremena postojanja Društva naroda kao preteče OUN-a.

Simeunović napominje da :„ U okviru OUN pitanje terorizma nikada nije razmatrano kao izolovano pitanje, već u okviru njegovih spojeva sa nizom drugih pitanja, svakako na zbog njegove sporednosti već zato što se terorizam da razumeti i savladati samo u kontekstu društveno-političkih okolnosti u kojima se događa, a koje su takođe predmet razmatranja u okvirima međunarodnog prava. (...) bavljenje normama koje bi mogle da posluže u borbi protiv terorizma nije uvek imalo za cilj da se on kao fenomen definiše, već da se omogući efikasno preventivno i reaktivno delovanje država članica OUN, kao i organizacije u celini.“<sup>32</sup>

Tokom dugogodišnjeg delovanja i rada OUN je fokusirana na problematiku terorizma. Doprinos OUN se ogleda u tome što je u njegovom krilu, „tačnije u krilu Društva naroda kao

---

<sup>29</sup> Prema: Ignacio Pelaez Marques, The Contribution of European Union, in UNITED NATIONS OFFICE FOR DRUG CONTRLO AND CRIME PREVNETION, SYMPOSIUM: COMBATING INTRNATIONAL TERRORISM: THE CONTRIBUTION OF THE UNITED NATIONS, 2003, s.108

<sup>30</sup>Secretary-General Offers Global Strategy for Fighting Terrorism, in Address to Madrid Summit, Press Release, U.N. Doc. SG/SM/9757(Mar.10, 2005) (based on the High-level Panel's definition).

<sup>31</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s.45

<sup>32</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s.45-46

njegovog preteče, izvršena identifikacija pitanja terorizma<sup>33</sup>, zatim što je oblikovana forma pravne debate o problemu terorizma, kako unutar OUN tako i sa korespondirajućim meritornim institucijama i telima, i što su potom stvoreni i brojni institucionalni mehanizmi kojima je međunarodna zajednica u početku nastojala da adekvatno reaguje na akte terorizma, a kasnije i da obezbedi njihovu prevenciju.“<sup>34</sup>

U okviru Konvencije o prevenciji i kažnjavanju terorizma Društvo naroda je po prvi put pokušalo da definiše terorizam, odnosno „akte terorizma“ kao „sve kriminalne akte uperene protiv države sa namernom ili sračunate na to da izazovu stanje velikog straha u svesti određenih ličnosti, grupa ili u javnosti.“<sup>35</sup> Profesor Simeunović daje prikaz i značaj konvencije u knjizi Terorizam, ističući „konvencijom se zabranjivalo drugim državama da pomažu akte terorizma protiv drugih zemalja i obavezivale su sve države potpisnice konvencije da sprečavaju sve aktivnosti koje imaju teroristički karakter, kao i da u svoja zakonodavstva unesu odredbe kojima se sankcioniše terorizam kao krivično delo i zabranjuje proizvodnja, nabavka, čuvanje oružja, municije i eksplozivnih naprava namenjenih za izvršenje terorističkih akata.“<sup>36</sup>

Tokom vremena stav OUN prema pojmu terorizma se menjao, ali važno je naglasiti da se ozbiljnije bavljenjem problemom i definicijom terorizma započeto odmah posle Drugog svetskog rata u vreme dekolonizacije. Ključna godina kod analize definisanja terorizma iz prizme delovanja OUN je 2003. godina. Savet bezbednosti je do 2003 godine „pominjao isključivo akte međunarodnog terorizma, od te godine Savet bezbednosti koristi izraze „svaki akt“, „svi akti“, i „sve forme“ terorizma<sup>37</sup>, bez da kvalifikuje takve akte kao međunarodne.“<sup>38</sup>

Značajno je delovanje i Saveta bezbednosti kada je Rezolucijom 1566 pokušao da reši pitanje definicije. Na osnovu poglavlja VII Povelje Ujedinjenih nacija (Akcije u slučaju pretnje miru, povrede mira i akata agresije), Savet bezbednosti definiše: „Podseća da kriminalni akti, uključujući one protiv civila, počinjeni sa namernom da se izazove smrt ili ozbiljna telesna povreda, ili uzimanje talaca, sa ciljem da se izazove stanje užasa u široj

---

<sup>33</sup> Higgins Rosalyn, „The general international law of terrorism“, u Rosalyn Higgins and Maurice Flory (ed.), Terrorism and international law, London and New York, 2002

<sup>34</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s.46

<sup>35</sup> Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, 19 LEGAUE OF NATIONS O.J.23 (1938)

<sup>36</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s.47

<sup>37</sup> UNES resols 1516 (2003),1,1530,(2004),1;pmb1; and 1516 (2003), 4, 1526 (2004), pmb1, and 1530 (2004), 4

<sup>38</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s.50

javnosti ili u grupi osoba ili kod određenih osoba, zastraši stanovništvo ili prisile vlada ili međunarodna organizacija da nešto učini ili se uzdrži od činjenja, koji čine prekršaje u okviru spektra i onoga što je definisano u međunarodnim konvencijama i protokolima vezanim za terorizam, nisu ni pod kojim uslovima opravdani razlozima političke, filozofske, rasne, etničke ili druge slične prirode.“<sup>39</sup>

Profesor Simeunović u knjizi Terorizam ukazuje da je u decembru 2004. Panel Ujedinjenih nacija visokog novoa za pretnje, izazove i promene takođe pokušao da definiše terorizam i predloži opis terorizam kao: „svake akcije, uz akcije koje su već određene postojećim konvencijama o aspektima terorizma, Ženevskim konvencijama i rezolucijom Saveta bezbednosti 1566 (2004), kojima je namera da izazovu smrt ili telesnu povredu civila ili neboraca, kada je svrha takve akcije, po njenoj prirodi ili kontkstu, da zastraši stanovništvo, ili prinudi neku vladu ili međunarodnu organizaciju da nešto učini ili da se uzdrži od činjenja.“<sup>40</sup>

Značajan je i stav Kofi Anana bivšeg generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, koji je na Međunorodnom samitu o demokratiji, terorizmu i bezbednosti, održanog 10. Marta 2005. godine u Madridu izjavio: „Panel traži definiciju terorizma koja bi učinila jasnim da svaki akt čini terorizam ako mu je namera da izazove smrt ili ozbiljne telesne povredecivila ili neboraca, a svrhom zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja neke vlade ili međunarodne organizacije da nešto učini ili se uzdrži od činjenja. Vjerujem da ovaj predlog ima jasnu moralnu snagu, i snažno apelujem na svetske lidere da se ujedine iza ovoga, sa perspektivnom usvajanja sveobuhvatne rezolucije što je pre moguće“.<sup>41</sup>

Posmatrajući delovanje međunarodnih organizacija u aktivnom delovanju na uspostavljanju definicije teorizma uočava se da OUN trpi veliki pritisak da se terorizam definiše, „ali ujedno i najviše iskazane volje OUN za to, što se manifestuje i u relativnoj saglasnosti dve trećine zemalja sveta, među njima, što je svakako veoma važno, i svih velikih sila, OUN je na najboljem putu da najzad dosegne sveobuhvatnu definiciju terorizma.

---

<sup>39</sup> S.C. Res. 1566, U.N. SCOR, 59th Sess, 5053th mtg., U.N. Doc. S/RES/1566 (2004)

<sup>40</sup> Report of the Secretary-Generals High-Level Panel, supra note 5, 164(d)

<sup>41</sup> Kofi Annan, *Keynote Address to the Closing Panel of the International Summit on Democracy, Terrorism and Security* (Mar. 10,2005)

Naravno, pri tome treba imati da OUN nije supranacionalna već svrsishodna organizacija i da se u njoj sve mora dogovarati između 192 članice.<sup>42</sup>

Prof. Simeunović u naučnom radu Problem definisanja savremenog terorizma, navodi „To što i pored mnogobrojnosti definicija terorizma ne postoji jedna, u svetskim okvirima prihvaćena definicija terorizma, (a što inače nije redak slučaj kada su u pitanju definicije političkih fenomena), jer veoma izrazito *uslovljeno različitošću i suprotstavljenosti političkih interesa*. To samo indirektno potvrđuje da se na terorizam gleda kao na važan instrument političke borbe, razume se, pod uslovom da je njegova oštrica okrenuta protiv političkog protivnika.“<sup>43</sup>

Analizom međunarodnih organizacija uočava se da „komprehenzivna definicija terorizma OUN potoji nesklopljena, u više kompatibilnih varijeteta koji su neka vrsta preddefinicija ili radnih definicija terorizma koje se baziraju na definicionim elementima terorizma u već prihvaćenim konvencijama i sporazumima, i koje funkcionišu u praksi. Na politici je da reši ostalo.“<sup>44</sup>

Na početku 21. veka terorizam je doživljene kao globalna opasnost. „Šta više može se reći da će terorizam biti sigurni pratilac 21 veka, što će neminovno morati da dovede do utvrđivanja jedne opšteprihvaćene definicije terorizma, pri čemu bi bilo neophodno da ta definicija bude oslobođena od opterećenosti bilo čijim političkim interesima. Samo tako bi se na ovom planu omogućilo približavanje večnom antičkom idealu da politika treba da služi opštem dobru.“<sup>45</sup>

## ***2.2 Klasifikacija, oblici i elementi terorizma***

Terorizam, kao složena politička i (anti)društvena pojava, klasifikuje se prema različitim kriterijumima. Sve klasifikacije terorizma imaju prevashodno teorijski i metodološki karakter i međusobno se ne isključuju.<sup>46</sup> Postoje mnogobrojni kriterijumi i

---

<sup>42</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s.65

<sup>43</sup> Simeunović Dragan., „Problem definisanja savremenog terorizma“, *Srpska politička misao*, br. 3-4/2005, Beograd, 2005, s.VII

<sup>44</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s.65

<sup>45</sup> Simeunović Dragan., „Problem definisanja savremenog terorizma“, op.cit. s.X

<sup>46</sup> Više o ovome na: <http://www.centarzabezbednost.org/terorizam-osnove-i-nastanak> (17.04.2018)

principi deobe klasifikacije terorizma. Kao što ni definisanje pojma terorizma nije jednostavan proces, isto tako nije jednostavno ni izvršiti klasifikaciju terorizma. Profesor Simeunović u knjizi Terorizam navodi: „Ono što posebno otežava svaku klasifikaciju terorizma jeste postojanje mešovitih oblika u svetu terorizma. Recimo, jedna organizacija koja se bori za svoj separatistički cilj može iz razloga motivacije članstva ili zadobijanja moćnih međunarodnih saveznika istovremeno biti i religijska ili ideološki veoma opredeljena, ili pak organizacija koja koristi samoubilačke metode može koristiti u velikoj meri i konvencionalne terorističke metode. Tako su na primer, skoro sve etnoseparatističke organizacije iz Evrope kao što su IRA ili ETA, imale svoju levičarsku fazu, odnosno i svoju ideološku dimenziju, dok su desničarske terorističke organizacije, recimo ustaške, često težile ne samo ostvarenju fašizma kao desničarske ideologije, već i ostvarenju etnoseparatistički ciljeva.“<sup>47</sup>

Dr. Tatjana Teofilović i Nebojša Teofilović u radu Terorizam kao oblik ugrožavanja bezbednosti, navodi sledeću klasifikaciju terorizma: „Klasifikacija terorizma se vrši prema različitim kriterijumima, ali ono što otežava svaku klasifikaciju terorizma jeste postojanje mešovitih oblika. Terorizam se prema svojim glavnim ciljevima može podeliti na sledeće tri grupacije: <sup>48</sup>

- a) Ideološki motivisan terorizam (levičarski i desničarski terorizam);
- b) Etno-separatistički terorizam, i
- c) Verski fundirani terorizam.“

Profesor dr. Simeunović u knjizi Terorizam, prepoznaje navedenu podelu terorizma koju je izvršila dr. Tatjana Teofilović, ali detaljenije prikazuje verski fundirani terorizam, smatrajući da se isti deli na terorizam sekti i terorizam fundiran na interpretacijama velikih religija.

U literaturi je predstavljena i klasifikacija terorizma prema sredstvima i metodama, kao i klasifikacija terorizam prema tipu aktera, odnosno subjektima terorizma.

---

<sup>47</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s.82

<sup>48</sup> Teofilović Tatjana i Nebojša Teofilović, „Terorizam kao oblik ugrožavanja bezbednosti/Terrorism as a form of security threat“ *Zbornik radova 1* (2015), s. 240

Prema sredstvima koja teroristi pretežno koriste, profesor Simeunović navodi sledeću klasifikaciju:<sup>49</sup>

- a) Klasični (konvencionalni) terorizam,
- b) Biohemijski terorizam, i
- c) Nuklearni terorizam

Klasifikovanje terorizma prema metodama koje teroristi pretežno koriste razlikujemo:

- a) Klasični (konvencionalni) terorizam,
- b) Samoubilački terorizam,
- c) Sajber terorizam – upotreba interneta u terorističke svrhe
- d) Narko terorizam.

Profesor dr Simeunović navodi da „jedno sredstvo, odnosno njegova internacionalna potrošnja ponekad predstavlja čak i glavnu pretpostavku nekog metoda, kao recimo ljudski život samoubilačkog terorizma, jedna zbirna klasifikacija terorizma prema sredstvima i metodama takođe je ispravna, a može biti poneka i više korisna od posebnih klasifikacija“<sup>50</sup>

Kriterijum koji prepoznaje literatura u klasifikaciji terorizma je i tip aktera, odnosno subjekta terorizma. Klasifikacija aktera može da pođe od brojnosti, institucionalnosti odnosno neinstitucionalnosti. „Prema njihovoj ulozi u terorizmu posmatranom kao širem društvenom procesu razlikuju se najmanje tri vrste aktera – prvo, akteri-izvršioци kao subjekti terorizma; drugo, nevoljni akteri-žrtve kao objekti terorizma; i treće, oni akteri kojima je upućena poruka nasiljem kao takođe jedna vrsta objekata terorizma. I akteri-subjekti terorizma se mogu takođe klasifikovati po svojoj poziciji na hijerarhijskoj lestvici terorističke aktivnosti i stepena organizovanosti na: pripadnike rukovodstva (akciono jezgro), aktiviste, sledbenike i simpatizere. Ipak jedna klasifikacija terorizma prema akterima-subjektima terorizma je najcelishodnija kada je izvršena prema više povezanih kriterijuma: njihovoj brojnosti, stepenu organizacione povezanosti i institucionalnoj dimenziji.“<sup>51</sup>

---

<sup>49</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit. s.83

<sup>50</sup> Ibid, s. 84

<sup>51</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, loc.cit.

Primenja na savremene i moguće pojavne oblike terorizma, klasifikacija po prof dr Simeunoviću izgleda ovako<sup>52</sup>:

1. Individualni terorizam,
2. Terorizam organizacija i ilegalnih grupa, i
3. Insitucionalni terorizam (državni i sl.)

Badej Tomas<sup>53</sup> (Badey, Thomas J) u delu Definisanje internacionalnog terorizma: pragmatični pristup navodi podelu Edvard Mikolus (Edward Mickolus) o sledećim tipovima terorizma: internacionalni (grupe i pojedinci koji su pod kontrolom suverene države), transnacionalni (grupe i pojedninci koji nisu pod kontrolom suverenih država – mada mogu imati određenu podršku država koje odobravaju njihove ciljeve), domaći (uključuje samo građane određene zemlje i autonomne nedržavne subjekte) i državni terorizam (njegov nosilac je država unutar svojih granica).

Prof. dr Milan Mijalovski terorizam klasifikuje prema sledećim elementima:

- uzorku (objektivni i subjektivni) ,
- društvenom statusu nosilaca (nedržavni, državni i međunarodni),
- strategiji i taktici (posredni i neposredni),
- sredstvima (konvencionalni, improvizovani i NHB srdstva),
- prostoru i vremenu (mikro, makro i planetarni),
- ciljevima.<sup>54</sup>

U cilju pravilog definisanja terorizma neophodno je sagledati i elemente postojećih definicija terorizma. Najčešći elementi postojećih definicija terorizma su<sup>55</sup>:

1. nasilje kao metod – primena ili pretnja primenom različitih oblika nasilja,
2. građani i vlada kao mete – neposredna i posredna žrtva,
3. izazivanje straha i iznuđivanje političkih i socijalnih promena,

---

<sup>52</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, lot.cit.

<sup>53</sup> Badey, Thomas J. "Defining international terrorism: A pragmatic approach." *Terrorism and Political Violence* 10.1 (1998): 90-107.

<sup>54</sup> Milan Mijalovski, „Terorizam kao krivično-pravna kategorija,“ *Bezbednost*, Beograd br. 4, 1988

<sup>55</sup> Centar za bezbednost, istrage i odbranu DBA, Dostupno na: <http://www.centarzabezbednost.org/terorizam-osnove-i-nastanak/> (pristupljeno: 08.05.2018)

4. ostvarivanje postavljenih terorističkih ciljeva – prinuditi vladu ili društvo na "nešto" – postizanje političkih, religioznih ili ideoloških ciljeva,
5. veliki broj žrtava kome teže teroristi, što ukazuje na spektakularnost terorizma i
6. protivzakonitost i društvena neprihvatljivost.

Da bi se mogao definisati pojam terorizma potrebno je odrediti one elemente terorizma koji se konstantno pojavljuju u terorističkim aktima. Holandski naučnici Alex Schmid i Albert Jongman izvršili su kvantitativnu analizu 109 definicija terorizma i došli do zaključka da se u njima konstantno pojavljuje 22 elementa, po redu učestalosti u pomenutom uzorku, sa procentualnom zastupljenošću svakog elementa u analiziranim definicijama. Na osnovu 22 zajednička elementa, koja je pronašao empirijskom analizom, Schmid je razvio definiciju terorizma koja sadrži 13 elemenata, uopšteno smatrajući pod terorizmom metod borbe, u kojoj žrtve služe kao simboličke mete.<sup>56</sup>

*Tabela 1: Procenat pojavljivanja elemenata terorizma*

| Element terorizma                                        | % pojavljivanja |
|----------------------------------------------------------|-----------------|
| Upotreba sile ili nasilja                                | 83,5%           |
| Politički karakter                                       | 65.00%          |
| Izazivanje straha ili užasa                              | 51.00%          |
| Pretnja                                                  | 47.00%          |
| Psihološki efekat i reakcija                             | 41,5%           |
| Razlika žrtve i šire mete napada                         | 37,5%           |
| Ciljano, planirano, organizovano delovanje               | 32.00%          |
| Metod, strategija, taktika borbe                         | 30,5%           |
| "Ekstranormalnost" kršenja prihvaćenih pravila, odsustvo | 30.00%          |

---

<sup>56</sup> Simeunović Dragan., *Terorizam*, op.cit., s.34.

|                                                                  |        |
|------------------------------------------------------------------|--------|
| humanitarnih razloga                                             |        |
| Ucena, prinuda i navođenje na poslušnost                         | 28.00% |
| Želja za publicitetom                                            | 21,5%  |
| Samovolja, bezličnost, nasumičnost, odsustvo diskriminacije      | 21.00% |
| Žrtve, civili, neborci, nestrelci, lica bez veze sa samom stvari | 17.00% |
| Zastrašivanje                                                    | 17.00% |
| Naglasak na nevinost žrtava                                      | 15,5%  |
| Izvršilac, grupa, pokret ili organizacija                        | 14.00% |
| Simbolička priroda, pokazivanje drugima                          | 13,5%  |
| Nepredvidivost, neočekivanost pojave nasilja                     | 9.00%  |
| Tajnost, prikrivenost                                            | 9.00%  |
| Ponavljjanje niza ili kampanje nasilja                           | 7.00%  |
| Kriminalni, zločinački karakter                                  | 6.00%  |
| Zahtevi trećim licima                                            | 4.00%  |

*Izvor: Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, doktorska disertacija, Beograd, 2016, str. 63*

## **2.3 Savremeni terorizam**

Savremeni terorizam počinje u jeku kulminacije hladnoga rata i antikolonijalne revolucije, odnosno razvoja nacionalnih oslobodilačkih pokreta i ratova, stvaranjem organizacija, grupa i pokreta kojima je terorističko delovanje osnovni sadržaj "političkog" delovanja, odnosno jedina ili glavna metoda ostvarivanja ciljeva, interesa i programa, a dobija celovite prepoznatljive oblike početkom 1960-ih.<sup>57</sup>

Većina teoretičara korene savremenog terorizma pronalazi u studentskim pokretima i nemirima proisteklim iz njihovih aktivnost 60-ih godina prošlog veka. Omladina, studenti su bili nezadovoljni rešavanjem socijalnih pitanja, a posebno represivnošću režima usled

---

<sup>57</sup>Silvana Marić „Terorizam kao globalni problem“u zborniku *Društvo*,Medianali, Vol. 6, No. 11, Dubrovnik,2012,str.93 iz Hrvatski Vojnik <https://hrvatski-vojn timer.hr/hrvatski-vojn timer/1372007/teror.asp>

ispoljenog nezadovoljstva. To dalje dovodi do zaokreta ka nasilnim metodama, konspirativnosti u radu, poluvojnoj hijerarhiji itd. Između ostalog, jedna od karakteristika tih promena je i preobražaj gerile, koja prevashodno postaje urbana za razliku od perioda do tada kada je uglavnom bila usmerena na ruralna područja.“<sup>58</sup>

Osim tih terorističkih organizacija, čije delovanje je bilo utemeljeno na levičarskoj ideološkoj isključivosti i čije aktivnosti su stvar prošlosti, u današnje vreme aktivne su razne nacionalističke terorističke organizacije koje predstavljaju pretnju međunarodnoj zajednici i koje se bore za priznavanje nekih svojih nacionalnih i etničkih prava (poput ETA-e - Baskija, IRA-e - Severna Irska, HAMAS-a - prava Palestinaca i mnoge druge), kao i one koje pokazuju versku isključivost (poput islamsko-fundamentalističkih organizacija kao što su Al-Kaida, HEZBOLAH itd.).

U dinamičkom smislu savremeni terorizam se može podeliti na: etapu ekspanzije (1960. - 1981.), etapu povlačenja u ilegalu (1982. - 1984.). Ovaj period počinje oslobađanjem američkog generala Dosiera iz "narodnog zatvora" Crvenih brigada 17. 12. 1981.godine, kad počinje i intenzivna međunarodna aktivnost na suzbijanju terorizma. Etapu oživljavanja, međusobnog povezivanja, sponzoriranja i internacionalizacije delovanja (1985. - 1990.) i sadašnju etapu, a to je etapa globalizacije terorizma. Upravo ova poslednja, sadašnja etapa razvoja terorizma predstavlja globalnu pretnju.<sup>59</sup>

Glavne karakteristike terorizma iz etape povlačenja u ilegalu su relativna jednostavnost i nesofisticiranost. Osumnjičene su bile države-sponzori terorizma, surogati pojedinih država i samostalne grupe. Bitan rezultat državnog sponzorstva bilo je podizanje sposobnosti i operativnog učinka malih grupa za primenu smrtonosnog nasilja, ponekad i na velike udaljenosti, uz istovremeno nadvladavanje tradicionalnog načina odbrane od terorizma. Državni sponzori su se koristili obaveštajnim službama, ambasadama i državnim kompanijama, omogućavali uvežbavanje i osiguravali opremu, što je rezultiralo ciljanom smrtonosnošću napada.<sup>60</sup>

Na taj su način male države, uz ograničena sredstva, mogle izazvati teške posledice u velikim državama. Ta neravnoteža ili nedostatak simetrije između napadača i njegove žrtve

---

<sup>58</sup> Centar za bezbednost, istrage i odbranu DBA, Dostupno na: <http://www.centarzabezbednost.org/terorizam-osnove-i-nastanak/> (pristupljeno: 08.05.2018)

<sup>59</sup> Silvana Maric „Terorizam kao globalni problem“, op.cit., s.94

<sup>60</sup> Rousseau Jean Jacques Rousseau, *On the Social Contract*, Dover Publications Inc, Mineola, 2003

se odonda uveliko povećala, pa je danas koriste počiniooci ispod nivoa države. Sredstva za terorističke akcije su bila relativno jednostavna: dominirali su vatreno oružje i eksploziv koji su se taktički koristili u napadima bombama, vatrenim oružjem, otmicama aviona i uzimanju talaca; finansijska infrastruktura na koju se oslanjala takva aktivnost je takođe bila relativno nesofisticirana: uobičajen izvor sredstava bile su pljačke banaka. Motivi terorizma su bili relativno jasni i uglavnom vezani za nacionalne i separatističke aspiracije i revolucionarne i ideološke ambicije, dok su se prilike za terorizam otvarale u etnonacionalističkim sukobima, a sve se to događalo u uslovima hladnoga rata.<sup>61</sup>

Glavne karakteristike terorizma iz ove etape bile su povećanje kompleksnosti, raznolikosti i nepredvidljivosti. U smislu "osobnog profila", nastao je pomak od tradicionalnog teroriste iz šezdesetih, kojeg možda može predstavljati Carlos "Šakal", prema savremenoj figuri Osame bin Ladena.

Popis sumnjivih koji pomažu teroristedanas, znatno je duži nego u 1980. godini. Lista država-sponzora terorizma koju sastavlja Ministarstvo spoljnih poslova SAD-a uključuje Kubu, Iran, Irak, Libiju, Severnu Koreju, Sudan i Siriju, države koje se stalno spominju od 1993.godine. Međutim, države-sponzori su nastojale da smanje rizik od direktnog kažnjavanja, vođenjem politike distanciranja i negiranja. Na listi osumnjičenih se nalaze i pojedinci i grupe koji su iz mladosti prešli u srednju dob, a idealistički revolt zamenili pohlepom za materijalnim dobrima. Te "degenerirane gerilce" najbolje predstavljaju latinskoameričke grupe koje danas pružaju zaštitu (oružjem i ljudstvom) proizvođačima droge. Svakako da je najvažniji fenomen među svim "osumnjičenima" to što su i teroristi-amateri i prekaljeni kriminalci došli u mogućnost upotrebe vrste oružja koje je bilo retko još pre samo nekoliko godina. Terorizam je danas postao dostupan svakome ko se želi njime služiti. Masakr izazvan jednom bombom u Oklahoma Cityju u junu 1995.godine,<sup>62</sup> to na žalost dokazuje. Sredstva za terorističke akcije su bila relativno dostupna. Lakše je bilo rešiti logističke probleme nabavke komponenata za izradu smrtonosnih sredstava. Tradicionalna sredstva (vatreno oružje i eksploziv) i dalje su najčešća, ali je tržište bogatije u pogledu njihove raznovrsnosti i ubojitosti.

---

<sup>61</sup>Nikodinović Nikša, *Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka*, doktorska disertacija, Beograd, 2017.

<sup>62</sup> National Strategy for Information Sharing and Safeguarding, White House, Washington, 2012, Dostupno na: [https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2012sharingstrategy\\_1.pdf](https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2012sharingstrategy_1.pdf), (17.05.2018)

U slučaju Zapadne Evrope ta opasnost je naročito naglašena zbog blizine i broja izvorišta opasnog konvencionalnog oružja, npr. iz jugoistočne Evrope, ciljanim lokacijama. Na samom vrhu potencijalnog učinka je pretnja hemijskim, biološkim, radiološkim ili nuklearnim materijalima (KBRN), bilo da su upotrebljavana zasebno, bilo kao komponenta u napadu konvencionalnim oružjem. Pretnja koju predstavljaju takvi materijali zasad još nije velika, ali više nije ni samo akademsko pitanje, kao što je pokazao napad u podzemnoj železnici u Tokiju u julu 1995.godine.

Kao što sredstva terorista uključuju snažnije konvencionalno oružje, nove tehnologije i oružje za masovno uništenje, tako je došlo i do razvoja materijalnih sredstava terorizma diversifikacijom izvora financiranja. Jedan od važnijih elemenata toga je češće pribegavanje iznuđivanju kao mogućnosti prikupljanja novca. Stalno prisutan parametar svih oblika terorizma je namera zastrašivanja. U forenzičkom smislu to znači izazivanje straha od nasilja. Budući da je strah od ozlede ili štete i osnovni element iznuđivanja, bilo je samo pitanje vremena kad će se "strah stvoren terorizmom" početi primenjivati na komercijalnoj osnovi. U savremenom svetu terorističke grupe stalno i sve više pribegavaju iznuđivanju, uzimanju talaca, velikim prevarama, reketu i korupciji.<sup>63</sup>

Možemo slobodno reći da terorističke grupe koje nisu bile uspešne u poslednjih 20 godina su one koje nisu uspele preći da se prilagode od pukog preživljavanja do pametnog ekonomskog planiranja. Nasuprot tome, grupe koje su opstale provele su diversifikaciju u svojim izvorima finansiranja i naučile su kako se pere novac. Čak i među grupama koje nastaju u devedesetim godinama postoji veći stepen sofisticiranosti u prikupljanju sredstava, na primer velikim prevarama kreditnim karticama.<sup>64</sup> Motivi terorista su postali kompleksniji. Osim političkih i separatističkih ciljeva, terorizam se proširio i na religiju, ekstremizam i mržnju. Prilike za terorističke akcije su se takođe izmenile: etno-nacionalizam i dalje često služi kao pozornica za terorizam, ali u porastu su i unutrašnji sukobi, što daje nove prilike za terorizam.

---

<sup>63</sup>Nikodinović Nikša, *Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka*, doktorska disertacija, Beograd, 2017.

<sup>64</sup>Nikodinović Nikša, *Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka*, op,cit. s. 62.

## **2.4 Međunarodni odnosi nakon 11.septembra**

Nakon 11. septembra 2001. godine terorizam je evoluirao u svojim osnovnim karakteristikama, demonstriranim, razornim, potencijalnim i posledicama postao je politička i sigurnosna pojava globalnih razmera. Događaji nakon 11. septembra pokazali su da savremeni terorizam prouzrokuje preispitivanje i strategijske promene u sigurnosnim i antiterorističkim politikama i sigurnosnim mehanizmima većine država.

Državaoštrije sankcioniše organizacije i lica koje podržavaju terorizam, dolazi i do izolovanja država koje ne doprinose naporima prevencije i suprotstavljanja terorizmu. Terorizam je prestao biti samo vrsta kriminalnog akta, kako se inače tretira u zakonodavstvu i antiterorističkim politikama pojedinih država. Savremeni terorizam uzlaznim trendom okupira sve širi prostor u spektru konflikata i najprimerenija je ocena da sadrži političke i sigurnosne elemente, odnosno da je pojava sui generis.

Osnovne tradicionalne karaktersitike terorizma i dalje su:

- najčešće je neselektivan, pa čak i namerno usmeren protiv nevinih i nezaštićenih civila,
- lepeza terorističkih motivacijskih sklopova, organizacija, strategijskih ciljeva, doktrina, taktika i sredstava vrlo je široka,
- osnovni modus operacija-akcija istovetan je obeležjima gerilske taktike i podrazumeva iznenađenje, podmuklost, koncentrisani udar, uzmicanje itd.

**Nikola Nikodinović ukazuje na veoma bitnu promenu koja se odvila na prelazu u 21 vek:** „Uz "klasični", uglavnom "lokalni" terorizam, pojavio se i "novi terorizam" (Pojam "novi terorizam" odnosi se na karakteristike difuznih mreža i nejasnog sponzorstva) koji je potpuno drugačiji u nekim fenomenološkim aspektima. Po rasprostranjenosti organizacije i delovanja je globalan, a po načinu organizovanja decentraliziran. Ima ambicioznije ciljeve, koristi se novim strategijama, doktrinama i taktikama. Najznačajniji trend, i onaj koji najviše zabrinjava, u svetskom terorizmu je njegova veća smrtonosnost i tendencija prema indiskriminativnim napadima na javnim mestima.“<sup>65</sup> Čak i kad dođe do izbora oružja,

---

<sup>65</sup> Nikodinović Nikša, *Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka*, op.cit., s. 78.

nipošto nije nemoguće da teroristička grupa odluči da upotrebi oružje masovnog uništenja. Ciljevi sežu do namere destabilizovanja celokupnog socijalnog sistema napadnute države i međunarodnih odnosa, a napadi mogu biti bilo koje vrste i obuhvatiti upotrebu bilo kojeg zamislivog oružja.<sup>66</sup>

Protagonisti te vrste terorizma organizuju se u manje hijerarhizovane, labave mrežne strukture, a povećan je i broj amatera u ulozi izvršitelja akcije, tako da su potencijalni akteri brojniji i difuzniji. Najnovijoj vrsti međunarodnog terorizma koju reprezentuje Al-Kaida strateški cilj je da pokoleba javni moral i promeni spoljnu politiku Zapada, pre svega SAD-a. To rezultira strateškim konceptom napada po celom svetu na sve dostupne Amerikance, uključujući i napade na samoj teritoriji SAD-a. Prema izjavama Osame Bin Ladena pre napada 11. septembra, mreža ove najpoznatije terorističke organizacije raspolagala je s 4000-5000 dobro obučanih boraca.<sup>67</sup> „Opasnost od nje još je očiglednija kad se upoređi s podatkom da je u "najboljim danima" Frakcija Crvene armije imala 20-30 boraca, Crvene Brigade 50-70, IRA i ETA 200-400, Organizacija Abu Nidala oko 500.“<sup>68</sup>

Sponzori svih vrsta savremenog terorizma teško su prepoznatljivi i uhvatljivi. Sve ređe su to države, a sve češće različite poslovne organizacije i pojedinci. Terorističke organizacije razvijaju modele samofinansiranja kriminalnim aktivnostima i delovanjem vlastitih legalnih "paravan-organizacija". Stoga su mnoge ranije analize u vezi s tom vrstom terorizma zastarele, a prikupljanje obaveštajnih informacija i antiterorističko delovanje mnogo komplikovanije. Internacionalizam je postao dominantno obeležje savremenog međunarodnog terorizma.

Potreba za političkom podrškom, novcem i objektima za uvežbavanje odvode teroriste u inostranstvo. I mete delovanja se biraju na najširem prostoru, uključujući i teritorije protivničke snage. Pojedine države teroristima su zanimljive jer iz njih mogu dobro posmatrati mete i sprovoditi konkretne operativne pripreme. U nekima se od njih nalaze i naklonjene etničke grupe, što povećava mogućnost prihvata, prikrivanja i finansiranja. Tako

---

<sup>66</sup> Nikodinović Nikša, *Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka*, doktorska disertacija, Beograd, 2017

<sup>67</sup> Lesser, Ian O. "Countering the new terrorism: Implications for strategy." *Countering the new terrorism* 941999.

<sup>68</sup> Ibid. s. 10.

mnoge države predstavljaju most između država porekla terorista i/ili njihove logističke podrške i država u kojima se nalaze terorističke mete.<sup>69</sup>

Arsenal terorističkih taktika, oružja i način delovanja vrlo je bogat. Operacije i akcije pažljivo se i vrlo stručno planiraju, s osloncem na umeće i iskustva gerilskog delovanja. Komentarušući napade na SAD 11. septembra 2001. godine, Bruce Hoffman napominje da se radilo o velikoj ambicioznosti, profesionalnosti i veštini kojom je tako velika operacija držana tako tajno, i o visokoj ekspertizi operativnog planiranja, koordinacije i sinhronizacije. Iako je bilo indikacija za mogućnost suicidnog zaletanja avionom, jednostavno se promašilo u procenama - orijentisanjem na autobombu, biološko i hemijsko oružje i na cyber-napade.<sup>70</sup>

U terorističkim akcijama mogu biti obuhvaćeni pojedinci ili male grupe s jednostavnim automatskim oružjem, automobilske bombe nadzirane radio-vezom, auto napunjen eksplozivom ukran na trajekt i aktiviran kada on isplovi, eksploziv postavljen pod zgradu, rakete zemlja-vazduh ispaljene na putnički avion, oteći avion usmeren u samoubilačkom aktu na bilo koji objekt na zemlji i drugo. U informatičkoj eri mogući su cyber-teroristički napadi, a posebnu opasnost sve više predstavlja mogućnost upotrebe oružja za masovno uništenje, posebno upotreba biološkog i hemijskog oružja.

Analiza povezanosti terorizma s državnom politikom otkriva širok spektar mogućnosti. Najpre se uočavaju države koje su direktni sponzori terorističkih grupa i aktivnosti. Zbog inferiornosti u političkim i vojnim resursima, one terorističkim aktivnostima nastoje da oslabe suparničke države ili da ih navedu na promenu spoljne politike. Ponašanje država poput Afganistana i Sudana, s velikom tolerancijom za teroriste, ali bez direktnog sponzorstva, stvara sivu zonu i ignoriše međunarodne antiterorističke napore. Postoje takođe države koje su deklarativno prihvatile međunarodna antiteroristička nastojanja, ali zbog nedovoljnog praktičnog delovanja teroristi u njima mogu pronaći relativno ugodno utočište. Terorizam je politička i sigurnosna pojava koja stalno evoluira, posebno u strategiji, načinu i sredstvima delovanja. Stoga je stalno zaostajanje sigurnosnih mehanizama za događajima, uključujući i nepronalazjenje modela "prognostičke" procene i postupanja, vrlo karakteristično.

---

<sup>69</sup>Hoffman Bruce, *Inside terrorism*. Columbia University Press, 2006.

<sup>70</sup> "Terrorism and Counterterrorism After September 11th", "US Foreign Policy Agenda", Januar 2001. str. 22-24. Dostupno na: <https://usiraq.procon.org/sourcefiles/USFPA112001.pdf> (18.05.2018.)

Kao posebni aspekt evolucije terorizma uočena je njegova geopolitička konfiguracija. Uz tradicionalne bliskoistočne i latinoameričke izvore, javljaju se i novi, tako da globalni karakter terorizma u velikoj meri relativizuje tradicionalno shvatanje nastanka njegovih izvora. Na sceni je i svojevrsna ekspanzija terorizma kao obrasca političkog delovanja i sukobljavanja koji se pokazao prilično uspešnim. Terorizam je kao krizna pojava odmah iza ratova po broju žrtava i napada u svetu.

U današnjim uslovima gotovo je iluzorno govoriti o iskorenjivanju terorizma. Realne antiterorističke ambicije kreću se u okvirima sužavanja terorističkog manevarskog prostora, i suzbijanja, smanjenja intenziteta i ograničavanja učinaka terorističkog delovanja. Glavni razlog zbog kojeg će terorizam zadržati svoje mjesto i u predvidljivoj budućnosti je to što u međunarodnim odnosima prevladava nacionalizam, a u delu ljudske civilizacije i verski fanatizam. Nacionalistički i verski pokreti stalno su izvorište strasti i ljudstva, pa praktično svaka država može postati izvorom i prostorom terorizma, jer nema stranke, pokreta ili vlade koji se ne suočavaju s nezadovoljnim manjinama.

U međunarodnom terorizmu sve su uočljivije određene karakteristike, kao što su:

- saradnja sličnih terorističkih organizacija,
- podrška terorističkih grupa i njihovo stavljanje u službu država koje su sklone terorizmu,
- nastojanje da se terorizam iskoristi za internacionalizaciju sukoba, posebno rata, kako bi se lokalni sukob u drugom obliku preneo na svetsku scenu, uvlačeći u nju što veći broj država,
- profesionalizacija terorista i terorizma,
- apolitičnost profesionalnih izvršilaca (rade za novac),
- bivalentnost terorizma (terorizam je za jedne zločin, za druge ne), zalaganje za legalizaciju terorizma i pokušaj da se opravda ("oblik borbe za opravdane/pravedne ciljeve"),
- ozbiljavanje terorizma kao nuklearne, biološke i hemijske pretnje, stručnjaci su oko tog pitanja podeljeni. Neki smatraju da objektivno nema pretnje od nuklearnog terorizma, jer ni danas nije lako napraviti malu, diverzantsku nuklearnu bombu.

Međutim, procenjuje se, da u svetu ima bar 20 zemalja koje su u stanju napraviti minijaturno nuklearno oružje, i to po ceni od oko 70 miliona USD.<sup>71</sup>

- Globalizacija terorizma (terorizam postaje globalna pretnja i globalni problem).
- Pod globalizacijom terorizma podrazumieva se proces kojim se terorizam nameće kao svetska pojava, pretnja i problem.

U najopasnijoj, najrazornijoj i najbezobzirnijoj vrsti - "novom terorizmu" međunarodnog i globalnog tipa - motivacijski sklop je sastavljen, sažiman, od nacionalističke netrpeljivosti, islamskog fundamentalizma, civilizacijskih razlika i različitog pogleda na uređenje međunarodnih odnosa.

## **2.5 Samoubilački terorizam**

Dugo je vladalo uverenje da teroristi, iako su spremni da reskiraju svoje živote, ipak žele da prežive kako bi videli rezultate svojih akcija. Novi oblik terorizma – srušio je to uverenje. Samoubilački terorizam kvalitativno je drugačiji, veoma smrtonosan, skoro natprirodan i čini se da ga je nemoguće zaustaviti.<sup>72</sup>

Smatra se da samoubilački terorizam ima niz taktičkih prednosti u odnosu na konvencionalne terorističke akte: svaka operacija je jednostavna i jeftina (ne zahteva traženje izlaza ilikomplikovane spasilačke operacije), podrazumeva masovne žrtve iveliku materijalnu štetu (pošto bombaš-samoubica može da izabere tačno vreme, mesto i okolnosti napada), nema straha da će uhapšeni terorista na ispitivanju odati informacije (jer je njegova pogibija izvesna) i ostavlja snažan efekat na javnost i medije (zbog preovladavajućeg osećaja bespomoćnosti i straha).

---

<sup>71</sup> Karl-Heinz Kamp, „Nuclear Terrorism - Hysterical Concern or Real Risk“, *German Foreign Affairs Review*: Vol. 46, No. 3., 1995

<sup>72</sup> Sprinzak Ehud, *Razumni fanatici*, Novine DANI, br. 223, 14.09.2001, Izvor. Internet: <https://www.bhdani.ba/portal/arhiva-67-281/223/t22313.shtml> pristupljeno 11.05.2018.

Pod samoubilačkim napadima se podrazumeva nasilan, politički motivisan napad koji izvršava u svesnom stanju odlučnosti osoba koja diže u vazduh i sebe i zadati cilj. Prethodna pripremljenost na sigurnu smrt je preduslov za uspešan napad<sup>73</sup>.

Iako se i u drugoj polovini dvadesetog veka terorizam inspirisao različitim političkim ideologijama i orijentacijama, početak dvadeset prvog veka na globalnom nivou izbacio je u prvi plan religiju. Razlozi su višestruki i ne mogu se svesti na kritičko ocenjivanje pojedinih religija kao isključivo ekstremnih i netolerantnih, već zbog činjenice da je najveći broj nemira u svetu povezano, na jedan ili drugi način sa islamskom religijom, teritorijom i politikom<sup>74</sup>.

Takođe i najveći broj terorističkih organizacija sposobnih da pripreme i izvedu samoubilačke napade čine islamske religiozne i svetovne organizacije (kao što su npr. Islamski pokret otpora – Hamas, Palestinski islamski džihad, Hezbolah, Oslobođilački tigrovi Tamil El Lama, Kurdistanska radnička partija, Al Kaida – mreža Osame BinLaden)<sup>75</sup>.

„Kao nužno nameće se pitanje da li je terorizam verski fenomen, da li su bombaši samoubice proizvod verskog kulta ili kulta ličnosti? Ko su ljudi koji izvršavaju takve akcije, da li su oni napadači ili mučenici? Islamska tradicija i religija zabranjuje samoubistvo. Veruje se da je Muhamed propovedao da će „ko god sebi oduzme život, iskusiti vatru pakla i da će mu vrata raja zauvek ostati zatvorena.”<sup>76</sup> Da li je „stavljanje sebe na raspolaganje” da budeš ubijen isto što i samoubistvo? „Očigledno je da nije sasvim jasno da li su bombaši samoubice stvarno „mučenici” i da li je komponenta njihove dobrovoljne smrti u njihovim napadima zabranjena njihovom religijom. Iako je samoubistvo zabranjeno islamskom religijom, mučeništvo je u tradiciji šiitskih muslimana još od petnaestog veka. Vlada čak i mišljenje da je čast biti izabran za samoubilačku misiju i da je to izraz totalne odanosti Alahu (dokaz za ovo verovanje nađen je i u Kuranu u rečima „ne smatrajte da su mrtvi oni koji su poginuli za Alaha, ne – oni su živi sa svojim Gospodom i dobro su obezbeđeni).“<sup>77</sup>

---

<sup>73</sup>Petrović Dragan, *Samoubilački terorizam*, u: *Primena Međunarodnih krivičnih standarda u nacionalnim zakonodavstvima*, Udruženje za Međunarodno krivično pravo i Intermex, Beograd. 2004, s. 252

<sup>74</sup> Bajagić Mladen, Manojlović Milan, *Terorizam kao globalna bezbedonosna pretnja*, u: *Zbornik radova – Terorizam u savremenim uslovima*, Visoka škola unutrašnjih poslova Banja Luka, Banja Luka., 2003, str. 52

<sup>75</sup>Bajagić Mladen, loc.cit.

<sup>76</sup> Petrović Dragan, *Samoubilački terorizam*, op.cit., s. 250.

<sup>77</sup>Petrović Dragan, *Samoubilački terorizam*, op.cit, s. 258.

Problem je što pripisivanje nekih principa Svetom Kuranu nije moguće vršiti zbog teškoća u njegovom interpretiranju i razumevanju, ali treba dodati i vrlo suprotstavljena mišljenja islamskih religioznih vođa.

Šeik Abdul Azis Bin Abdullah Al Šeik – vrhovni religiozni lider Saudijske Arabije je izdao direktivu po kojoj su samoubilački napadi u bilo kom obliku samo obično samoubistvo, te su zabranjeni islamom. Neki drugi zvaničnici smatraju samoubilačke napade opravdanim, a bombašemučenicima, koji su se žrtvovali u ime Alaha<sup>78</sup>.

Sasvim je jasno da se nisame islamske religiozne vođe ne slažu po ovom pitanju. Ono što bi na neki način moglo da objasni ove kontradiktorne pozicije u vezi samoubilačkih napada jeste da rezerve koje izražavaju religiozne vođe, mogu da predstavljaju samo prikrivanje njihovih pravih osećanja jer ako se oni istinski protive samoubilačkim napadima, kao nečemu što je u suprotnosti sa islamom, zašto onda ne traže primenu islamskog prava protiv onih koji regrutuju i koriste bombaše samoubice, zašto ih ne izvedu pred lice pravde?

Posebno isticanje, odnosno ukazivanje na momenat lične koristi koja će proizaći iz uspešno obavljenih samoubilačkih napada je trenutno najefikasniji metod koji se koristi u regrutovanju budućih bombaša.<sup>79</sup> Na prvi pogled ovo može da zvuči potpuno neverovatno ne islamskom delu sveta, međutim, na toj skali verovanja u rajski život nema mnogo razlike ni u drugim religijama. Ovakav stav potvrđuju i rezultati istraživanja koja je sprovedla Ariel Merari<sup>80</sup> (psiholog sa univerziteta u Tel Avivu), a odnosi se na razmatranje značajnih faktora regrutovanja bombaša samoubica. Ona je pažljivo proučila preko pedeset slučajeva napada bombaša samoubica pripadnika kako svetovnih, tako i radikalnih verskih islamskih organizacija i zaključila da: iako ne postoji unificirana lična crta među bombašima samoubicama teško je prihvatiti da „religiozno utemeljeno lakoverje” ne predstavlja njihovu zajedničku crtu. Ona smatra da najefikasniji metod regrutovanja ne leži u pokušaju da se kod ljudi stvori odluka da izvrše samoubilački napad, već da se pronađu oni koji su potencijalno voljni da to postanu. Ona insistira na činjenici da nijedna organizacija nije u stanju da u ljudima probudi želju za smrću. To i nije zadatak onih koji „vrbuju”. Oni treba da identifikuju

---

<sup>78</sup> Ibid.

<sup>79</sup> Petrović Dragan, *Samoubilački terorizam*, op. cit., s. 263.

<sup>80</sup> Merari Ariel. "Terrorism as a Strategy of Insurgency." *Terrorism and political violence* 5.4, 1993, s. 213-251.

sklonost među regrutima i pojačaju je, a u tom pravcu, za njihovo indoktriniranje će posezati najpre za verskom motivacijom, mržnjom prema neprijatelju i patriotizmom<sup>81</sup>.

Scott Atran antropolog sa američkog Univerziteta Mičigen tvrdi da bombaši samoubice nisu ludaci, ni umno poremećene osobe, niti pate od samoubilačkog sindroma, već indoktrinirane osobe ispranog mozga.<sup>82</sup> On smatra da je većina bombaša samoubica veoma inteligentna i solidno obrazovana (sa izraženim osećajem dužnosti i obaveze), zbog čega se ne može tvrditi da se na žrtvovanje odlučuju iz očajanja. Primena specifičnih psiholoških tehnika „pranja mozga” oblikuju njihova uverenja. Vođe organizacija su pokretači njihovog destruktivnog i auto destruktivnog ponašanja i oni ih podstiču u odluci da žrtvuju svoj život<sup>83</sup>.

Ovakva shvatanja stavljaju akcenat na psihološki profil bombaša samoubica kao usamljenih, i racionalnih fanatika protiv kojih se nije moguće boriti. Njihova istinska slabost je ta što su oni ništa više nego instrument u rukama vođa terorističkih organizacija, koji od ovakvih akcija očekuju opipljivu dobit za organizaciju.

Psihološki profili bombaša samoubica se razlikuju, isto kao što se razlikuju i motivi i pobude koji usmeravaju na ovakvo ponašanje. Grupa izraelskih psihologa i sociologa svojim istraživanjima psiholoških karakteristika bombaša samoubica (pripadnika terorističkih organizacija Palestinski islamski džihad i Hamas, Tamilskih crnih tigrova i Kurdistanske radničke partije) potvrđuje stav da ne postoji jedinstven psihološki profil (iako oni imaju neke zajedničke karakteristike).

Tako Palestinski islamski džihad i Hamas za samoubilačke napade koriste šehide (šehid – svedok, onaj koji svedoči o iskrenosti svoga verovanja). Šehidi su uglavnom muškarci, vernici, neoženjeni, srednjeg obrazovanja, stari između 18 i 27 godina. Većina je izgubila u borbama protiv Izraela rođake i prijatelje. Ono što je zanimljivo jeste da se šehidi ne javljaju dobrovoljno, već ih preporučuju njihovi veroučitelji. Tada započinje proces indoktrinacije, mentalne manipulacije i vojne obuke. Ovakvom samoubici je zagarantovano mesto u dženetu, a njegovoj porodici društveni ugled i određene počasti i novac. Pripadnici Tamilskih crnih tigrova imaju neke osobine slične pripadnicima Islamskog džihada i Hamasa.

---

<sup>81</sup> Petrović Dragan, *Samoubilački terorizam*, op. cit., s. 263.

<sup>82</sup> Atran Scott. "Genesis of suicide terrorism." *Science*, 2003, s. 1534-1539.

<sup>83</sup> Petrović Dragan, *Samoubilački terorizam*, op. cit., str. 264.

I oni su mladi, nezaposleni i neoženjeni. Međutim, oni dolaze iz najboljih vojnih jedinica sa uzornom vojnom karijerom za čije regrutovanje nije neophodno postojanje verske komponente. Pripadnici ovih odreda su odrastali u kulturnom miljeu koji glorifikuje žrtvovanje i slavi brojne mrtve heroje.<sup>84</sup>

Kurdistanska radnička patrija koja takođe koristi taktiku samoubilačkih napada, regrutuju i žene u svoje redove (od 15 samoubilačkih napada za koje je ova organizacija preuzela odgovornost 11 su izvršile žene). I one su, po pravilu imale između 17 i 27 godina, bile bez zanimanja i poticale iz siromašnih sredina. Prava slika o njihovoj motivaciji za ovakve akte, može da se dobije tek ako se uzmu u obzir još dva vrlo bitna faktora. Prvo, reč je o njihovoj bezrezervnoj odanosti lideru ove organizacije, ali i o značajnom društvenom ugledu koji su žene teroristi i njihove porodice sticale ovim njihovim činom žrtvovanja.<sup>85</sup>

### **3 Islamski terorizam**

#### **3.1 Nastanak i razvoj islama**

U preislamskom periodu stanovnici Arabije bili su rastrzani unutrašnjim ratovima. Beduini su predstavljali specifičan problem kao i brojna druga plemena koja su bila u sukobu sa Vizantincima, Persijancima, Jevrejima i Abesinima. Mnoštvo plemena, tradicija i običaja, omogućili su da period pre islama na Arabijskom poluostrvu ne predstavlja kulturnu prazninu, već prostor paganskih verovanja i rituala arapskih plemena. Raznovrsnost i mešanje pogleda na svet i društvo podsticali su i trgovački karavani, koji su dolazili na Arabijsko poluostrvo.<sup>86</sup> Snažan uticaj se prelivao i od okolnih država Vizantije, Persije i Abisinije, kao i uticaj brojnih jevrejskih zajednica, koje su naseljavale gradove i oaze kao i hrišćanskih zajednica koje su dolazile kao izgnanici iz Rima. Međutim, prema učenju islama ovaj period naziva se doba neznanja do Muhameda i objave Kurana od kada počinje razvoj po božijoj volji „Kuran je govor koji razdvaja istinu od neistine” (sura 86 ajet 13).<sup>87</sup> Poziv u islam

---

<sup>84</sup>Petrović Dragan, „Samoubilački terorizam“ Strani pravni život, 53(3), 2009

<sup>85</sup> Petrović Dragan, *Samoubilački terorizam*, op.cit., s. 270

<sup>86</sup> Todorović V. Dragan, *Sunitsko-šiitski raskol i njegove posledice na bezbednost regiona u Bliskog Istoka*, doktorska disertacija, FPN, Beograd, 2016.

<sup>87</sup> Kočović Dragoslav, *Socijalne vrednosti islamske religije*, FPN, Beograd, 2008.

odnosio se na sve, a to je značilo prekid sa prošlošću i početak novog života na zajedničkoj osnovi.<sup>88</sup>

Islam je jedna od najvećih religija na svetu, dominira na prostoru Azije i Afrike, koja okuplja više od jedne milijarde vernika. Od svoga nastanka do danas islam ima presudan uticaj na ukupan društveni razvoj. Islam kreira preduslove za formiranje čvršćih veza među plemenima i uspostavljanje zajednica, i čini matricu za ekonomiju, vojsku, etičke vrednosti, književni i umetnički rad i ukupan društveni život. Koreni islama su na Arabijskom poluostrvu i u svojoj osnovi je etnička i konfesionalna religija. Etnička komponenta se ogleda u tome što su arapi dominantni pripadnici ove religije kao što su jevrejstvo i hinduizam. Osnovnu snagu u islamu ima arapski jezik koji je jezik Kurana i božanska moć Muhameda. Arapski jezik je utoliko značajan jer se jedino putem njega (smatraju ortodoksni tumači) mogu razumeti božanske objave Muhameda, zato se Kuran ne može prevesti na drugi jezik već samo interpretirati, odnosno parafrazirati. Time arapski jezik postaje dogma i daje naglašen etnički, arapski karakter i izražava (arapski jezik) suštinu muslimanskog verovanja i ritualnih činjenja. Islam je konfesionalna religija kao što su budizam i hrišćanstvo jer se širio misionarstvom na druge narode i delove sveta. Širio se i putem sile. Prorok poziva beduine da pomognu u ime vere u osvajanju i pokoravanju drugih naroda. Međutim, treba posebno naglasiti da se borba za islam jednim delom opravdava željom i nastojanjem za izmenom ekonomskog i socijalnog položaja ljudi, a to se može ostvariti kroz borbu na Alahovom putu za potlačene, za muškarce i žene i decu, uz veoma naglašen zahtev za davanje milostinje.

Ova religija kao i druga religijska učenja zasnovana je na jednostavnosti kako bi bila lako razumljiva i prihvatana. Na primer, da čovek primi islam dovoljno je da iskreno izjavi da nema drugoga boga osim Alaha i da je Muhamed božji prorok. Islamsko učenje se oslanja i na druge proroke i religije koji su postojali pre islama i Muhameda. Dakle, ne negira Adama, Abrahama, Mojsija, Solomona i Isusa. Međutim, po tumačenju islamskih teologa Muhamed je među njima najmlađi, poslednji u nizu proroka pa otuda njegovo učenje i proročanstvo (objava) je vrednije i nadmašuje ranija učenja, tako da su jevrejske i hrišćanske knjige manjeg značaja, ali one predstavljaju uvod u konačnost svetih spisa koja kulminiraju u islamskom učenju.

---

<sup>88</sup>Smailagić Nerkez, "Leksikon Islama", *Svijetlost*, Sarajevo 1990, s. 437.

Islam ima najviše zajedničkog sa jevrejskom i hrišćanskom religijom, na primer, post i milostinja su bile bitne odrednice u judaizmu i hrišćanstvu znatno pre pojave islama. Snažna veza i prožetost islama sa ove dve religije bitno je uticalo na odnos islama prema jevrejima i hrišćanima. U islamu jevreji i hrišćani su bili zaštićeni, ali su bili građani drugoga reda (niže klase) i plaćali visoke poreze, mogli su da nastanjuju javne zgrade, ispovedaju svoju veru (bogoslužjenje) i verski školuju svoje potomstvo; nemuslimani (jevreji i hrišćani) nisu bili imperativno pred izborom islam ili smrt (tako se veruje u Evropi i Americi).

Prema Fahridinu Novaliću savremeni islamski svet obuhvata pet kulturoloških zona:<sup>89</sup>

- arapsku (arapske zemlje i narodi),
- tursku (Osmanlije, Azerbajdžanci, Turkmeni i dr.),
- iransko-indijsku (Iran, Afganistan, Pakistan, Bangladeš, muslimani u Indiji),
- malešku (Malezija i Indonezija) i
- crno-afričku (Eritreja, Nigerija, Sudan i dr.) zonu.

Na tom raznoliku supstratu islam je vekovima razvijao bogatu, raznoliku i u isto vreme jedinstvenu islamsku civilizaciju. U XIX i XX veku u u islamskom svetu dolazi do istovremene težnje prema panislamizmu (političko, državno i duhovno jedinstvo islamskih zemalja i naroda) i prema nacionalizmu (stvaranje posebnih država na jezičnoj, kulturnoj i istorijskoj podlozi, s većim ili manjim stepenom svetovnosti).<sup>90</sup> Islamsko društvo u XX veku nije bilo imuno ni prema uticaju socijalističke i komunističke ideologije. Osim toga, postoji težnja povratka izvorima islama i istovremeno nastojanje da se islam prilagodi modernom vremenu (reformizam). Broj muslimana danas je teško proceniti zbog velikih raspona u kojem se kreću objavljene brojke.

Prema dr. Muzammil Siddiqiju, direktoru islamskog udruženja u Kaliforniji (Orange County),<sup>91</sup> 85% Muslimana u svetu nisu Arapi. Danas 67 različitih nacija, koje okružuju sedminu celokupne Zemlje, čine "Kuću Islama."<sup>92</sup>

---

<sup>89</sup>FahrudinNovalić, "Islamski svijet i modernost", *Filozofska istraživanja*, (Ur. Ante Čović), Izvori d.o.o., Zagreb, s. 870

<sup>90</sup> Islam, Dostupno na: <http://www.znanje.org/i/i25/05iv10/05iv101120/tasa%20tiki/islam2.htm> (04.05.2018.)

<sup>91</sup> Islamic Society of Orange County, Dostupno na: <https://web.archive.org/web/20070218010407/http://www.isocmasjid.com/Administration/dbio.htm> (01.05.2018.)

<sup>92</sup>Svjetko probudjenje islam, novine INDEX, dostupno na: <http://www.potruga.blogger.index.hr/post/svetsko-probudjenje-islama/48320.aspx> (10.05.2018.)

Danas Islam kao veru praktikuje 40% jugoistočne Azije, dok u zapadnoj Africi ta brojka dostiže skoro 50%. Iako su muslimani najbrojniji na Bliskom istoku i severnom delu Afrike, Indonezija je najveća muslimanska nacija sa 153 miliona Muslima, a slede je Pakistan, Indija, Bangladeš. Osim u Aziji i Africi, islam je ostvario uporište i u ostalim delovima sveta. U zapadnoj Evropi predstavlja drugu religiju po veličini. Brojni pokazatelji ukazuju da će islam postati neizbežan i uticajan faktor u brojnim evropskim državama. U Grčkoj broj džamija neprestano rasta i uskoro će premašiti brojku od 300. U francuskoj se na jednog Francuza rođenog kao hrišćanin, dođe 6 stanovnika koji su muslimani. U Velikoj Britaniji, Saudijska Arabija je kupila arapske jezičke novine u Londonu i za njihovo funkcionisanje godišnje izdvaja 75 miliona dolara. U SAD, u skoro svakom većem gradu postoji džamija. Procenjuje se da se u SAD nalazi preko 3 miliona muslimana, od toga 250 000 u Detroitu. “<sup>93</sup>

Unutar slojevite istorijsko-demografske problematike značajno mesto predstavljaju migraciona kretanja muslimanskog stanovništva koje, kao pojavu dugog trajanja, treba posmatrati u široj regionalnoj perspektivi. Migracije su jedno od najvažnijih obeležja istorije muslimana na Balkanu, jedan od temeljnih simbola njihove istorijske sudbine, bilo je da reč o dugom, iscrpljujućem periodu povlačenja Osmanskog carstva iz Evrope, započetom u XVII veku, što je dovelo do golemih demografskih prekomponiranja etničkih i verskih zajednica, ili o periodu krajem XIX i tokom XX veka, kada se ova kretanja odvijaju u novonastalim uslovima, u pojedinim regijama, sa više ili manje intenziteta.<sup>94</sup>

Masovni iseljenički pokret muslimana bio je izazvan neposrednim delovanjem niza političkih, društvenih, ekonomskih i drugih relevantnih faktora. Islam je poistovećivan sa Osmanskim carstvom.<sup>95</sup> Iako je veliki deo razdoblja Osmansko carstvo držalo i do jedne četvrtine onoga što se smatra Evropom, ono nije smatrano članom evropskog međunarodnog sistema. Pitanje legitimnosti islama na Balkanu i u Evropi ostalo je, i sa evropske strane, koja se nije oslobodila istorijskog straha od njega, otvoreno.

---

<sup>93</sup>Svjetko probudjenje islam, novine INDEX, dostupno na: <http://www.potraga.blogger.index.hr/post/svetsko-probudjenje-islama/48320.aspx> (10.05.2018.)

<sup>94</sup> Bandžović Safet., *Muhadžirski pokreti u spisima i svedočenjima savremenika XIX i XX veka*, Zbornik Sjenice, br. 14, Sjenica, 2003., s. 21

<sup>95</sup> Popov Čedomir., *Građanska Evropa*, Matica Srpska, Novi Sad 1989., s. 201

Muslimanski svet, tokom istorije, napadan sa više strana, okretao se sebi, postajući preosetljiv, defanzivan.<sup>96</sup> Proliferacija etničkih sukoba nije sasvim slučajna. Najčešća je i najgrublja među etničkim grupama koje pripadaju različitim civilizacijama.<sup>97</sup> Španija je, na primer, zbog velikog broja muslimana bila jedinstvena u Evropi. Definitivni udarac muslimanima u Andaluziji 1492. godine zadali su španski kralj Ferdinand II Aragonski i njegova supruga Izabela Kastiljska, slomivši otpor maurskog vladara Boabdila. Španija je nasilno proterivala muslimane. U Granadi su munare pretvorene u zvonike, a džamije u crkve. Preostali muslimani su 1526. godine silom pokršteni, da bi 1609 - 1614. godine bili izgnani i tzv. "morisci" (pokršteni muslimani).<sup>98</sup>

Osmansko carstvo tokom svoje teritorijalne ekspanzije nije vršilo versko niti fizičko zatiranje i uništavanje pokorenih naroda.<sup>99</sup> Međutim, sa opadanjem moći muslimani su ubijani, progonjeni ili pokrštavani. Vojno-političko slabljenje ove imperije povlačilo je za sobom stalno smanjivanje njene teritorije, kao i neminovno povlačenje muslimanskog stanovništva u one oblasti koje su ostajale u muslimanskom posedu, postajući utočište muslimana različite etničke i lingvističke pripadnosti sa izgubljenih teritorija. To je pratilo i zbivanja na Balkanu, gde su se sa svim osmanskim porazima i uzmicanjima pokretali iseljenički talasi muslimana. Nazivanje svih muslimana "Turcima" nije bila posledica neupućenosti, već sasvim konkretnog stava. Muslimani su satanizirani prema šemi mitske konfrontacije, antagonizma dobra i zla. Nasilje je, nakon opšte demonizacije, izgledalo kao normalna pojava. Iza progona muslimana nije stajala samo verska isključivost, već i konkretni, snažni socijalno-ekonomski motivi.<sup>100</sup>

Talas prisilnih migracija zahvatio je posebno južnoslovenske muslimane, nakon udara kojim je krajem XVII vekabilo izloženo Osmansko carstvo. Nakon više od dva veka, koliko je naseljavalo prostore balkanskog severozapada i Panonije, delove Dalmacije, Kninske krajine, Like, Slavonije, Ugarske i drugih krajeva, muslimansko stanovništvo je, povlačenjem osmanske uprave sa tog prostora, bilo izloženo represalijama praćenim masovnim progonima.

---

<sup>96</sup> Espozito Džon., *Islamska pretnja*, Prosveta, Beograd 1994., s. 57

<sup>97</sup> Huntington Samuel P., et al., *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Izvor, Zagreb, 1997., s. 337 – 338

<sup>98</sup> Bel-Fialkov Enis, *Kratka istorija etničkog čišćenja*, feljton Politika, Beograd., 23. jul 1993, s. 50

<sup>99</sup> Jezernik Božidar, *Zemlja u kojoj je sve naopako: prilozi za etnologiju Balkana*, Bemust, Beograd, 2000., s. 329

<sup>100</sup> Bošnjović Ilijas, "Demografska prošlost i budućnost Bošnjaka u Bosni i Hercegovini." *Ljudska prava, časopis za sve pravno-političke probleme*. 35, 2003 s. 79 - 80

Nije se tada, zapravo, moglo ni zamisliti da vladar toleriše ni drugu varijantu hrišćanstva, a kamoli islam. Radilo se o potpunim etničko-verskim progonima.<sup>101</sup> Austrijanci su 1684 - 1687. godine u silovitoj kontraofanzivi potpuno “očistili” celu Ugarsku od muslimana. Seobe muslimana iz Smederevskog sandžaka su počele već nakon austro-osmanskih ratova 1737-1738. godine a onda su se nastavile u nekoliko talasa 1788. godine, zatim tokom XIX veka.<sup>102</sup>

Savremena migracija muslimanske populacijepovezana su sa kolonijalnom prisutnošću zapadnih sila u islamskim zemljama. Muslimani su se nalazili u procepu između zapadnoevropske prakse rasne, ali sve češće i kulturne diskriminacije i nekoga opšteg verovanja Zapada u tradicije liberalizma, pluralizma i tolerancije. Migracije muslimana tokom poslednje četvrtine 20. veka u Evropu i u obe Amerike deo je globalnih seoba naroda sa istoka na zapada i sa juga na sever, čiji su motivi:

- bolje obrazovanje,
- bolji ekonomski uslovi života i
- veće političke i verske slobode.

Dok su rastuće ekonomije pedesetih i šezdesetih godina pozdravljale priticanje stranih radnika, socijalna integracija onih koji su danas postali trajni useljenici biva sve spornija. Strah od nezaposlenosti, strah od “kontaminacije stranim” kulturama stvara plodno tlo za pojavu rasizma i hijerarhizaciju kultura. U tom smislu je problem migracije od radnoga i stambenog prerastao u pitanje nacionalnog identiteta.<sup>103</sup> Pritom su u pitanju pre svega migranti i azilanti iz zemalja tzv. Drugog i Trećeg sveta, naročito oni iz Turske, Bliskog istoka, zemalja Magreba, pa i Indijskog potkontinenta koji se doživljavaju kao pretnja islama Zapadnoj Evropi i njenim pretežno hrišćanskim tradicijama.

---

<sup>101</sup> Dr. Safvet-beg Bašagić o tome piše: “Naglim pomračenjem polumjeseca nad zemljama ugarske krune, Bosna je više izgubila, nego sva Turska. Velika lenska i feudalna imanja bosanskih i hercegovačkih begova propadoše za uvijek. Mnogobrojne naše naseobine po većim gradovima i palankama, koje su otišle iz Bosne za Sokolovića vremena i poslije, izgubiše se za uvijek. Hiljade bosanskih porodica ostalo je u Ungjurovini. Veoma mali broj se vratio u domovinu” – op- šir. S. Bašagić-Redžepašić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (Od 1463.–1850.)*, Sarajevo, 1900., fototipsko izdanje, Istanbul, 1994., s. 83.

<sup>102</sup> Bandžović Safet. *Bošnjaci i balkanski muhadžirski pokreti*. Godišnjak, 2006.

Izvor: [http://mlicanin.weebly.com/uploads/3/0/9/1/3091963/safet\\_bandzovic.pdf](http://mlicanin.weebly.com/uploads/3/0/9/1/3091963/safet_bandzovic.pdf) (11.05.2018.)

<sup>103</sup> Mitchell Mark, Dave Russell, *Immigration, citizenship and the nation-state in the new Europe*. U *Nation and Identity in Contemporary Europe*, edit by Brian Jenkins i Spyros A. Sofos, s. 55-40, London, Routledge, 1996., s. 54

Geostrateški i geoekonomske položaj muslimanskog sveta je važan bez obzira koje teorijsko polazište koristili u njegovoj oceni. Opšte je poznato da muslimani na Srednjem i Dalekom istoku i u Centralnoj Aziji kontolišu dve trećine svetskih zaliha nafte. Dodamo li tome zalihe prirodnog gasa, zlata, uranijuma i drugih strateških mineral i energetske resursa u muslimanskom svetu postaje jasno zašto je muslimanski svet poprište većine sukoba u današnjem svetu.<sup>104</sup> I iz ove perspektive treba sagledati Arapsko proleće, kao i rat u Siriji koji je u toku.

### **3.2 Politički islam**

Nikola Samaržić ističe potrebu razlikovanja islamizma i islama: „Kao politika i ideologija, islamizam nije podudaran, ili ne u potpunosti, sa islamom kao religijom, ili sa muslimanskim zajednicama i njihovim kulturama. Islamizam je ideologija do koje se dolazi izborom i svesnom odlukom. Islamizam obuhvata različite političke pokrete. Islamizam je sazrevao u otporu politici i vrednostima zapadnih liberalnih demokratija, a islamističko razumevanje teokratske države je odgovor na dominaciju, pre svega u međunarodnim odnosima, i u samom muslimanskom svetu, zapadne nacije-države.“<sup>105</sup>

Pokrete koji su zahtevali uspostavljanje islamskih teokratija najavilo je Muslimansko bratstvo u Egiptu 1928 godine, a umnožili su se i raširili nakon arapskog poraza u junskom ratu 1967. godine protiv Izraela, kad su se mogli osetiti počeci povlačenja arapskog sekularnog nacionalizma.<sup>106</sup> Islam možda obezbeđuje šemu društvene i verske interakcije, određujući odnose između ljudi i odnose ljudi i Boga, ali ne ukazuje na poželjne opipljive oblike tih odnosa niti na idealan oblik vladavine.<sup>107</sup>

Islamizam kao koren svoje islamske države uzima korpus pravnih akata formulisanih od strane ranih jurista. Kao odgovor na britansku okupaciju Egipta 1882. godine čime je raspušten kalifat, kao i na rastući kolonijalizam i pojavu cionističke države javlja se moderni

---

<sup>104</sup> Davutoglu Ahmet., „Sukob interesa: jedno objašnjenje svjetskog (ne)reda“, *Znakovi vremena*, vol. 4, br. 11, s. 122-147.

<sup>105</sup> Samaržić Nikola, *Islamski svet i politički islam*, Dnevne novine Danas od 07.10.2008.

<https://www.danas.rs/drustvo/islamski-svet-i-politicki-islam/> (21.05.2018.)

<sup>106</sup> Samaržić Nikola, „Drugi dvadeseti vek“, Službeni glasnik, Beograd 2008.

<sup>107</sup> Kovačević Ivo, *Islamizam, levica, imperijalizam, geopolitika*, novine Princip INFO 17/04/2014  
<http://www.princip.info/2014/04/17/islamizam-levica-imperijalizam-geopolitika/#> (11.04.2018)

koncept islamističke države. To je bio način da Egipćani kroz nacionalistička osećanja iskažu revolt na kolonizaciju i evropske ideje koje su proklamovale individualizam, slobodu i pravo. Država umesto garanta idividualnih sloboda, prema islamističkom konceptu postaje jemac kolektivne pravde. Islamska revolucija u Iranu je na najbolji način ilustrovala težnju za poretkom koji bi isticao prvenstvo jednakosti.

Krajem 19 i početkom 20 veka javlja se pojam islamskog modernizma koji proističe iz potrebe i želje da se odgovori nazapadnu tehničku nadmoć kao posledicu druge industrije revolucije koja je znatno olakšala okupaciju muslimanskih zemalja. To je dovelo do razmatranja kompatibilnosti islama i zapadnog liberalno-demokratskog sistema koje je i dan danas aktuelno. Ono se svodi pitanje, da su u muslimanskim zajednicama moguće reforme koje bi otklonile tradicionalne stege i premoderne karakteristike koje društvo onemogućavaju da se uhvati u koštac sa modernim ili posmodernim načinom uređenja države i društva.“<sup>108</sup>

Kako bi premostili jaz u vojno-tehnološkom i ekonomskom razvoju, lideri su nastojali da koliko je to moguće i kompatibilno sa islamskom tradicijom, a da ne ugroze svoje pozicije oponašaju zapadni, liberalno-demokratski model. „Muslimanski vladari u Osmanskom carstvu, Egiptu i Iranu ugledali su se na Zapad da bi razvili programe vojne, ekonomske i političke modernizacije, zasnovane na evropskoj nauci i tehnologiji. Oni su težili da se nadmeću sa snagom Zapada, da razviju moderno obučenu i opremljenu vojsku i administraciju i usvoje nauku koja obezbeđuje savremeno oružje. Obrazovne misije odlazile su u Evropu, gde su muslimani studirali jezike, nauku i politiku. Osnovane su prevodilačke kancelarije i štamparije radi prevođenja i tumačenja zapadnih dela. (...) Rođena je nova intelektualna elita moderna, obrazovana i zapadno orijentisana.(...) To je rezultiralo nizom vojnih, administrativnih, obrazovnih, ekonomskih, pravnih i društvenih reformi, koje su, nadahnute Zapadom, težile "modernizaciji" muslimanskog društva. Tradicionalna islamska osnova i legitimitet muslimanskog društva polako se menjao, dok su se ideologija, pravo i državne institucije, zahvaljujući uvoznim zapadnim modelima, sve više sekularizirali.“<sup>109</sup>

Esposito John L navodi da je „Modernizacija putem zapadnih modela, koju su započeli muslimanski upravljači, bila je prvenstveno motivisana željom da se osnaži i centralizuje, a

---

<sup>108</sup> Nikola Samardžić, *Islamski svet i politički islam*, loc.cit

<sup>109</sup> Esposito John L, *Islamska pretnja mit ili stvarnost?*, UIO SELSEBIL, Živnice, 2001, str 93.

ne da se podeli moć. Politička participacija nije bila državni prioritet. Prvenstveni interes vlasti bila je vojna, administrativna i tehnološka reforma, a ne suštinska politička promena.“<sup>110</sup>

Glavni rezultat modernizacije bila je pojava novih elita i naglo raslojavanje muslimanskog društva, oličeno u njihovim pravnim i obrazovnim sistemima. Koegzistencija tradicionalnih verskih i modernih sekularnih škola, proizvela je dve klase različitih pogleda na svet: modernu, pozapadnjačenu elitu manjine i tradicionalnu, islamski orijentisanu većinu. Ovaj proces je, uz to, podrio tradicionalnu osnovu moći i autoriteta verskih vođa, dok su nove klase moderno obučeni elita preuzimale značajne položaje u vlasti, obrazovanju i pravu, položaje koji su do tada bili u nadležnosti uleme.<sup>111</sup>

Tek pošto su sekularne nacionalističke ideologije propuštale da ispunjavaju obećanja, politički islam dobio je prostor da se nametne kao verodostojna alternativa. Do Junskog rata 1967. godine Arapi su smatrali da će njihovi nacionalizmi biti osnova jedinstva, pre svega u odnosu na potrebu da oslobode Palestinu. To osećanje nije se zasnivalo na stvarnosti međunarodnih odnosa. Izrael je dobio rat i uvećao teritoriju gotovo četiri puta. Narastalo je uverenje da su sekularizam i arapski nacionalizmi oponašanje tuđinskih ideologija, i da bi se trebalo vratiti na pravedan islamski put.<sup>112</sup>

Neuspeh sekularnog nacionalizma odrazio se i na unutrašnje prilike. Mnoge od novih nezavisnih islamskih država (Egipat, Sirija, Alžir, Irak) opredelile su se za politiku arapskog socijalizma, obećavajući jednakost i napredak. Zbog toga su, do sedamdesetih, njihove komandne ekonomije, kao i u Istočnoj Evropi, počinjale da propadaju. Srozavao se životni standard i u nekim prilikama nedostatak hrane izazivao „hlebne pobune“. Okolnosti su se naročito poremetile u osamdesetim i devedesetim usled opadanja bogatstva u nafti, demografskog rasta i nezaposlenosti. Nesposobnost države da se stara o ekonomiji obezbedila je prazan prostor za islamiste. Politički islam postao je novi, alternativni model razvoja zasnovan na načelima jednakosti i pravde.<sup>113</sup>

Iranska revolucija je označila početak uspona političkog islama koji je kasnije, naročito u kasnim devedesetim godinama i u septembru 2001. godine postao ozbiljna pretnja

---

<sup>110</sup> Ibid.

<sup>111</sup> Esposito John L, *Islamska pretnja mit ili stvarnost?*, op.cit. str. 94.

<sup>112</sup> Nikola Samardžić, *Islamski svet i politički islam*, loc.cit.

<sup>113</sup> Ibid.

liberalnoj demokratiji ne samo u SAD-u nego i šire u zapadnom svetu. Politički islam je i pre iranske revolucije imao pojedinačnih uspeha, ali je tek nakon nje postao ozbiljnija regionalna - a potencijalno i globalna - snaga. Nakon iranske revolucije sledila je kriza u Avganistanu i sovjetska intervencija u toj zemlji - 1979. godine.<sup>114</sup>

Iran je aktivno pomagao i nastanak radikalnih organizacija koje su se često služile nasiljem - kao što su Hamas i Hezbolah.<sup>115</sup> Iranska revolucija je postavila branu eventualnom prodoru liberalne demokratije u muslimanske zemlje. Jović Dejan ističe: „Time se fundamentalno odredio i karakter sukoba (političkog, a ponekad i vojnog) između liberalne demokratije i tradicionalističko-teokratskih snaga. Nakon 1989. godine pokušana je globalna ekspanzija tradicionalističko-teokratskih snaga koje se odupiru ekspanziji te pokušavaju da zadrže hegemoniju u nacionalnim ili regionalnim okvirima. Ne radi se dakle o "sukobu civilizacija" ni samo o sukobu oko energije, raspodele moći i nacionalnih interesa kako bi mogli to interpretirati realisti u okviru teorija međunarodnih odnosa, nego o centralnoj epizodi u širem političko-ideološkom sukobu između univerzalističke ambicije liberalne demokratije i njenih institucija sa lokalnim, ali ne beznačajnim, otporom koji joj pružaju tradicionalističke snage.“<sup>116</sup>

### **3.3 Islam i demokratija**

Sa završetkom hladnog rata, pojedini autori su isticali da se nalazimo na istorijskoj prekretnici. Disolucija Sovjetskog saveza, slom komunizma u većem delu sveta i proces liberalizacije su značili da prelazimo u novu epohu. Ta epoha bi bila oličena u unipolarnom poretku sa jednom dominantnom globalnom silom koja bi bila na čelu sveta zasnovanog na liberalnim načelima međunarodne saradnje, kolektivne bezbednosti, samoodređenja, mirnog rešavanja sporova itd.“<sup>117</sup>

U većini zemalja Istočne Evrope demokratska tranzicija je manje-više uspešno privedena kraju i sve veći broj afričkih i azijskih zemalja pristupa zajednici demokratskih

---

<sup>114</sup> Jović Dejan, op.cit., s.60

<sup>115</sup> Rakel, Eva Patricia, "Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979-2006", *Perspectives on Global Development and Technology*, vol. 6, br. 1-3, 2007, str. 159-187.

<sup>116</sup> Jović Dejan, op. cit., s. 60.

<sup>117</sup> Matić Davorka, „Islam i politika: prilog raspravi o uzrocima demokratskog deficita na Bliskom Istoku“, *Revija za sociologiju*, Vol. 32., no. 4, 2008, str. 283

nacija. Događanja u arapskom svetu pružaju malo razloga za optimizam u pogledu perspektive njegove skore demokratizacije. Liberalizacija arapskih autokratija je krajem osamdesetih i početka devedesetih godina 20. veka bila pre svega kozmetičke naravi, dizajnirana kao deo strategije pacifikacije spoljnih i unutrašnjih kritičara i sa krajnjim ciljem jačanja legitimnosti režima suočenih sa masovnim nezadovoljstvom i protestima zbog ekonomskog nazadovanja, porasta cena osnovnih životnih namirnica, neobuzdane represije i korupcije državnih organa.<sup>118</sup>

Bliski Istok pati od hroničnog manjka političkih sloboda, posebno je u odnosu na ostale regije ogleda se i u nedostatku političkog pluralizma i demokratije, činjenica je oko koje postoji univerzalni konsenzus. No, ponuđena objašnjenja bliskoistočnog demokratskog deficita znatno se razlikuju. Prema pojedinim autorima, ključ objašnjenja jest u slabosti demokratske opozicije<sup>119</sup> ili, pak, u fundamentalno nedemokratskoj naravi najvećeg dela islamističkog pokreta koji se u poslednje dve decenije uspeo nametnuti kao glavna politička i ideološka alternativa postojećim režimima.<sup>120</sup>

Referiranje na kulturne vrednosti, etičke norme i navike ponašanja nije neuobičajeno u politološkim i sociološkim analizama političkih struktura. Kulture se razlikuju u načinima na koje definišu prirodu hijerarhijskog autoriteta, u mehanizmima socijalne kontrole i raspodele prava i dužnosti u zajednici. Stavovi i ideje o fenomenima kao što su moć, vlast, nejednakost ili socijalna pravda oblikovani su pod uticajima kulturnih koncepcija o prirodi čoveka, boga i društva i prirode njihova međudnosa. Proučavanje političkih procesa i trendova podrazumeva razumevanje načina na koje kultura mišljenja, osećanja i delovanja utiče na oblikovanje institucionalnog poretka društva.<sup>121</sup> Matić Davorka ukazuje da je zajedno sa „Jačanjem islamističkog pokreta i opštim oživljavanjem zanimanja za religiju među arapskim masama oživeo i klasični orijentalistički argument o "izuzetnosti" arapske kulture i/ili islama. U novoj varijanti tog pristupa, tvrdokornost arapskih autoritarnih režima tumači se preko specifičnih karakteristika islamskog svjetonazora. Islam postaje magična reč, njime se objašnjavaju obrasci komuniciranja, nivo poverenja u društvu, stavovi prema državi, moći

---

<sup>118</sup> Matić Davorka, "Islam i politika: prilog raspravi o uzrocima demokratskog deficita na Bliskom Istoku", Filozofski fakultet, Zagreb, 2008.

<sup>119</sup> Salamé Ghassan, *Democracy Without Democrats? The Renewal of Politics in the Muslim World*, I.B. Tauris, London and New York, 1993

<sup>120</sup> Berman Paul, *Terror and Liberalism*, W.W Norton & Company, New York i London, 2004

<sup>121</sup> O ovome više: Brown, C. (1985), Kedourie (1994) i Huntington (1997).

i političkom autoritetu. Iako će retki otvoreno i rezolutno ustvrditi da je islam isključivi krivac za problem demokratskog deficita u arapskom svetu, već same rasprave o odnosu islama i politike razotkrivaju sklonost da se o islamu misli kao o invarijabilnom, zatvorenom kulturnom sistemu koji inklinira određenim političkim rešenjima.“<sup>122</sup>

Lewis Bernard zastupa stav, koji istovremeno strastveno podupiru savremeni islamistički aktivisti, da u islamu nema razlike između religije i politike - jedinstvo religije i politike, zajednice i države. Posledica toga je da islam, za razliku od hrišćanstva, ne reguliše samo jedan sektor ili segment života; on je zainteresovan za život u celini i njegova je nadležnost totalnog, a ne tek ograničenog karaktera. U islamskom društvu sama ideja odvajanja crkve od države je besmislena jer nema zasebnih entiteta koje treba razdvajati. Crkva i država, verski i politički autoritet, jesu jedno.<sup>123</sup>

Prihvatanje islamističke verziju islama kao "pravog" islama zanemaruje činjenicu da od kraja 19. veka u islamskom, naročito arapskom svetu, postoje različita shvatanja o socijalnim i političkim implikacijama kuranske poruke. Većina muslimana veruje da je Kuran doslovna reč božja i da kao takav obavezuje sve vernike na ponašanje u skladu s pravilima, uputstvima i zabranama koje je posredstvom anđela Gabrijela Alah preneo Muhamedu. Unutar muslimanske zajednice postoji nesaglasnost oko značenja i konteksta kuranskih odredbi - zahtevi za implementacijom Šerijata u modernom svetu ne proizlaze iz neke neistorijski suštine islama, nego poseduju svoju ideološkopolitičku logiku i dinamiku.<sup>124</sup>

Tema demokratizacije uznemirila je i autokratske vlastodršce u muslimanskom svetu i mnoge zapadne vlade.<sup>125</sup> Prvi su se bojali bilo kakve opozicije, utoliko više ukoliko su se zaklanjali iza maske vrednosti koje su zvanično negovale i propovedali zapadne vlade. Za vođe na Zapadu, demokratija je postavljala pitanje starih i pouzdanih prijateljskih država koje bi se mogle transformisati u nezavisnije i manje predvidljive nacije i time pristup Zapada

---

<sup>122</sup> Matić Davorka, op.cit., s. 287.

<sup>123</sup> Lewis Bernard., "Islam and the West", Oxford University Press, New York i Oxford, 1993, str. 135

<sup>124</sup> Zubaida Sami, *Islam, the People and the State: Political Ideas and Movements in the Middle East*, London, 1993, str. 223

<sup>125</sup> Islamska pretnja, mit ili stvarnost [http://www.islambih.net/knjige/book\\_islam\\_pretnja/m\\_06\\_4.html](http://www.islambih.net/knjige/book_islam_pretnja/m_06_4.html) (21.05.2018.)

njihovoj nafti učinile manje sigurnim. Otuda je stabilnost Srednjeg istoka često određivana pojmom očuvanja postojećeg stanja.<sup>126</sup>

John Esposito smatra da se lideri u muslimanskim zemljama koriste tvrdnjama o nekompatibilnosti arapske kulture i islama sa demokratijom kako bi umanjili entuzijama za političku liberalizaciju bliskoistočnih političkih sistema. Tvrdnja se zasniva na nedemokratskoj tradiciji muslimanskog sveta koja je posledica evropske kolonijalne tradicije i prvi postkolonijalnih režima koji nisu preduzimali gotovo nikav napor u izgradnji demokratskih institucija koje bi ojačale političku participaciju. Pored toga, faktori poput nerazvijene ekonomije, visoke nezaposlenosti pre svega mlade populacije, nepismenost su doprinosili podrivanju poverenja u vlast i prokrčili put „islamskom fundamentalizmu.“<sup>127</sup>

Esposito dalje navodi „Pojedine vođe islamskih pokreta otvoreno se izjašnjavaju protiv demokratije zapadnog stila i parlamentarnog sistema vladavine. Negativna reakcija često je deo opšteg odbijanja evropskog kolonijalnog uticaja i predstavlja odbranu islama od dalje zavisnosti od Zapada, a ne potpuno odbacivanje demokratije. Za druge, islam je potpuno samodovoljan, sa božanski propisanim sistemom ustanovljenim na Božijem suverenitetu i svetom pravu (Šeriat), koje je nespojivo i nepomirljivo sa idejama narodnog suvereniteta i civilnog prava. Insistiraju se muslimani trebaju razviti svoje sopstvene oblike političke participacije ili demokratije unutar islama i da nepostoji potreba tražiti uzor u zapadnim oblicima demokratije.“<sup>128</sup>

### **3.4 Uzroci islamskog radikalizma**

Nekoliko sukoba (Arapsko-izraelski rat 1967. godine, Kinesko malajski nemiri u Maleziji 1969. godine, građanski rat između Pakistana i Bangladeša 1971. godine i građanski rat u Libanu sredinom sedamdesetih godina) ilustruju širinu i raznolikost prekretnica ili katalizatora promene. Za mnoge u muslimanskom svetu 1967. godina je godina katastrofe, ali i istorijskog preokreta. Izraelska brza i odlučna pobeda nad arapskim snagama (Šestodnevni

---

<sup>126</sup>Milašinović Srđan, Želimir Kešetović. "MOGUĆNOSTI REŠAVANJA UNUTARDRŽAVNIH KONFLIKATA." *Međunarodni Problemi* 61, 2009.

<sup>127</sup>Esposito John., "Islamska prijetnja - mit ili stvarnost?", op.cit, s. 311.

<sup>128</sup>Ibid, s. 313.

rat), izraelsko zauzimanje i okupacija Golanske visoravni, Sinaja, Gaze, Zapadne obale i istočnog Jerusalima, predstavljala je udarac arapskomuslimanskom ponosu, identitetu i samopoštovanju. Gubitak Jerusalima, trećeg svetog grada islama, učinio je da se Palestina i oslobođenje Jerusalima ne smatraju regionalnim (arapskim) pitanjem nego islamskom stvari koja se tiče celog muslimanskog sveta. Odbrana Izraela je na srcu mnogih jevreja u svetu. Slično tome, za muslimane koji imaju osećaj pripadnosti nadnacionalnoj zajednici vernika (ummet), Palestina i oslobođenje Jerusalima snažno se doživljavaju kao pitanje islamske solidarnosti. Izraelska kontrola Zapadne obale, Gaze i Jerusalima, kao i odnosi između Sjedinjenih Američkih Država i Izraela, predstavljaju teme za koje su veoma zainteresovani muslimani od Nigerije i Sudana do Pakistana i Malezije, kao i muslimani u Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama. Godine posle rata iz 1967. godine u arapskoj literaturi spominjanog kao "Nesreća".<sup>129</sup>

I sekularno i islamski orijentisani slojevi društva počeli su da sumnjaju u delotvornost nacionalnih ideologija i zapadnih modela razvoja. Započela je opšta kritika vojnih, političkih i društvenokulturnih neuspeha zapadno usmerenog razvoja, a potom traganje za autentičnijim društvom i kulturom, za arapskim identitetom manje zavisnim od Zapada i više ukorijenjenim u domaćem arapskoislamskom nasleđu i vrednostima.<sup>130</sup>

Iskustvo neuspeha podstaklo je krizu identiteta koja je mnoge odvela do pitanja o smeru političkog i društvenog razvoja i okretanja unutrašnjem životu u potrazi za snagom i vođstvom. Izgledalo je da su zapadno orijentisane vlade i elite izneverile. Duhovno traganje i kritika društvene stvarnosti arapskog i muslimanskog sveta, koji su usledili posle rata 1967. god. i kriza u Pakistanu, Maleziji i Libanu, proširili su se na druga muslimanska područja, obuhvatili širok spektar društva i pokrenuli mnoga pitanja o smeru i dostignućima razvoja. Mentalitet krize, podstaknut specifičnim događajima, kao i opštim uticajima i razornošću modernosti, proizveo je porast razočarenja i osećanja neuspeha.<sup>131</sup>

Politički gledano, moderni sekularni nacionalizam se pokazao nepotpunim. Ni liberalni nacionalizam ni arapski nacionalizam / socijalizam nisu ispunili svoja obećanja. Izgledalo je da su muslimanske vlade manje uspešne i zainteresovani za uspostavljanje svog

---

<sup>129</sup>Ibid., s. 37-38.

<sup>130</sup>Esposito John., "Islamska prijetnja - mit ili stvarnost?", loc.cit.

<sup>131</sup>ibid., s. 40.

političkog legitimiteta i stvaranja ideologije nacionalnog jedinstva nego za uspostavljanje autokratske vladavine. Muslimanski svet je još uvek bio pod dominacijom naslednih vladara, vojnih ili bivših vojnih vlastodržaca, političke stranke su bile zabranjene ili ograničene, a izbori često režirani. Parlamentarni sistemi i političke partije postojale su uz prećutni pristanak vladara, čiji su legitimitet i bezbednost zavisili od stranih vlada, kao i od multinacionalnih korporacija.<sup>132</sup>

Esposito John ističe „Optužbe za korupciju, koncentraciju i pogrešnu raspodelu bogatstva spremno su prihvatane i u pojedinim zemljama i u čitavom regionu. Nejednakost između bogatih i siromašnih bila je naročito upadljiva u urbanim područjima, gde su u bliskom susedstvu nova predgrađa manjine bila u potpunom kontrastu sa lošim stanovima i hudžericama većine. Ogroman jaz između bogatih i siromašnih produbljen je čak između arapskih naftnih država, od kojih su jedne bile među najređe naseljenim zemljama (Kuvajt, Saudijska Arabija, Emirati), a druge su bile gusto naseljene i imale veliki broj siromašnih (Egipat, Sirija, Pakistan, Bangladeš).

Tokom hladnoratovskog perioda, oba dominantne ideologije su odbačene kao nedovoljno uspešne u otklanjanju siromaštva i nepravedne preraspodele bogatstva. Kapitalizam je viđen kao sistem koji u prvi plan ističe materijalne interese i češnju za potrošnjom u odnosu na socijalnu pravdu i jednakost. Dok sa druge strane, marksizmu se posmatrao kao bezbožna alternativa koja uprkos tome što ističe kolektivitet u prvi plan, nije kompatibilna sa islamom. Ni jedan od ova dva sistema nije uspeo da obezbedi ekonomski razvoj karakterističan za najbogatije zemlje sa obe strane Atlantika, pa je stoga imao za posledicu osnaživanje besa, frustracije muslimanskog stanovništva.“<sup>133</sup>

Islamski svet je tokom modernizacije Zapada stagnirao. Spektar savremenih društava islamskog sveta veoma je raznovrstan - od tradicionalnih do demokratskih. Tradicija i modernost mogu zajedno, ukoliko je modernizovanje autonomno delo i ako se staro ne uništava, nego preobražava. Bez vlastite refleksivnosti i autonomne modernizacije, islamski svet i sve tzv. »Zemlje u razvoju«, u uslovima planetarne dominacije neoliberalizma i mondijalizacije zapadnog moderniteta, i u uslovima islamskog konzervativizma - biće osuđeni na siromaštvo i nerazvijenost. Autonomnom modernizacijom, islamski svet će postati

---

<sup>132</sup>Esposito John., „Islamska prijetnja - mit ili stvarnost?“,loc.cit.

<sup>133</sup>Ibid., s. 40- 41

moćniji i respektabilniji subjekt globalnog komuniciranja, što bi stvorilo pretpostavke i za prevladavanje islamskoga konzervativizma.<sup>134</sup>

Savremeni islamski svet proizvodi vrednosti i verovanja koja podstiču globalizaciju, modernizaciju i sekularizaciju, kao i ona koja im se opiru. Ove druge vrednosti i verovanja pripadaju radikalno konzervativnim pojedincima i društvenim grupama koje iskon i tradiciju smatraju nepromenljivim pojavama. Zapadni, racionalistički model modernizacije, s endogenim i kontinuiranim tokom modernizacije, korenito je uklanjao tradicionalna verovanja i oblike društvene organizacije. Zapad tako učvršćuje svoje vrednosti, a nezapadnjačka društva suočavaju se s izazovima novih vrednosti. Govoreći uopšteno, svet je sve moderniji i sve manje zapadnjački, a moć se premešta sa Zapada prema nezapadnjačkim civilizacijama i kulturama - u Kinu, Indiju, Rusiju, Brazil.<sup>135</sup>

Tradicionalno orijentisani islamski svet je isključiv prema razuzdanoj potrošačkoj kulturi Zapada - promiskuitetu, drogi, alkoholu; prema modernim zapadnim medijima.<sup>136</sup> Ortodoksni muslimanski konzervativci odbacuju prirodne, tehničke, društvene i humanističke nauke, odbacuju umetnost, čak i zanatsku delatnost, te robuju tradicionalizmu. Više štete islamu nanose oni koji rade i deluju iz neznanja ili fanatizma, nego tzv. nevernici. Radikalnim shvatanjem i praktikovanjem islamske tradicije postaju verski fundamentalisti.<sup>137</sup>

Sekularizacija islamskoga sveta ne sme imati agresivna zapadnjačka obeležja. Za razliku od ortodoksnog islama, koji se zatvara u sebe, postoji liberalni islam, otvoren prema svetu koji traga za novim perspektivama. Njegove pristalice ne shvataju učenost samo kao zbir 'mudrosti', nego postavljaju nova pitanja svetu i istoriji, preobražavaju staro u moderno, prihvataju izazove razvoja vlastitih društava.

Novalić Fahrudin smatra: „Govoreći uopšteno, nepremostive prepreke između islamskih društava i ostatka sveta se postepeno smanjuju. Otvorenim i kritičkim intersubjektivnim komunikativnim delovanjem moguće je oslobađati se prepreka i manipulacija - političkih, ekonomskih, kulturno-duhovnih, administrativnih, te krčiti put modernizaciji. Autonomnim modernizacijom, koje podrazumeva i selektivnu primenu

---

<sup>134</sup>Novalić Fahrudin. "Islamski svijet i modernost." op.cit. s.869.

<sup>135</sup>Huntington Samuel P. et.al. ., *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, op.cit, s.103

<sup>136</sup>Akbar Ahmed, "Medijski Mongoli na kapijama Bagdada", u: Gardels, P. Nathan (ur.), "Na kraju stoljeća", Zagreb, Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko Društvo, 1999, str.39

<sup>137</sup>Gellner Ernest, *Postmodernizam, razum i religija*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko društvo 2000, str.11

iskustava zapadnoga modela modernizovanja, islamski svet će postati moćniji i respektabilniji subjekt međunarodnih odnosa, što bi stvaralo pretpostavke i za njegovo planetarno uvažavanje, te prevazilaženje vlastitoga religijskog konzervativizma - antimodernizma. Pritom, pre svega, Zapad - bogate i moćne zemlje, moraju prestati da podižu nove vidljive i nevidljive zidove kako bi zadržale „navalu varvara“ u njihova elitistička carstva, moraju prestati prezirati i marginalizovati siromašne zemlje, uključujući i zemlje islamskoga svijeta, a islamski svet mora prestati da demonizuje Zapad.“<sup>138</sup>

Iako u islamskom svetu postoje značajne razlike, sve je više spoznaje da njegova budućnost zavisi o ljudskim resursima, znanju, inovacijama, investicijama, institucionalnim promenama koje podstiču razvoj, nego o prirodnim bogatstvima. U kojoj će se meri sadašnje, više ili manje, fragmentarno i površno modernizaciju islamskoga svijeta u budućnosti razvijati u mnogostuko i respektabilno modernizaciju, pokazaće vreme.<sup>139</sup>

Iz socio-kulturološke i psihološke perspektive modernizacija je viđena kao nasleđe evropskog kolonijalizma ovekovečenog zapadno orijentisanim elitama koje su nametale i negovale procese pozapadnjačenja i sekularizacije. Zavisnost od zapadnih modela razvoja bila smatrana uzrokom političkih i vojnih neuspeha. Krajnji rezultat procesa sekularne, "bezzredne" društvene promene identifikovan je kao uzrok društvenog i moralnog propadanja, i kao glavni razlog sloma muslimanske porodice, postojanja labavih i promiskuitetnih društava i duhovne slabosti. Urbana područja su pretrpela fizičke i institucionalne promene, tako da su se konture infrastruktura gradova procenjivale kao moderne prema njihovim zapadnim profilima i fasadama. Biti moderan značilo je biti zapadnjački nastrojen u oblačenju, govoru, idejama, obrazovanju, ponašanju i arhitekturi. Urbana područja su postala primarne lokacije za rad i život. Moderne vlade i kompanije, kao i strani savetnici i investitori, usredsredili su se na urbane zone, tako da su rezultati modernizacije samo dotakli ruralna područja. Brza urbanizacija je značila migraciju mnogih stanovnika udaljenih sela i gradova. Nade siromašnih u bolji život često su bile pokrivene realnostima siromaštva u bednim gradskim četvrtima. Došlo je do psihološkog i fizičkog izbeglištva. Gubitak seoskih, gradskih i porodičnih veza i tradicionalnih vrednosti praćen je šokom od modernog urbanog života i njegove pozapadnjačene kulture i običaja. Mnogi su se,

---

<sup>138</sup>Novalić Fahrudin, "Islamski svijet i modernost", op.cit, s. 892

<sup>139</sup>Novalić Fahrudin, "Islamski svijet i modernost", op.cit., s. 869-896.

otuđeni i marginalizovani, ukotvili u religiji. Islam je ponudio osećanje identiteta, bratstva i kulturnih vrednosti, koje je nadomestilo psihološku iščašenost i kulturnu pretnju nove sredine. I siromašni, koji skoro da su živeli u tradicionalnim getima usred modernih gradova, i oni iz niže srednje klase, koji su iskoristili nove prilike da steknu obrazovanje i nađu posao i tako dublje iskusili kulturni šok, našli su u religijskom revivalizmu prijatan osećaj smisla i sigurnosti. Ponuđena je prisnija alternativa koja je kompatibilniji samuslimanskim iskustvom, i koja identifikuje probleme i pruža staro, provereno rešenje za sve muslimane.<sup>140</sup>

Konačno, neznanje i neprijateljstvo Amerikanaca prema islamu i Bliskom istoku, često kvalifikovani kao deo "hrišćansko-krstaškog" mentaliteta pod uticajem orijentalizma i cionizma, proglašeni su odgovornim za pogrešno vođenu američku politiku, koja je dala podršku "neislamskom" iranskom šahu, veliku vojnu i ekonomsku pomoć Izraelu i podršku nereprezentativnoj vladi u Libanu koju kontrolišu hrišćani.<sup>141</sup>

Ove krize i neuspesi intenzivirali su preovlađujuće muslimansko osećanje inferiornosti, koje je ishodilo iz vekovne evropske kolonijalne dominacije što je u naslede ostavila divljenje zapadnoj moći, nauci i tehnologiji i ozlojedenost na zapadnu dominaciju, prodornost i eksploataciju. Promašaji modernog iskustva stoje u oštroj suprotnosti s islamskim idealom koji pobožnost islamske zajednice povezuje sa svetskim uspehom, o čemu svedoči sećanje na prošlost, kada je islam bio dominantna svetska sila i civilizacija.<sup>142</sup>

### ***3.5 Odnos islamskih zemalja i zapada***

#### ***Islam i SAD, Međunarodni odnosi posle 11. septembra***

Međunarodni odnosi su posle 11. septembra 2001. godine dobili sasvim novu dimenziju i suštinu. Do tada je svet bio okrenut promenama koje su se dešavale u Evropi i finalizaciji posledica pada berlinskog zida. Od toga datuma sve se promenilo.

Napad na SAD promenio je prioritete Amerike i američkih saveznika i sve oči su od tada uprte ka Bliskom Istoku. Tako je region Bliskog Istoka ponovo došao u žižu

---

<sup>140</sup>Esposito John., "Islamska prijetnja - mit ili stvarnost?", op.cit. s.17-18.

<sup>141</sup>Ibid., s.18.

<sup>142</sup> Ibid., s. 19.

interesovanja sveta. Ali sada sa sasvim novim detaljima koji su bitno promenili staru sliku o arapsko - izraelskom nacionalnom sukobu oko parčeta zemlje. Religija tada na velika vrata ulazi u politiku i daje podstrek razvoju politikologije religije.<sup>143</sup>

Sve je vezano za ideje transformacije sveta u islamsku državu i svetog rata islama, poznatog pod imenom džihad. Džihad je pojam koji se svaki dan sreće u sredstvima javnog komuniciranja i svetskoj politici. To je logično posle svega što se desilo 11. 9. 2001. godine. Proučavanje toga događaja je dovelo do podatka da su sve te akcije izvršene u ime islama.<sup>144</sup>

Devedesete su testirale sposobnost političkih analitičara i političara da naprave razliku između islamskih pokreta koji su pretnja i onih koji predstavljaju legitimne autohtone snage koje nastoje reformisati i preusmeriti svoja društva. Podjednako važno, one su postavile pitanje sposobnosti političara da naprave razliku između kratkoročnih ciljeva spoljne politike i dugoročnih interesa, između strahova od monolitne islamske pretnje i njene raznovrsne i difuzne stvarnosti. Iako ogromna većina islamskih organizacija nastoji da deluje unutar sistema, tajne radikalne organizacije, koje zastupaju nasilno preuzimanje vlasti radi utemeljenja islamske države, i dalje postoje.<sup>145</sup>

Iranska revolucija je dominirala politikom Srednjeg istoka i zapadnom percepcijom muslimanskog sveta osamdesetih i devedesetih godina 20. veka. Bile su to decenije novih saveza i novih prestrojavanja, u kojima su mnogi islamski pokreti predstavljali izazov za svoja društva i Zapad dok je nasilna, radikalna manjina nastavila direktno ugrožavati stabilnost države i društva. Masakr nad turistima u Luksoru (Egipat), bombaški napadi i stradanje američkih vojnika u Saudijskoj Arabiji, i krvoproliće izazvano bombaškim napadima na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji bili su sumorno podsećanje na pretnju koju predstavljaju ekstremisti i njihov globalni rat protiv Zapada. Američki raketni napadi na osumnjičene kampove za obuku terorista i ciljeve koje podržava Osama bin Ladin probudili su avet buduće borbe između međunarodnih terorista i Zapada u 21. veku. Savremeni islam je više izazov nego pretnja. On je izazov Zapadu da sazna i razume raznolikost muslimanskog iskustva. On izaziva muslimanske vlade da budu osetljivije na populističke zahteve za političkom liberalizacijom i većom populističkom participacijom, da tolerišu a ne da vrše

---

<sup>143</sup>Jevtić Miroljub, "Political Science and Religion", *Politikologija religije*, broj 1, Beograd, 2007.

<sup>144</sup> "The Network of Terrorism", Produced by the U.S. Department of State, nedatirano, str. 14

<sup>145</sup>Espósito John., "Islamska prijetnja - mit ili stvarnost?", op.cit., s. 177

represiju nad opozicionim pokretima i da izgrađuju vitalne demokratske institucije kontrolišući, istovremeno, ekstremizam i terorizam. Istovremeno, on poziva zapadne sile da ostanu odane demokratskim vrednostima koje priznaju autentične populističke pokrete i pravo naroda da sami odrede oblike vladavine i rukovođenja u svojim zemljama.<sup>146</sup>

Ne može se poreći i prevideti činjenica da postoje snažna antizapadna i, naročito, antiamerička osećanja među mnogim umerenjancima, kao i među radikalima, kako sekularnim tako i islamskim. Ona se ispoljavaju u tendenciji da se Sjedinjene Američke Države smatraju antiislamskim i nekritički proizraelski nastrojenim i da se za zla muslimanskih društava okrive zapadni politički, ekonomski i društvenokulturni uticaj. Pored toga, iz dvostrukog poistovećivanja "homeinizma" sa "islamom" i "nasilnog radikalizma" sa "fundamentalizmom" proističe pretpostavka da su islamski pokreti prirodno ili inherentno antizapadni, što zamagľuje uzroke antiamerikanizma i radikalizma.<sup>147</sup> Pokreti su češće motivisani neslaganjem sa specifičnom zapadnom politikom nego kulturnim neprijateljstvom. Razlike između zapadnih i muslimanskih društava (kao i između nacionalnih država) mogu se bolje objasniti pomoću konkurentskih političkih, društveno-ekonomskih i kulturnih interesa nego li sukobom civilizacija. Prisustvo i politika Sjedinjenih Američkih Država, a ne genetska mržnja prema Amerikancima, često su primarna motivaciona sila koja stoji iza akcija protiv američkih vladinih, poslovnih i vojnih interesa. Američkim interesima najbolje će služiti politika koja ima u vidu tananu crtu između selektivne, diskretne i neupadljive saradnje sa prijateljskim muslimanskim vladama i jasne, dosledne javne politike koja se tiče prava građana da odrede svoju budućnost. Pretpostavka da mešanje politike i religije nužno i neizbežno dovodi do fanatizma i ekstremizma, bila je glavni činilac našeg zakľučka da su islam i demokratija inkompatibilni.<sup>148</sup>

Američko viđenje "monolitne islamske pretnje" često doprinosi podršci represivnim vladama u muslimanskom svetu i, samim tim, ostvarenju proročanstva koje se samo obistinjuje. Sprečavanje participativnog političkog procesa od strane vlada koje otkazuju izbore ili vrše represiju nad populističkim islamskim pokretima, efikasnim u izbornoj politici kao u Tunisu, Alžiru, Egiptu i Turskoj ohrabruje ili rizikuje radikalizaciju umerenih pokreta i

---

<sup>146</sup>Esposito John., "Islamska prijetnja - mit ili stvarnost?", loc.cit.

<sup>147</sup> Ibid., s.177-178.

<sup>148</sup> Ibid., s. 178.

pojavu novih oblika radikalizma i ekstremizma. Ojačava ubeđenje da Sjedinjene Države imaju duple standarde u promovisanju i zaštiti demokratije i ljudskih prava.<sup>149</sup>

### **Osećanja muslimana prema SAD**

Rat u Iraku smatran je izuzetno neravnopravnim i nepravednim, jer je suočio najstrašnije naoružanu državu na svetu protiv zemlje kojoj je oduzeta većina njenog naoružanja i sredstava za samoodbranu. Bombardovanje i granatiranje iračkih gradova i stanovnika te američka okupacija Iraka ostavljaju neizbrisiv trag na arapski i muslimanski svet i oživljavaju slike sličnih užasa iz Zalivskog rata 1991. godine. SAD i njeni koalicioni partneri veruju da će animozitet muslimana biti kratka života zato što se rat u Iraku brzo završio i da će nestati zato što je Sadam Husejn svrgnut. Očekivanja saveznika da će se gnev zbog masovnih razaranja, značajnih ljudskih gubitaka i okupacije brzo povući je nerealan. Posle rata u Iraku američka administracija nije prihvaćena, i dugo se održavaju negativna osećanja kod muslimana.<sup>150</sup>

Iako je muslimansko stanovništvo ujedinjeno u suprotstavljanju američkoj politici, njihove vlade to nisu. Države poput Kuvajta, Katara, Egipta, Saudijske Arabije i Jordana podržavaju ili pomažu SAD otvoreno ili tajno, a druge joj poput Sirije i Libije žestoko oponiraju.<sup>151</sup> Sreća je da je Zapad takođe potpuno i žestoko podeljen u pogledu napada na Irak, jer bi u suprotnom razlike između Zapada i muslimanskog sveta bile kruće i opasnije. U muslimanskim zemljama koje su javno ili tajno podržavale SAD rat u Iraku je izazvao povećane tenzije između vlada i naroda, izuzev u Kuvajtu gde su vlada i narod bili uglavnom ujedinjeni protiv Saddamovog režima. Vlade muslimanskih zemalja će biti sve više i više otuđene od svog naroda ukoliko iračke grupe nastave ili intenziviraju borbu protiv američke okupacije. U najgorem scenariju, neke arapske vlade bi mogle postati potpuno neodržive, te bi mogle biti prisiljene na reformu ili kolaps.<sup>152</sup>

---

<sup>149</sup>Esposito John., "Islamska prijetnja - mit ili stvarnost?", loc.cit.

<sup>150</sup> The west and the Muslim Word: A Muslim Position, <https://cns.ba/wp-content/uploads/2009/11/Zapad-i-muslimanski-svijet-web.pdf> (22.05.2018.) str. 50-51.

<sup>151</sup> Ibid., s.50-51.

<sup>152</sup> Ibid., s. 51.

Američka okupacija i kontrola postratnog Iraka preko popustljive iračke vlade u Bagdadu, zajedno sa američkom strateškom dominacijom nad Avganistanom i Centralnom Azijom mogu se u Vašingtonu možda videti kao značajan strateški uspeh. Međutim, u velikom delu muslimanskog sveta, kao iu mnogim drugim zemljama, oni će biti ogorčeno odbacivani i njima će se ogorčeno suprotstavljati kao primeru agresivne američke hegemonije u 21. veku.<sup>153</sup> Antagonizam će i dalje rasti ukoliko SAD budu tražile drugi "Irak" na Srednjem istoku.

Jedanaesti septembar, rat protiv terorizma i vojni napad na Irak zbog toga predstavljaju glavne karakteristike trenutne evolucije odnosa između muslimanskog sveta i Zapada. Ti događaji nanose veliku štetu ovim odnosima uprkos podeljenosti i na Zapadu i u muslimanskom svetu.<sup>154</sup>

### ***3.6 Evropa i islamske zemlje***

Islamska i zapadna kultura i civilizacija dele gotovo četrnaest vekova zajedničke istorije. Ta je istorija često bila prožeta ratovima i sukobima koji su obeležili međusobnu predstavu i kolektivnu svest. Zapadnjačka srednjovekovna slika o islamu kao heretičkoj religiji i o muslimanima kao osvajačima "hrišćanske Evrope" ili pak muslimanska slika o Zapadu gledana kroz prizmu krstaških ratova ili kolonijalnog imperijalizma i dalje nesvesno održavaju mnoge uzajamne predrasude, zasnovane uglavnom na neznanju i strahu od drugoga. Takve predrasude, nažalost, zatamnjuju mnoge pozitivne primere dijaloga i suživota u prošlosti te bogata perioda kulturnih i ekonomskih razmena, naročito u 11. i 12. veku, između arapsko-islamskog i zapadnokršćanskog sveta na Sredozemlju.<sup>155</sup> Moderan će se razvoj Zapada, ipak, pretežno odvijati mimo islamskog sveta, što će imati svoje posledice. Rođenje islamskih država sredinom 20. veka i njihovo političko kolebanje između reformizma, fundamentalizma i modernizma, neprestano uplitanje zapadnjačkih politika, naročito Sjedinjenih Američkih Država, na Bliskom i Srednjem istoku radi sopstvenih

---

<sup>153</sup> Grupa autora, "Zapad i muslimanski svijet: Jedno muslimansko gledište", Sarajevo, Centar za napredne studije i Goethe-Institut Bosne i Hercegovine, 2008

<sup>154</sup> The west and the Muslim World: A Muslim Position, op.cit., s. 51.

<sup>155</sup> Džait Hišam, Sabina Berberović, *Evropa i islam*, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, 1989

interesa, ekonomsko-tehnička i politička globalizacija koja nameće svojevrsan "aparthejd" između bogatih i siromašnih zemalja, među kojima je i mnogo muslimanskih ... samo su neki od razloga koji su doveli do kulminacije napetosti između zapadnog i islamskog sveta.<sup>156</sup> Napetost je dostigla svoj dramatičan vrhunac zastrašujućim njujorškim atentatom 11. septembra 2001. godine, nakon kojega percepcija sveta i istorije više ne može ostati ista i zahteva temeljno preispitivanje.

Tomislav Kovač nepominje: „Tehničko-ekonomska globalizacija je nametnula svojevrsnu zapadnjačku nadmoć nad ostatkom sveta, s druge strane, planetarni susret kultura i religija koji prati globalizaciju dao je Zapadu uvid u vlastitu kulturnu i civilizacijsku relativnost. Mesto islamske civilizacije u kontekstu savremene globalizacije na paradigmatički način poziva Zapad da proširi svoj pogled prema sopstvenoj kulturi i istoriji. Na početku 21. veka, u globalizacijskoj eri u kojoj je čitav svet postao "veliko selo", istorija se više ne može shvatati statično ili jednosmerno - sa eurocentričnog ili hrišćanskocentričnog stanovišta, ali ni sa arapocentričnog ili islamocentričnog stajališta. Naprotiv, istorija se treba posmatrati u dinamičnom i interaktivnom smislu, kao zajedničko dobro čitavoga čovečanstva čije se najveće bogatstvo očituje upravo po međusobnom prožimaju bezbrojnih različitosti. Drukčije rečeno, ljudska istorija nije vlasništvo ili monopol ni Istoka ni Zapada, ni islama ni hrišćanstva, ona prvenstveno pripada konkretnim ljudima koji je sačinjavaju i koji učestvuju, često mimo svoje volje, u događajima i prilikama koji ih uglavnom nadilaze. Paradigmatska vrednost islama u okviru svetske globalizacije je posebno značajna zato što islam, zbog sopstvenih strukturalnih različitosti, poziva da se opštim socio-ekonomskim, geopolitičkim ili kulturno-civilizacijskim problemima pristupi partikularno, uzimajući u obzir specifičnost svakog pojedinačnog konteksta. Globalizacija sama po sebi ne mora biti negativna - ona na neki način ulazi i u biblijsku logiku univerzalizma koju dele i hrišćanstvo i islam.“<sup>157</sup>

„Muslimani se u većem broju počinju nastanjivati u zapadno-evropskim društvima kao radnička imigracija početkom 1960-ih godina, a od 1970 - ih mnogima se pridružuju i njihove porodice. Kao uglavnom postkolonijalne manjine, muslimani u Evropi čine šarolik islam koji odražava velik mozaik kultura i naroda: žitelji Magreba i drugi Afrikanci u

---

<sup>156</sup>Maila Joseph., "L'islam moderne: entre le reformisme et l'islam politique", *Encyclopedie des religions*, vol. 1, Paris, Bayard Editions, 2000, s. 847-860.

<sup>157</sup>Kovač Tomislav. "Islam kao paradigma suvremenom evropskom društvu i kršćanskoj misli." *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 7.2 (2009): str. 209

Francuskoj, Turci u Nemačkoj, Indijci i Pakistanci u Velikoj Britaniji te druge etničke pripadnosti razasute po različitim zemljama. Iako je teško doznati tačan broj muslimana u Evropi - jer se u mnogim evropskim zemljama veroispovest ne beleži u popisu stanovništva - uopšteno se procenjuje da danas u Evropskoj uniji živi oko 16 miliona muslimana (što čini oko 3,25% od ukupno 492 miliona stanovnika EU -a), a na celom evropskom kontinentu oko 35 miliona. Kao druga religija sveta sa oko milijardu i 300 miliona vernika (oko 22% od 6,3 milijarde svetskog stanovništva), islam postaje takođe i druga religija u mnogim evropskim zemljama, sa sve većom stopom demografskog rasta.<sup>158</sup>

S jedne strane, Evropa sigurno jeste izazov za islam i muslimane jer se oni kao pripadnici verske manjine moraju akulturirati i integrisati u novim društvenim, tj sekularnim i demokratskim prilikama koje se često uveliko razlikuju od prilika u zemljama iz kojih potiču, pa su zato neretko pozvani na reinterpretniranje svoje kulturne tradicije i verske prakse. S druge strane, islam i muslimani su veliki izazov za Evropu jer je pozivaju da preispita vlastiti identitet i sistem vrednosti te da sve češće prilagodi svoje institucije i zakone zahtevima i potrebama sve brojnije muslimanske populacije. Ti su zahtevi katkad vrlo kompleksni i ponekad mogu do temelja prodrmati ustaljene običaje nekih zapadnoevropskih društava.<sup>159</sup>

Iako je u poslednjih stotinjak godina sekularizacija nanela puno teškoća crkvi i hrišćanstvu u Evropi, čini se ipak da ona u evropskom kontekstu danas pruža najbolje uslove za multikulturalnost i verski pluralizam. Protivno uobičajenom mišljenju, sekularizacija ne mora nužno značiti desakralizaciju društva, odnosno, sekularizaciju - kao društveno-političko uređenje koje promoviše nezavisnost između svetovne i verske vlasti radi građanske jednakosti - ne sme se poistovećivati sa sekularizmom - koji zbog ideoloških razloga veru odbacuje ili potiskuje iz društvene zajednice. Postoji, naime, duhovna i religiozna baština Evrope, u koju danas nesumnjivo spada i islam.<sup>160</sup>

Najradikalnija gledišta opisuju prirodu „naelektrisanih“ odnosa između Zapada i islama kao izraz dubokih, nepomirljivih kulturnih razlika i pogleda na svet, koji uopšte ne mogu, ili bar ne mogu lako da se prevaziđu ili iščeznu. Umereniji autori objašnjavaju da se tu radi o mnogobrojnim slojevima sukoba, ali pre svega o sukobu unutar samog islama, odnosno

---

<sup>158</sup>Ibid., s. 210-211.

<sup>159</sup>Ibid., s. 211.

<sup>160</sup>Ibid., s. 212.

o ratu ekstremista kako protiv Zapada, tako i protiv umerenih muslimana, i rešenje nalaze u daljoj demokratizaciji tih društava i intenziviranju procesa integracije imigranata.<sup>161</sup> Posmatrajući ih u istorijskoj perspektivi, neki autori tumače postojeće tenzije kao „emocionalni sukob“ između evropske „kulture straha“ (ne samo od terorizma, nego i od „sopstvene nasilničke prošlosti“) i muslimanske, naročito arapske, „kulture poniženja“, koju je generisala epoha kolonijalizma. Za većinu ljudi u muslimanskom svetu, današnji sukob simbolizuje nastavak tog nepravednog poretka koji im je oduzeo slobodu i onemogućio da sami gospodare sopstvenom sudbinom.

Problem kulturnog nerazumevanja ipak se najčešće interpretira kao konflikt između sekularizovanog Zapada i religioznog islamskog sveta. Na Zapadu su religiozno opredeljenje i sekularna javna sfera uglavnom jasno razgraničene. Versko opredeljenje je pitanje privatnog izbora, sloboda religije je zagantovana zakonom. Sa druge strane, u islamu takva regulativa ne postoji, niti je pak pojam sekularizma izrastao iz te religijske tradicije: u gotovo svim islamskim zemljama religija „nastoji da reguliše svaki aspekt života, i javnog i privatnog, uključujući i područje politike“;<sup>162</sup> sve je prožeto religijom.

Mnogi doseljenici, pre svega oni iz nehrišćanskih sredina, teško prihvataju evropske vrednosti i navike življenja, često nisu u stanju da se uklope u većinsku kulturu, ili to odbijaju držeći se dosledno normi sopstvene tradicije, kao i da ta tradicionalna pravila koja su poneli iz sopstvenih sredina – običaji, način ishrane, odevanja, ponašanja, moralna shvatanja, pogled na svet, na ulogu žene i porodice – proističu iz njihovih verskih opredeljenja. Postoje razni nivoi adaptacije: većina doseljenika, osim što su iz druge verske tradicije, obično potiče iz slabo razvijenih, ruralnih sredina, niskog je obrazovanja, ne poznaje jezik zemlje prijema itd., pa mnogima susret sa evropskim načinom života predstavlja istovremeno i prvo iskustvo života u gradu. Ilustracije radi, odpreko 140 turskih imigrantkinja koje su prošle godine intervjuisane u nemačkom Saveznom ministarstvu za porodične odnose, svaka druga je rekla da joj je muža odabrala porodica, a svaka četvrta – da muža pre udaje nije ni poznavala.<sup>163</sup>

Isto je tako dobro poznato da problem sa adaptacijom nije gotovo ništa manji ni kod potomaka tih doseljenika, tj. da integracija kod mnogih teško uspeva i u drugoj i u trećoj

---

<sup>161</sup>Moisi Dominik, *Emocionalni sukob civilizacija*, Danas, 8-9. april 2006, VII

<sup>162</sup>Fukuj Frensis, *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica i Romanov, Banja Luka 2002, s. 232.

<sup>163</sup>Klenk Florian, *Kuckst du!* Report, Magazine for Arts and Civil Society in Central and Eastern Europe, 2/2006, 14.

generaciji. Po pravilu, ti mladi ljudi žive u doseljeničkim getima, pohađaju slabije škole, rastu odvojeni od širezajednice, te ostaju izolovani, bez naročitih mogućnosti da steknu prijatelje među vršnjacima nemuslimanima, i onda kada to žele, i bez naročitih izgleda za napredovanje u budućnosti. Neprihvaćeni od društva u kome su rođeni i odrasli, bez nade, dezorijentisani, i uz osećanje da su stigmatizovani kao „čudni“ drugi, neki od njih neretko potpuno odbijaju da budu deosveta u kome ne nalaze nikakvo uporište, tražeći ga u priključivanju grupama islamskih ekstremista. Posledice se, kao što znamo, manifestuju na različite načine: kroz nered na francuskim ulicama, bombe u metroima, porast simpatija prema terorističkim ciljevima, čak i kod onih koji se smatraju dobro integrisanim u domaću sredinu.<sup>164</sup>

Činjenica da su islamski ekstremisti za svoj rat protiv Zapada uspevali da pridobiju i deo muslimanske mladeži u Evropi, tj. da se deo te mladeži (najčešće su to neprilagođeni, neprihvaćeni, slabo obrazovani mladi ljudi iz siromašnih gradskih četvrti) priklanja radikalnoj islamskoj ideologiji i angažuje u terorističkim akcijama, za dobar deo građana Evrope – dodatno motivisanih antiislamskom propagandom desničarskih političkih partija – postala je dovoljan razlog da islamsku religiju u celini izjednače sa militantnim fundamentalizmom, a sve muslimanske imigrante – sa teroristima. Kao rezultat toga, u Evropi su islamofobija i predrasude prema muslimanima sve izraženije, a među imigrantima i njihovim potomcima opasno raste osećanje beznada i odvojenosti od šire zajednice.

### ***3.7 Sukob islama i zapada – da li postoji mogućnost dijaloga i tolerancije?***

Esposito John upozorava na simplifikovano posmatranje terorizma i njegovo usko povezivanje sa islamom, imajući u vidu da su slični ekcesi počinjeni i u ime drugih religija i ideologija. „Islamski fundamentalizam“ je samo zamenio strah od komunističke pretnje. Isto kao što Zapad koristi islam kao pretnju, isto to čine i muslimanske vlade kako bi sebi obezbedile legitimitet za kontrolu i gušenje islamski pokreta. Cilj je ostao identičan – obezbeđivanje podrške od zapadnih sila i stvaranje legitimiteta za autoritarnu vladavinu.“<sup>165</sup>

---

<sup>164</sup>Malešević Miroslava, "Hrišćanski identitet sekularne Evrope", *Glasnik Etnografskog instituta SANU*. LIV, 2006

<sup>165</sup>Esposito, John L., *Islamska prijetnja-mit ili stvarnost?* Op.cit.s.137.

Prema mnogim zapadnim komentatorima, islam i Zapad idu u sukob jedan drugom. Islam je trostruka pretnja: politička, civilizacijska i demografska. Konfrontacija se obično predstavlja kao sukob civilizacija. Islam i muslimani su predstavljeni tako da su oni podstrekači i protagonisti rata koji traje četrnaest vekova. Islam je agresor. Islam i postupci muslimana se smatraju odgovornim za napade, džihad, osvajanja, dok se Zapad predstavlja defanzivnom stranom koja odgovara na napade krstaškim ratovima i rekonkvistom. Selektivnost mnogih analiza islamskog aktivizma propušta da vidi razloge odbijanja i kritičkog odnosa prema Zapadu koje iznose aktivisti (i mnogi Arapi i muslimani): američko priklanjanje Izraelu i podrška ugnjetačkim režimima (šahovom Iranu, Nimejrijevom Sudanu, Libanu).<sup>166</sup>

Neke vlade u muslimanskom svetu, kao što su one Egipta, Tunisa, Alžira, Turske i Pakistana (pod Benazir Buto), koristile su ne samo regionalnu fundamentalističku pretnju već i globalnu da bi zadobile veće razumevanje i pomoć od Zapada i kako bi opravdale svoju često indiskriminirajuću represiju nad islamistima. Oni ne uspevaju napraviti dovoljnu razliku između onih koji nastoje nasilnom revolucijom srušiti politički sistem i onih koji, delujući unutar sistema, izazivaju vlast vladajuće elite.<sup>167</sup>

Esposito John posebno upozorava na redukcionistički pogled: „Promenu muslimanskog stava prema Zapadu, od divljenja i nadmetanja do neprijateljstva i odbacivanja se često redukuje na sukob različitih (skoro međusobno isključivih) civilizacija: fundamentalističke vođe ne greše kada zapadnu civilizaciju vide kao najveći izazov načinu života koji žele da zadrže ili obnove za svoje narode.

Naglašavaju su stereotipne dihotomije: islam protiv Zapada, fundamentalizam protiv modernosti, statična tradicija protiv dinamične promene, želja za vraćanjem ili očuvanjem prošlosti protiv prilagođavanja modernom životu. Svi tzv. fundamentalisti tretirani su na isti način, što zamagljuje činjenicu da mnogi imaju savremeno obrazovanje, da se nalaze na odgovornim profesionalnim položajima i da učestvuju u demokratskom procesu.“<sup>168</sup>

Politički, kao i verski izazov današnjice jeste prepoznati ne samo konkurentske interese već i zajedničke interese. Američka politika prema Japanu ili Saudijskoj Arabiji nije

---

<sup>166</sup>Ibid., s.138-140.

<sup>167</sup>Ibid., s.140-141.

<sup>168</sup>Ibid., s.143.

utemeljena na osećaju o zajedničkoj kulturi, religiji ili civilizaciji, već na zajedničkim ili grupnim interesima. Transformacija judaizma i hrišćanstva kako bi akomodirali pluralizam, bila je utemeljena na istorijskom iskustvu i konačnom shvatanju potrebe da se to desi. Saradnja može biti rezultat zajedničkog verskog ili etničkog backgrounda. Međutim, mnogo češće ona je rezultat zaključka o postojanju zajedničkih nacionalnih i strateških interesa. Iako sukob civilizacija može postati jasan poziv koji opravdava agresiju i ratovanje, buduće globalne pretnje i ratovi biće manje vezani za sukob civilizacija nego za sukob interesa ekonomskih i drugih.<sup>169</sup>

Vekovnu istoriju muslimansko-zapadnih odnosa karakterišu vojni sukobi, ali i mirni kontakti, kulturna razmena i obostrana korist. Međutim, čini se da je istorijska svest mnogih ljudi iu muslimanskom i u zapadnom svetu (a posebno u Evropi) uglavnom oblikovana pod uticajem perioda sukoba.

Islam, kao vera i kao način življenja i društvenog uređenja, snažno ujedinjava mnoge muslimane, bez obzira na njihovu nacionalnost. Stoga je pojam, islamski terorizam, politički i organizacioni vrlo štetan jer daje dodatno opravdanje i uporište teroristima u njihovim tvrdnjama da su upravo oni, teroristi, jedini i pravi borci za islam, za njegovo širenje i jačanje. Pravilnim definisanjem ovog problema omogućiće se snažnije angažovanje arapskih, odnosno islamskih država u efikasnijoj borbi protiv terorizma, smanjit će se uporište, odnosno ljudska baza, naročito među mladim muslimanima, koji postaju skloni nasilju vođeni željom za "odbranom i širenjem islama". I pojam "terorizam motivisan islamom", koji se u poslednje vreme pojavljuje takođe u sebi krije mogući problem. Naime, taj oblik terorističkog delovanja, iako traži opravdanje svog delovanja u islamu, ipak je i samo terorizam, sredstvo postizanja političkih ciljeva nasilnim delovanjima na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou. To je, uistinu, terorizam koji za svoje delovanje pokušava naći opravdanje tumačenjem svetih knjiga islama u skladu sa svojim potrebama i ciljevima.<sup>170</sup>

Pravilnim odnosom prema islamu i tačnijim određivanjem pojmova, potrebno je stvoriti osnovu za omogućavanje efikasne borbe protiv ovog oblika terorizma na njegovu

---

<sup>169</sup>Ibid., s.146.

<sup>170</sup> Ćosić Dragan, "Islam P & O (Pitanja i odgovori)", *National security and the future*, Vol.9. No.1-2, Zagreb, 2008.

izvorištu - na širenju prave istine o islamu među muslimanima, posebno u novoj generaciji muslimana koja koristi mogućnosti tehnološkog i društvenog napretka, ali i među onima koji i dalje žive načinom i uslovima kakvi su vladali pre 50 ili više godina.

Iskrivljene predstave o "drugoj strani" obično uzimaju oblik predrasuda i stereotipa. Ove sabijene, shematske i uproštene ideje koje preovladavaju među masama mogu imati veliki uticaj na politički diskurs i politiku zato što one imaju uticaj na formiranje mišljenja i prosuđivanje društvenih grupa o drugoj strani i samima sebi. Stereotipi mogu dovesti do pojave diskriminativnih stavova prema pojedincima drugačijeg etničkog, društvenog ili nacionalnog porekla. I upravo tu leži opasnost.

„Snage koje upravljaju političkim, obrazovnim i medijskim diskursom kontrolišu formiranje stereotipa putem emitovanja i prenošenja informacija, te na taj način putem kreiranja javnog mnjenja. Iako priroda modernog života ide protiv izolacionizma i introvertiranosti, odnosi među različitim grupama ostaju prepuni kontradikcija. Kada izbije konflikt među različitim društvenim grupama, stereotipi se ponovo pojavljuju i vraćaju savremenog čoveka u mentalno stanje jednog divljaka.

Vreme kolonijalizma dovelo je do pojave etnocentrizma, kreirajući tako ideološke i psihološke osnove za političku i ekonomsku dominaciju. U slučaju kulture, stereotipi su zanemarili ili doveli u pitanje fenomen kulturne različitosti i stvorili osećaj samozadovoljstva kod kolonijalizatora, koji je sebe smatrao potomkom superiornije kulture ili rase. On je za sebe smatrao da donosi civilizaciju necivilizovanom inferiornom narodu. Tako je putem stereotipa i predrasuda kolonijalizator redukovao kulture domicilnog stanovništva na jednoobrazne i uproštene koncepte. Stereotipi o domicilnim narodima nanose štetu njihovim društvenim normama i integritetu njihovih grupa.

(...) Ugrožena grupa prenosi stereotipe na buduće generacije, opravdavajući na taj način mržnju koju ima prema "drugom". Odatle kolonijalizovani narodi neguju o sebi sliku žrtve a agresora predstavljaju kao nasilnika. Ovu sliku oni dodatno ističu preuveličavanjem okrutnosti, potlačenosti i nepravde u svojim prikazima. Što grupa više oseća potrebu da podstakne osećaj pripadnosti i identiteta kod svojih pojedinaca, to je akcenat više stavljen na

kolektivno pamćenje i obeležavanje nekog zločina ili bitke. Ovakve komemoracije pružaju priliku za oživljavanje i održavanje neprijateljstva.“<sup>171</sup>

„Snažni antimuslimanski karakter "rata protiv terorizma" ispoljava se na mnogo načina. Jedan je direktno i indirektno izjednačavanje terorizma sa muslimanskim grupama i islamom, a izjednačavanje "rata" protiv terorizma sa ratom protiv muslimanskih terorističkih organizacija. Tako na primer te organizacije dominiraju na listi terorističkih organizacija u američkom Stejt Departmentu, a uključivanje nekoliko nemuslimanskih terorističkih organizacija na listu smatra se pukim simbolizmom. Imigracione provere na ulazu u zemlju i u konzularnim kancelarijama su najstrožije za muslimane. Apliciranje za ulaznu vizu u SAD takođe je postalo otežano za muškarce koji dolaze iz velikog broja arapskih i muslimanskih zemalja. Isto tako, kontrola i bezbednosne provere domaćinstava najjače su za Arape i muslimane u SAD-u. To se značajno razlikuje od imigracionih provera u Evropi i drugim zemljama (sa izuzetkom Australije) gde je rasno/religijsko proflisanje daleko manje vidljivo. Antimuslimanski sentiment takođe je bio vidljiv u zalutalim i neopreznim komentarima članova američke administracije uprkos njenim ponavljanim negiranjima optužbe da je rat protiv terorizma u suštini rat protiv islama. On je takođe bio vidljiv i u drugim delovima američkog i zapadnog društva. Američki predsednik je isto tako nemarno upotrebio reč "krstaški rat" u vezi sa američkim vojnim akcijama na Bliskom istoku, a rat u Avganistanu nazvan je "operacija beskonačna pravda" sve dok muslimanske organizacije nisu prigovorile na naziv pa je preimenovan u "operacija stalna sloboda". Samo nekoliko dana nakon događaja 11. septembra italijanski premijer Silvio Berlusconi je istakao "superiornost naše (zapadne) civilizacije, koja je sistem koji garantuje blagostanje, poštovanje ljudskih prava i - za razliku od islamskih zemalja - poštovanje verskih i političkih prava". Kanterberijski nadbiskup nazvao je napad na Avganistan "pravednim ratom" koji svi dobri hrišćani treba da podrže. Na kraju, prijavljena su mnogobrojna uznemiravanja Arapa i muslimana u SAD-u iu drugim zemljama nakon 11. septembra 2001. godine.

Stanovište Arapa i muslimana da je američki rat protiv terorizma usmeren samo protiv muslimana dodatno je podržano upornim odbijanjem Amerike da prizna i reaguje protiv izraelskog državnog terorizma u Palestini. Neuspeli pokušaji Bušove administracije da

---

<sup>171</sup>Grupa autora, "Zapad i muslimanski svijet: Jedno muslimansko gledište", op.cit.,s. 25-26

dokažu povezanost između svrgnutog iračkog režima i Al-Kaide ili nekih drugih terorističkih organizacija takođe su percipirani u tom svetlu.“<sup>172</sup>

Za razliku od drugih terorističkih pokreta, islamistički terorizam je pokazao tendenciju da se identifikuje sa religijom. Sami nazivi terorističkih organizacija upravo o tome i govore. Hezbulah ili „Božja partija“, odnosno Islamska država na najbolju način ilustruju datu tvrdnju. Povezivanje religije sa nasijem i oružanom borbom doprinosi većoj ratobornosti i brutalnosti što pogoduje u ostvarivanju ciljeva. Međutim pogrešno bi bilo smatrati da je islam taj koji je odgovoran, već prevashodno ono koji ga zloupotrebljavaju, odnosno interpretiraju na način koji pogoduje njihovim interesima. Nakon 11. septembra opadaju aktivnosti pokreta koji se suprostavljaju političkoj represiji i koji svoju borbu zasnivaju na idealima poput političke autonomije i nezavisnosti. Mnogobrojne države su iskoristile promenu percepcije koju je svet imao prema muslimanskim organizacijama koje učestvuju u oružanim dejstvima kako bi realizovale date ciljeve. Rusija, Kina, Indija, Filipini i Indonezija su neke od zemalja koje su obezbedile priznanje Amerike koje im je omogućilo da stigmatizuju i vojno poraze organizacije u problematičnim regionima..“<sup>173</sup>

Nakon 11. septembra mnogobrojne muslimanske zemlje su se pridružile SAD u borbi protiv terorizma, odnosno postali su deo antiterorističke kampanje koja je podrazumevala saradnju i razmenu poverljivih obaveštajnih informacija, lišavanje slobode članova terorističkih grupa, praćenje i presecanje sumljivih transakcija itd.“<sup>174</sup>

## **4 Vahabizam**

### **4.1 Nastanak "verskog" terorizma**

Verski identitet je snažniji od svih drugih identiteta jer je vezan za božiju “pravdu” i milost. Bog je neka vrsta poslednjeg (konačnog) utočišta čovekovog, “azil” posle iskušenja i neuspeha. Zbog toga je i verski terorizam snažno ukorenjen u pojedinačni i kolektivni identitet, bezobziran i surov po izboru ciljeva i izvršenju akcija i veoma rasprostranjen. On je

---

<sup>172</sup>Grupa autora, "Zapad i muslimanski svijet: Jedno muslimansko gledište", op.cit, s. 47

<sup>173</sup>Ibid. 48.

<sup>174</sup> Ibid. 49

istovremeno i najstariji oblik terorizma<sup>175</sup>, a često je povezan sa etničkim terorizmom na način da se uzajamno podstiču.<sup>176</sup>

Posmatrajući savremni verski terorizam Šijaković Ivan u naučnom radu „Terorizam i problem identiteta“ navodi sledeće: „Uspon savremenog verskog terorizma povezan je sa iranskom islamskom revolucijom iz 1979. godine. Od tada se stalno povećava broj grupa i organizacija koje šire ideje islamskog fundamentalizma, podstiču na borbu protiv „nevernika“, pokazuju gotovo bezgranični fanatizam u odbrani čistote islamskog identiteta. Verski terorizam je potisnuo ideološki terorizam, a u etničkom i nacionalnom terorizmu zauzeo centralno mesto i postao osnovni mobilizujući faktor. Pošto je širenje vere i odbrana verskog identiteta „božiji zadatak i cilj“, nasilje i terorizam se u svesti verskih fundamentalista pojavljuje kao sredstvo „božijeg cilja“ a na putu do „božijeg cilja“ nema prepreka, niti ima onih koji nevino stradaju. Tu nema praštanja za onoga ko se ohrabri da „vređa“ ili ospori verski identitet.<sup>177</sup> Koreni verskog terorizma nalaze se i u raznim vidovima frustriranosti, osećanju potčinjenosti, progonjenosti i ugroženosti, (...).

Oreol „mučeniništva“ je metafora koja ukazuje na dubinu korena verskog terorizma i njegovu pokretačku i mobilizujuću snagu u jednoj verskoj zajednici. A u stvari, ako se pažljivije pogleda „mučenik“ je onaj koji ne želi da napreduje, već nastoji da eliminiše bolje, sposobnije, jače, naprednije. „Mučenik“ je postao glavni elemenat verskog identiteta i poželjna vrlina u delu savremenog islama. Smrt kao vrlina suprotstavlja se životu kao najvišoj vrednosti koju je potvrdila ljudska civilizacija i koju ističu gotovo svi pogledi na svet, pa i religija. Karl Poper iznosi mišljenje da je verovatnoća da će se život naći na drugim nebeskim telima u odnosu jedan prema milion i da je upravo zbog toga život velika tajna i ujedno dragocenost. Sa stanovišta ljudskih prava, pravo na život je osnovno ljudsko pravo, ono je iznad (po Ivanu Šijakoviću): svega, iznad svake ideje, akcije, programa, namere i

---

<sup>175</sup> Jevrejska sekta poznata pod imenom zeloti (ili ziloti), što je imalo značenje „fanatični ratnik“, „neumereni borac“, borila se 60-tih godina prvog veka posle Hrista protiv Rimskog carstva ubijajući pred očima izbezumljene mase na javnim mestima (obično na pijacama) pripadnike nejevrejske vere, ali i Jevrejina koga bi ta grupa proglasila izdajnikom. U Indiji je u VII veku n. e. postojao verski kult „siledžija“ koji je vršio teror ritualnim ubistvima ljudi žrtvujući ih u čast hinduističke boginje straha Kali. U XI i XII veku u Siriji i Iranu postojao je verski teroristički pokret „asasin“.

<sup>176</sup> Šijaković Ivan, „Terorizam i problem identiteta“, *Sociologija* vol.XLIV, no. 3, 2002. Str. 248

<sup>177</sup> Čuvena fatva koju je izdao ajatolah Homeini (njom se osuđuje na smrt književnik Salman Ruždi) obavezuje svakog muslimana da je izvrši čim mu se ukaže pogodna prilika. Ubica izraelskog premijera Jicaka Rabina odlučno je izjavio da se ne kaje jer je „delovao po naređenjima Boga“. – prema Šijaković Ivan, „Terorizam i problem identiteta“, op.cit.

težnje. Poštovanje života (podjednako svog i tuđeg) pokazatelj je kulturnog napretka i emancipacije čoveka, društvene zajednice i društva uopšte. Život je kroz ceo ljudski rod simbolizovao izvor, polet, nadahnuće, a smrt je značila usahnuće, konačnost, neumitnost.“<sup>178</sup>

## **4.2 Vahabizam kao verski pokret**

Analiziranje verskih pokreta u odnosu na verske zajednice, kao i na razlike među njima posmatra se kroz rad Algara Hamia. „Kada je reč o verskim pokretima, njihova verovanja i praksa su identična sa verovanjima i praksom određene denominacije ili verske zajednice u celini, a nema ni, većih ili manjih, razlika doktrinarne prirode, kao u slučaju sekti. Razlike se odnose na druga pitanja i nisu verskog karaktera (na primer, isticanje i poštovanje učenja određenog verskog lidera, zagovaranje doslovne primene versko-pravnih stavova i slično). U politikologiji religije se uobičajeno smatra da su sekte i verski pokreti pretežno konzervativni i tradicionalistički oblici posebnih grupnih shvatanja i ispoljavanja zajedničke vere, čiji je cilj, pretežno, povratak na prvobitne, „čiste“ principe vere i „izvorna učenja“, naravno onako kako ih vide sledbenici određenih sekti ili verskih pokreta. Vahabizam je verski pokret jer nema razlike između verske prakse i verovanja vahabita i generalne verske prakse i verovanja sunitske islamske denominacije. Vahabiti se razlikuju od drugih sunita samo po tome što oni prihvataju učenje Muhameda ibn Abdel Vahaba o povratku na izvorna islamska učenja i praksu i što ne priznaju primat nijedne od četiri sunitske versko-pravne škole. Treba pomenuti da ima i mišljenja da postoje teološke i druge razlike između vahabizma i sunitskog islama. Ova mišljenja su karakteristična, pre svega, za kritike vahabizma koje dolaze iz redova šiitskih muslimana.“<sup>179</sup>

Učenje i propagandu o Vehabizmu sprovodi se i kroz infomracije na Sandžatskom sporednom frontu. Muhamed ibn Abdel Vahab, učenjak i verski šeih po kojem je vahabitski pokret dobio ime, učio je da svaki pravi vernik mora da čini napore da očisti islam od onoga što je, po njegovom mišljenju, predstavljalo teološke inovacije (bida), praznoverje (hurufa),

---

<sup>178</sup> Šijaković Ivan, „Terorizam i problem identiteta“, op.cit., 248-249

<sup>179</sup> Algar Hamid, *Wahhabism: A critical essay*, BookBaby, New York, 2015, str 67-68

devijacije i reviziju vere, jeres, politeizam (širk) i idolatriju.<sup>180</sup> Po njegovom mišljenju, ove pojave su karakteristične za džahiliju („neznanje“, varvarizam), stanje koje je postojalo u predislamskom periodu. Vahabitski šeih jepovezao probleme u vremenu u kojem je on sam živio sa onim problemima sa kojima se suočavao Božji poslanik Muhamed. Reč je o konzervativnom i puritanskom islamističkom pokretu, koji bi mogao biti određen kao fundamentalistički, jer zagovara vraćanje na osnovna i izvorna islamska učenja, uz neskrivenu netrpeljivost u odnosu na šiite, na sufizam i dervise, kao i na liberalna islamska učenja.<sup>181</sup> Mnogi vahabiti šiite smatraju otpadnicima i uopšte ih ne priznaju za muslimane. Islamizam se najčešće opisuje kao ideologija koja je zasnovana na političkoj interpretaciji islama, zagovarajući primenu islamskog prava i učenja u političkim institucijama i odnosima, pre svega u državnoj politici. Za islamiste se uobičajeno navodi i da su islamski fundamentalisti, zato što zagovaraju, doslovnu interpretaciju i primenu osnovnih islamskih izvora, odnosno Kurana i verodostojnih hadisa („predanja“) koji čine Sunu Verovesnika Muhameda. Fundamentalisti zahtevaju vraćanje na tzv. osnove (fundamente) islama, zahtevaju doslednu primenu „izvornih“ islamskih učenja i u oblasti politike, jer svi problemi islamskog sveta, po njihovim (političkim) stavovima, proizilaze iz uticaja sekularizma.<sup>182</sup>

Potrebno je ukazati da se danas u politikologiji religije u svetu, posebno u anglosaksonskim zemljama, sve manje koristi termin fundamentalizam, ustupajući mesto terminu islamizam. Islamizam se kao pojam prvo pojavio u francuskoj politikološkoj literaturi, s ciljem da se kategorijalno odredi islam koji je „politički obojen“. U Francuskoj se upotrebljava i termin (islamski) integrizam. U savremenoj američkoj politikologiji religije od nedavno se koristi, posebno posle terorističkih napada od 11. septembra 2001. godine, i novi termin – džihadizam,<sup>183</sup> a bilo je i manje uspehli pokušaja uvođenja nekih drugih pojmova. Skoro svi savremeni islamistički pokreti i grupacije, pored zahteva za stvaranja islamske države ili obnavljanja halifata, u prvi plan ističu ideje o „povratku na prvobitna islamska učenja“ ili o „očišćenju izvornih islamskih učenja“, uvereni da je to jedini put za sprečavanje

---

<sup>180</sup> Sandžak sporedni front, dostupno na: <https://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg35104.html> (22.05.2018.)

<sup>181</sup> Potežica Olivera, Vahabiti: pridošlice na Balkanu, Nova srpska politička misao, dostupno na: [http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006\\_CP\\_vahabiti1.htm](http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006_CP_vahabiti1.htm) (22.05.2018.)

<sup>182</sup> Ibid

<sup>183</sup> Kramer Martin, „Coming to Terms – Fundamentalists or Islamists?“, *The Middle East Quarterly*, No. 2/2003, Philadelphia, 2003., str. 65-77.

pogubnih stranih uticaja, „nametnutog“ sekularizma i otklanjanja slabosti sa kojima se suočava islamska zajednica (umma).<sup>184</sup> Mohamed ibn Abdel Vahab je u prvi plan svog učenja i delovanja stavio neophodnost zaustavljanja dekadencije u svetu islama (dar ul islam) i urušavanja islamskog morala, kao i suprostavljanje muslimana iz Arabije, iz kolevke islama, stranim uticajima, u to vreme pre svega turskim i persijskim (iranskim).

Vahabiti zabranjuju mnoge verske običaje i obrede uz obrazloženje da su oni direktno suprotstavljeni islamu. Na primer, u molitvama je zabranjeno pominjanje poslanika ili proroka, (sufijskih) svetaca ili anđela, jer su takva pominjanja, po vahabitima, u suštini politeistička. Posebno se protive praksi posećivanja grobova proroka, imama i (sufijskih) svetaca (zijarat) i sličnim običajima. Ne prihvataju bilo kakvu inovaciju u pitanjima vere i verske prakse. Prema izvornim islamskim učenjima, odnos čoveka prema Bogu individualizovan i direktan (bez posredovanja sveštenstva i crkve), sve molitve moraju biti upućene isključivo Bogu i samo se Bogu može iskazivati posvećenost. Upravo su zato sufiji i šiiti jeretici, jer oni u svojim molitvama pominju i ljudska bića. Vahabiti se protive pominjanju čak i Verovesnika Muhameda u molitvama ili obeležavanju njegovog rođendana (mavlid), što danas mnogi muslimani praktikuju. Vahabiti smatraju da je Božji poslanik bio čovek-smrtnik, naglašavajući da se on sam protivio veri u druge ljude, jer je to poricanje Boga. Najstrožije zabranjuju slike, fotografije (bilo kojeg živog bića koje ima dušu), muziku, igru, alkohol, pušenje, kocku, televiziju, radio, bioskope, pozorišta, čak i korišćenje tradicionalnih brojanica (za molitve) ili nošenje svile ili zlatnog nakita. Zabranjuju i glasan smeh, naricanje i jake emocije, odnosno sve ono što remeti skroman način života. Kao primer njihove doslovne interpretacije islama, često se navodi zabrana ženama da voze automobile kako bi se i na taj način „zaštitilo dostojanstvo žene“.<sup>185</sup>

Protive se obeležavanju grobova na bilo koji način, posebno postavljanju spomenika, zatim podizanju minareta (na džamijama), zabranjuju nošenje amajlija i verovanje u njihovu isceliteljsku moć, kao i magiju i delovanje vračeva i vračara, jer je sve to praznoverno

---

<sup>184</sup>[http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006\\_CP\\_vahabiti1.htm](http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006_CP_vahabiti1.htm) (23.05.2018)

<sup>185</sup> Više o ovome videti u:

- Seyla Benhabib, Deliberativna demokratija i multikulturalne dileme, Status magazin za političku kulturu i društvena pitanja, br. 11, 2007 str. 10 (<https://updoc.site/download/deliberativna-demokracija-i-multikulturalne-dileme-za-pdf>)
- Potežica Olivera, Vahabiti: pridošlice na Balkanu, Nova srpska politička misao, dostupno na: [http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006\\_CP\\_vahabiti1.htm](http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006_CP_vahabiti1.htm) (20.05.2018.)

bogohuljenje. Vahabiti pridaju veliki značaj ritualima i tradicijama, i to ne samo u molitvi i drugim obavezama muslimana, već i u svim aspektima svakodnevnog života. Na primer, treba uvek jesti sa tri prsta, vodu treba piti u četiri gutljaja (sa tri „pauze“), i to desnom rukom i sedeći. Poštovanje takvih rituala je obavezno jer su proizašli iz primera postupanja Božjeg poslanika Muhameda i „časnih predaka“ u svakodnevnom životu. Većina vahabita ne brije brade i nosi tradicionalnu odeću, zbog čega u južnoj Aziji pripadnike vahabitskog i sličnih islamističkih pokreta, nazivaju Ahl ul Hadis (“ljudi tradicije”). Vahabiti propisuju skromnost u odevanju i za muškarce i za žene, u skladu sa Kuranom. Oni su, danas, skoro prepoznatljivi po svom specifičnom izgledu i načinu odevanja, posebno žene.

„U nastojanju da vrati vitalnost veri, što bi uticalo na ponovno uspostavljanje „istinske“ islamske države, Muhamed ibn Abdel Vahab je učio da originalna učenja iz Kurana moraju biti očišćena od ubačenih novotarija, pogrešnih tumačenja, revizija i odstupanja, nataloženih u hiljadugodišnjoj muslimanskoj istoriji. Ovaj mula (islamski „učenjak“) je tvrdio da su se muslimani, vremenom, udaljili od Kurana i istinskog učenja Verovesnika Muhameda, zbog čega moraju da se ponovo usredsrede na same temelje islamske vere. To za vahabite znači da treba da žive, deluju, govore i misle onako kako su to činili Božji poslanik i njegovi sadrugovi (Sahaba), njihovi sledbenici i učenjaci iz prve tri generacije muslimana.

Vahabiti tvrde da oni nastavljaju tradicije i put Salaf as Saliha („Pobožnih predaka“), što je bio cilj koji su nekoliko vekova ranije u Siriji zagovarali Ibn Tajimija (1263-1328) i njegovi učenici Ibn al Kajim i Ibn al Katir. Njihova dela, kao i dela drugih srednjovekovnih zagovornika povratka na izvorni islam, na put „Pobožnih predaka“, bila su malo poznata u islamskom svetu sve dok Muhamed ibn Abdel Vahab nije počeo da ih zagovara, navodi u svojem učenju i širi po Arabijskom poluostrvu. Zagovornici vraćanja na izvorni islam se nazivaju Salafiti (ili Salafije). Mnogi autori izjednačavaju vahabizam i salafizam, ali ima i onih koji prave razliku između ovih verskih pokreta, kao što to čini poznati američki islamolog Hamid Algar, sa Univerziteta Berkli u Kaliforniji, inače iranskog porekla.“<sup>186</sup>

Salafiti, odnosno vahabiti tvrde da upravo njihova uverenja predstavljaju onaj izvorni i čisti islam, koji su praktikovale prve tri generacije muslimana. Uvažavanje prve tri

---

<sup>186</sup> Potežica Olivera, Vahabiti: pridošlice na Balkanu, op.cit., (23.05.2018.)

generacije muslimana proizilazi iz hadisa o Božjem poslaniku Muhamedu, koji je jednom prilikom rekao: „Najbolji među ljudima su ljudi moje generacije, zatim su oni koji dođu posle njih, a zatim su oni koji dođu posle njih“. Salafiti, odnosno vahabiti, posebno ističu da dosledno slede islamski monoteizam (tovhid), verovanje u jednog, jedinstvenog Boga. Navode da oni nisu sekta ili ogranak, već su najjednostavnije rečeno, istinski i pravi muslimani.<sup>187</sup> U studiji Brusa Lorensa o islamizmu, sa naslovom *Razotkrivanje mita – islam iza nasilja*,<sup>188</sup> naveden je stav jednog šeiha iz kurdske islamističkog pokreta Ansar al Islam, koji je rekao da „tako nešto kao vahabizam ne postoji, već postoji samo istinski islam“. Mnogi Saudijski imaju slično mišljenje o vahabizmu i vide ga kao izvorni islam, islam koji je pročišćen od onoga što mu ne pripada, što mu je pridodato. Vahabiti (salafiti) ne vide vahabizam (salafizam) kao neko posebno učenje u okviru islama, već samo kao izvorni islam. Vahabiti, odnosno salafiti, pripadaju isključivo sunitskom ogranku islama i predstavljaju sunitsku reakciju na onovremeno širenje i uticaj sufijskih i šiitskih učenja i prakse, koji su, za vahabite, bili i ostali jeresi prvog reda.<sup>189</sup>

Potrebno je napomenuti da nedosledno korišćenje naziva salafiti i vahabiti često dovodi, posebno u široj javnosti, do nerazumevanja i nepotrebnih terminoloških konfuzija. U nekim islamskim zemljama vahabije su nazivali Nedždi (na primer, u Turskoj) ili čak Fitna an Nedždija („nevolja iz Nedžda“). Salafiti je naziv koji se danas najčešće koristi za vahabite, na Arabijskom poluostrvu. Naziv vahabiti se danas vrlo retko upotrebljava u Saudijskoj Arabiji i obično se izbegava, iz više razloga. Vahabiti u Saudijskoj Arabiji sebe označavaju kao Muvahidun („oni koji su za jedinstvenost“ ili „monoteisti“). Drugima dozvoljavaju da ih zovu Ihvan („braća“), što ne treba mešati sa „Muslimanskom braćom“ (Ihvan al Muslemin) egipatskih islamista Hasana al Bane i Sajeda Kutba.<sup>190</sup>

Osnivač Saudijske Arabije, kralj Abdel Aziz Ibn Saud, rekao je 1935. godine u jednoj prilici sledeće: „Nazivaju nas vahabijun (vahabiti). Govore da je vahabizam naša škola (mazhab), kao da je to posebna (islamska) škola. To je pokvareno i pogrešno. To je propaganda protiv nas, to su prljave glasine. Mi nemamo novi mazhab ili novu agidu

---

<sup>187</sup> Ibid

<sup>188</sup> Lawrence, Bruce B, „Shattering the Myth – Islam beyond the Violence“, *Princeton University Press*, Princeton, 2000., str. 128.

<sup>189</sup> Potežica Olivera, Vahabiti: pridošlice na Balkanu, op.cit. (23.05.2018.)

<sup>190</sup> Ibid

(„verovanje“). Naša agida je ona koju su imali naši časni i prosvetljeni preci (Sahaba, Taba`in i Taba Taba`in). Mi poštujemo četiri imama, Malika, Šafija, Ahmada ibn Hanbala i Abu Hanifu (reč je o osnivačima četiri priznate škole sunitske jurisprudencije – prim. O.P.), i ne pravimo nikakve razlike između njih. Naša agida je ona koju je obnovio Šeih ul Islam Muhamed ibn Abdel Vahab, ona koju je on zagovarao. Naša agida je utemeljena na tovhidu (jedinstvenosti Alaha), to je agida koja je očišćena od svih novotarija“.<sup>191</sup>

Vahabiti nisu sledbenicinjedne od četiri priznate škole (mazhab) sunitske jurisprudencije (fikh – pravna nauka). U pitanjima vere i verske prakse, vahabiti zagovaraju striktni legalistički pristup. Oni prihvataju Kuran i hadise u njihovom izvornom obliku, nastojeći da ih tumače onako kako su ih tumačili muslimani iz prve tri generacije „časnih prethodnika“. Ipak, najčešće se povezuju sa Hanbalitskom školom, za koju se smatra da je najkonzervativnija.<sup>192</sup> Prihvataju i stavove i komentare iznete u delu Muhameda ibn Abdel Vahaba „Knjiga o monoteizmu“ (Kitab al Tovhid) i u delima Ibn Tajimije. Saudijski kraljevi i vahabitski propovednici, kao što se može videti, nisu promenili ništa kada je reč o teološkim i drugim aspektima prvobitnog islama. Promene su bile, pre svega, političke prirode – širenjem vahabitskih ideja i učenja potomci emira al Sauda i šeiha al Vahaba su uspostavili svoju vlast u Arabiji. Sebe su označili kao „Čuvare islamske vere“ i „Zaštitnike dve svete džamije“. Zapadnjački politički mislioci ukazuju da vahabizam predstavlja osnovu legitimiteta vlasti i autoriteta dinastije Saud u Arabiji, kao i ono „vezivno tkivo“ koje održava koheziju beduinskog društva, kao zamena za nacionalni identitet. Nemački islamolog Leopold Vajs, koji je i sam primio islam i uzeo ime Muhamed Asad, smatra da je Muhamed ibn Abdel Vahab bio veliki verski reformator, čija su učenja mogla dovesti do oslobađanja islama, ali su istorijske okolnosti (kao i neka inherentna ograničenja – prim. O.P.) sprečile vahabizam da postane sudbonosna duhovna sila u islamskom svetu.<sup>193</sup>

### ***4.3 Istorijski razvoj vahabizma***

---

<sup>191</sup>Haneef James Oliver, „The Wahhabi Myth“, Traff ord Publishing, London, 2003., str. 89.

<sup>192</sup>Smailagić Nerkez, op.cit.s. 656-658.

<sup>193</sup>Halilović Safvet, „Islam je životni program, a ne navika“, *Novi Horizonti*, br. 85/6, Sarajevo, septembar 2006.

U skladu sa svojom versko-političkom suštinom, vahabizam se u prvim decenijama svog postojanja ispoljio i kao specifični oslobodilački pokret, krajem 18. veka, kada je na Arabijskom poluostrvu započeta borba protiv turske vlasti. Istovremeno kada su srpski ustanici pod vođstvom Karađorđa vodili teške bitke za slobodu, vahabiti su se, pod vođstvom porodice Saud, borili za versku, a time i za nacionalnu emancipaciju Arapa od vekovne turske dominacije. Doživeli su poraz, kao i Srbi. U vreme kada je odsečena Karađorđeva glava poslata turskom sultanu, u Carigradu je bio pogubljen vahabitski emir Abdalah ibn Saud 1818. godine, sa više svojih sledbenika. Verska učenja i stavovi šeiha Muhameda ibn Abdel Vahaba predstavljali susvojevrnsni versko-ideološki, versko-politički i državotvorni program dinastije Saud, koja će uspostaviti Kraljevinu Saudijsku Arabiju 1932. godine.<sup>194</sup>

Potežica Oliver u delu Vehabiti:pridošlice na balkanu posmatra vezu vehabizma i porodice Saud na sledeći način: „Veza vahabizma i porodice Saud traje duže od dva i po veka. Temelje su postavili šeih Muhamed ibn Abdel Vahab i rodonačelnik saudijske dinastije Muhamad ibn Saud, lokalni emir („princ“) iz Derije, u pustinjskoj oblasti Nedžd, središnjem regionu Arabijskog poluostrva. Porodica Saud je pripadala velikom arapskom plemenu Bani Anajza, koje je bilo naseljeno i u Nedždu. Verski i politički savez emira i verskog šeiha bio je potvrđen 1743. godine brakom sina Muhameda ibn Sauda i kćerke Muhameda ibn Abdel Vahaba, čiji su potomci postati gospodari skoro čitavog Arabijskog poluostrva. Vahabiti nikada ne bi imali širi značaj na islamskoj „sceni“ da nisu imali takvu podršku porodice Saud. Porodica Saud verovatno nikada ne bi zavládala Arabijskim poluostrvom, niti bi uspela da stekne veći uticaj u arapskom i islamskom svetu, da iza nje nisu stajali istrajni i veri predani vahabitski propovednici-ratnici. Posle poraza koji su turske snage nanele vahabitskim pobunjenicima, decenijama su lideri iz porodice Saud strpljivo čekali priliku, pokušavajući da sačuvaju svoj verski i politički uticaj u središnjim, pustinjskim oblastima Arabijskog poluostrva. Kada je početkom 20. veka turska vlast u arapskom svetu bila ozbiljno dovedena u pitanje, uz podršku fanatizovanih vahabitskih ratnika, porodica Saud je ponovo uspostavila svoju prevlast u oblasti Nedžda. Uspeli su 1902. godine da osvoje i pustinjski gradić Rijad,

---

<sup>194</sup> Sandžak sporerdni front, dostupno na: <https://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg35104.html> (20.05.2018.)

današnji glavni grad Saudijske Arabije, polako potiskujući moćnu rivalsku porodicu Al Rašid iz Nedžda, koja će doživeti konačan poraz 1922. godine, kada je izgubila podršku Turske.“<sup>195</sup>

Dinastija Saud i vahabiti nikada ne bi uspjeli da ovladaju skoro čitavim Arabijskim poluostrvom bez snažne vojne i političke podrške zapadnih zemalja, pre svega Velike Britanije, u to vreme. Tokom Prvog svetskog rata, zapadni Saveznici su pomagali Veliki arapski ustanak (1916-1918), u nastojanju da oslabe Tursku, koja im je bila protivnik i saveznik Nemačke i Austrougarske. Obećali su Arapima, koje je predvodio hašemitski šerif („zaštitnik“) Meke, Husein ibn Ali, stvaranje jedinstvene arapske države na čitavom prostoru Bliskog istoka. Zapadne sile su brzo uvidele da bi im jedinstvena arapska država na prostoru Bliskog istoka bila velika prepreka u uspostavljanju dominacije u ovom delu sveta. To je bio najvažniji razlog zbog čega su vahabiti iz Nedžda dobili snažnu podršku Britanske imperije posle Prvog svetskog rata, dok je klan Hašemita (Bani Hašim), kome je pripadao i sam Božji poslanik Muhamed, uslovno rečeno, ostao „kratkih rukava“. „Hašemitski emir Ali ibn Husein, sin vođe Velikog arapskog ustanka emira Huseina, morao je tada da se povuče iz Meke, a Hašemitskoj dinastiji je pošto su 1958. godine i u Iraku svrgnuti sa vlasti, ostao samo Jordan. Britanci su direktno pomogli vahabitskom emiru Abdel Azizu ibn Saudu da postane kralj Hedžaza (oblasti u kojoj se nalaze Meka i Medina) 1926. godine i kralj Nedžda 1927. godine. Ugovorom iz Džede 1927. godine, Velika Britanija je postala garant prevlasti dinastije Saud u tada uspostavljenom Kraljevstvu Hedžaz i Nedžd, koje je 1932. godine preimenovano u Kraljevinu Saudijsku Arabiju. Sinovi prvog saudijskog kralja, Abdel Aziza ibn Sauda, su se smenjivali na prestolu „pustinjske kraljevine“ i još uvek vladaju, do danas, ovom velikom zemljom. Saudijska Arabija je jedina zemlja na svetu (sa izuzetkom Lihtenštajna) u čijem je imenu označeno da država pripada jednoj porodici.“<sup>196</sup>

Kolonijalne sile su prekrajale političku kartu tadašnjeg Bliskog istoka po svojoj meri i interesima, u čemu su im vahabiti poslužili kao pogodno, moćno i lojalno oružje. Mnogi politički mislioci i verski učenjaci u islamskom svetu smatraju da vahabiti se nikada nisu oslobodili uticaja velikih zapadnih sila i njihovih političkih usmeravanja. Posledice takve politike tzv. globalnih faktora ovaj region još uvek oseća, ostajući jedno od najvećih žarišta

---

<sup>195</sup> Potežica Olivera, Vahabiti: pridošlice na Balkanu, op.cit., (20.05.2018.)

<sup>196</sup> Serbs and other wonders, dostupno na: <http://ljiljana-zivojinovic.blogspot.rs/2008/03/vahabije.html> (21.05.2018.)

nestabilnosti u savremenom svetu, zajedno sa Balkanom. Borba svetskih sila za „nasleđe“ Osmanske imperije u ovim delovima sveta, na Bliskom istoku i na Balkanu, ne prestaje da opterećuje međunarodne odnose već skoro 200 godina. Nemački islamolog Muhammad Asad (Leopold Vajs) iznosi zanimljivo, i u osnovi tačno tumačenje, verske i istorijske suštine vahabizma.<sup>197</sup> Navodi da je duhovno značenje vahabizma (islamsko buđenje, odnosno sahva, i težnja za unutrašnjom obnovom muslimanskog društva) bilo iskvareno onog trenutka kada je ostvaren njegov spoljašnji cilj (politička vlast otelotvorena u Saudijskoj Arabiji kao državi). „Čim su sledbenici Muhameda ibn Abdul Vahaba dobili vlast, njegova ideja je okamenjena, jer duh ne može biti sluga vlasti, a vlast neće da bude sluga duha“.<sup>198</sup> Kada je reč o potonjoj sudbini vahabitske države, Saudijske Arabije, ogromni prihodi od nafte stvorili su mogućnost da po čitavom svetu budu uspostavljeni i finansirani islamski centri, brojne verske institucije i organizacije, sredstva informisanja i slično. Ambicije vahabitskih lidera su bile da se njihova ideologija i uticaj prošire i izvan Saudijske Arabije, na sličan način kako Papa iz Vatikana ostvaruje uticaj nad katolicima u svetu.<sup>199</sup>

Novac je ključna poluga rastućeg uticaja vahabita u mnogim zemljama, kako u onima u kojima je islam dominantna religija, tako i u onima u kojima su muslimani manjina. Podsetimo samo na pompeznu gradnju islamskog centra u Zagrebu osamdesetih godina 20. veka, izgrađenog uz veliku finansijsku pomoć Saudijske Arabije, kao i na druge slične „projekte“ na prostorima Balkana, (džamija u Rijeci i Subotici), posebno u poslednjim godinama postojanja Jugoslavije. Vahabitski uticaj će se i dalje širiti i jačati, jer se procenjuje da su oni snažno prodrli u mnoge islamske zemlje. Posebno su, danas, aktivni među muslimanskim manjinama u onim zemljama koje nisu islamske. Primera radi, procenjuje se da se pod njihovom kontrolom nalazi preko 80 procenata džamija i islamskih institucija u zemljama u kojima muslimani nisu većina. Vahabizam je počeo da se ispoljava u svom rigidnijem vidu posle pobune u Meki 1979. godine, kada su pobunjeni islamisti zauzeli

---

<sup>197</sup> Više o ovome:

- Asad Muhammad. *The principles of state and government in Islam*. Univ of California Press, 1961.
- Asad Muhammad. *Islam at the Crossroads*. The Other Press, 2005.
- The message of the Qurān. Gibraltar: Dar al-Andalus, 1980.
- Asad Muhammad. *The road to Mecca*. The Book Foundation, 1954.
- Asad Muhammad. *The spirit of Islam*. Islamic Foundation, 1980.

<sup>198</sup> Halilović Safvet, „Islam je životni program, a ne navika“, *Novi Horizonti*, br. 85/6, Sarajevo, septembar 2006.

<sup>199</sup> Esposito, John „The Islamic Threat – Myth or Reality?“, Oxford University Press, Third Edition, New York, 1999.

Veliku svetu džamiju, direktno ugrožavajući vladajuću saudijsku – vahabitsku – dinastiju.<sup>200</sup> Ovaj prelomni događaj novije istorije Saudijske Arabije još uvek ostaje svojevrsna misterija.

Kraljevska porodica Saud se osetila ugroženom od strane Homeinijevih islamskih revolucionara, koji su 1979. godine uzeli vlast u Iranu, te ije štedela finansijska i druga sredstva u širenju vahabitskih ideja i učenja, posebno u cilju neutralisanja i suzbijanja iranskog uticaja u islamskom svetu.<sup>201</sup> Vođa islamske revolucije Imam Homeini je otvoreno pozvao na zbacivanje saudijske dinastije, opisujući vahabite kao stožer dominacije i vladavine imperijalista i kolonijalista u islamskom svetu.<sup>202</sup> To je bio direktan izazov legitimnosti i autoritetu saudijske monarhije i njenom prestižu u islamskom svetu, pored toga što u samoj Saudijskoj Arabiji postoji značajna šiitska manjina (više od 15 odsto stanovništva, pretežno u istočnim oblastima te zemlje). Iranski verski lideri su osamdesetih godina 20. veka u brojnim prilikama napadali vahabite i saudijsku dinastiju, što je teško opterećivalo odnose između dve zemlje. Odnosi su delimično popravljani devedesetih godina 20. veka, kada je vahabita u Saudijskoj Arabiji, posle iračke invazije na Kuvajt 1990. godine, neprijatelj broj jedan u islamskom svetu postao sekularni i panarapski orijentisani irački lider Sadam Husein, koga su pre toga podržavali u ratu Iraka protiv šiitskog Irana (1980-1988). Opterećenja, podozrenja i latentne tenzije između vahabita i šiita ne jenjavaju. Ima mišljenja da brojne teškoće današnjeg Iraka, uprkos prisustvu američke vojne sile, proizilaze iz verskih netrpeljivosti. Ostaje pitanje da li produžavanje takve situacije u Iraku može destabilizujuće da deluje na samu Saudijsku Arabiju, odnosno na ceo region Persijskog zaliva ili, čak, i na Iran.<sup>203</sup>

#### **4.4 Savremeni vahabizam**

Savremeni vahabizam, odnosno salafizam se razlikuje od sličnih islamističkih pokreta, koji su bili aktivni sedamdestih i osamdesetih godina 20. veka. Razlika je u tome što vahabiti ne odbacuju samo „zapadnjačke ideologije“ (kao što su socijalizam, kapitalizam i

---

<sup>200</sup>Potežica Olivera, Vahabiti: pridošlice na Balkanu, op.cit.,

<sup>201</sup>Sandžak sporedni front, dostupno na: <https://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg35104.html>

<sup>202</sup>Ibid

<sup>203</sup>Nikodinović Nikša, *Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka*, doktorska disertacija, Beograd, 2017

slično), već i sve druge „zapadnjačke koncepte“, kao što su nacija, političke partije, socijalna pravda ili pravo, politika, ustav, ljudska prava, demokratija, revolucija, ekonomija i drugi. Po njihovim shvatanjima, muslimani ne smeju da uzimaju učešća u „zapadnjačkim aktivnostima“, kao što je politika, „čak i onda kada je na njih navučeno islamsko ruho“. muslimani su dužni da se angažuju u islamskim aktivnostima, kao što su daava (širenje vere) ili džihad (borba za veru u najširem smislu). Vahabiti promovišu šerijat (islamsko pravo) i njegovu doslovnu i do krajnosti striktnu primenu nego islamski politički program ili ideju o islamskoj državi. Pravi muslimani znaju da je islamska država samo oruđe za sprovođenje Božjeg zakona, iskazanog u Kuranu.

Dosledni vahabiti su protiv savremenog političkog islama (islamizma) i često su oštro kritikovali istaknute islamiste, kao što su, na primer, Sajed Kutb, Abu Ala Maududi ili, čak, Osama bin Laden.<sup>204</sup>

Vehabitsko učenje i kriticizam analizira i Potežica Oliver u delu Vehabiti: pridošlice na Balkanu i navodi sledeće : „Izuzetno kritički su raspoloženi i prema skoro svim islamističkim grupama, kao što su Muslimanska braća ili Al Takfir val Hidžira („Anatema i izgnanstvo“), kao i metodama koje oni koriste (političke partije, terorizam i dr.). Smatraju ih zavedenim muslimanima, koji su prihvatili neke zapadnjačke ideje i time se udaljili od istinskog, izvornog islama. Vahabitska učenja su u prvim danima bila širena ognjem i sabljom, a danas se to čini ogromnim finansijskim sredstvima. Prozelitizam je bio i ostao stožer vahabitskog pokreta, od prvih njegovih dana do danas. „Širenje istinskog islama“ je bilonajbolje „pokriće“ za mnoge verske, političke, državne, monarhijske i druge ambicije. Mnogi vahabiti ostaju netolerantni prema sledbenicima drugih verskih učenja i nevernicima, pri čemu se pozivaju na praksu kakva je postojala u prvim vekovima islamske istorije. Smatraju da svi muslimani treba da upražnjavaju islam na način kako to oni čine. U suprotnom, biće otpadnici i neprijatelji islama, što predstavlja versko opravdanje za eventualnu primenu sile protiv njih. Vahabizam smatra da nasilje u ime vere u izvesnim situacijama nije dozvoljeno, međutim jasna granica nije definisana što je jedan od izrok raskola među vahabistima, odnosno selafistima. Vahabije se klasifikuju u islamske pokrete koji ispoljavaju najniži stepen tolerancije u odnosu na druge verske zajednice i pokrete, kao i

---

<sup>204</sup> GATESSTONE Institute International Policy Council, Islam and islamism dostupno na: <https://www.gatestoneinstitute.org/3865/islam-islamism> (22.05.2018.)

prema samim drugim denominacijama u okviru samog islama. Ostale muslimane koji se ne pridržavaju rigidnih verskih interpretacija karakterišu kao jeretike i protiv njih je dozvoljeno korišćenje nasilja u cilju njihovog vraćanja pod istinko okrilje islama. Pod ovim izgovorima vahabiti, zajedno sa porodicom Saud su širili svoju veru širom Arabijskog poluostrva što je uvek bilo praćenom brojnim otporima i sukobima.<sup>205</sup>

Kada su vahabije svačili sa zemljom groblja u Meki posle osvajanja svetih islamskih gradova početkom 19. veka. srušili su 1803. godine grobnicu podignutu na mestu na kojem je bila sahranjena Fatima Zahra, kćerka Verovesnika Muhameda. Nameravali su da sruše i grobnicu samog Božjeg poslanika Muhameda (1810. godine), ali su odustali, zbog vidno iskazanog nezadovoljstva stanovništva Meke i drugih gradova u Hedžazu, koji su pružali otpor, potiskujući vahabitske osvajače. Vahabiti su tada ostali nekoliko godina u Meki, dok njihovu pobunu nisu suzbile turske vlasti. Vahabiti će 1924. godine, ponovo zauzeti Meku i Medinu, mada više neće primenjivati rigidnu i brutalnu silu.

Sa druge strane, šiitski muslimani ne mogu vahabitima da oprostite razaranje svetilišta u šiitskom svetom gradu Kerbali (današnji Irak)<sup>206</sup>, posebno demoliranje svetilišta i grobnice šiitskog „Viteza mučenika“, trećeg šiitskog imama Huseina ibn Alija, u istom periodu (1801. godine), kao ni kasnije razaranje u Medini svetilišta i grobnice drugog šiitskog imama Hasana ibn Alija. Hasan i Husein su bili, inače, unuci Božjeg poslanika Muhameda. U nastojanju da distanciraju vahabizam od političkog nasilja u ime vere, u Saudijskoj Arabiji je uvedena je kategorija „kutbizam“, u okviru koje se svrstavaju one sunitske fundamentalističke grupacije koje zagovaraju korišćenje nasilnih sredstava u ostvarivanju svojih političkih i verskih ciljeva. Ovu kategoriju, u pomenutom smislu, prihvatili su i neki politikolozi i islamolozi iz zapadnih zemalja.

Izraz „kutbizam“ u početku je korišćen samo za označavanje egipatskih fundamentalista iz redova „Muslimanske braće“. Kasnije je počeo i šire da se koristi za označavanje svih muslimana koji prihvataju i zagovaraju korišćenje političkih („zapadnjačkih“) koncepata, kao što su partije za ostvarivanje versko-političkih ciljeva. Muslimani („kutbisti“) skreću sa pravog puta, to ne znači da vahabiti sa njima ne sarađuju, kada je to potrebno, ili da im ne daju podršku i pomoć. Izraz „kutbizam“ se danas koristi u

---

<sup>205</sup> Potežica Olivera, Vahabiti: pridošlice na Balkanu, op.cit.

<sup>206</sup> [ibid](#) (22.05.2018.)

Saudijskoj Arabiji više negativnom nego pozitivnom smislu, kakav postoji u nekim drugim islamskim zemljama kada se upotrebljava naziv vahabiti. Poznati američki islamolog i urednik Oksfordske enciklopedije islama, Džon Espozito, i sam bivši sveštenik, ukazuje da ne mogu biti prihvaćena stanovišta koja izjednačavaju vahabizam sa nasiljem ili terorizmom, a još manje ona koja olako povezuju sve Saudijsce sa verskim nasiljem, bez obzira na to što vahabizam negira verski pluralizam.<sup>207</sup> U zapadnjačkim novinskim izveštajima često se navodi, na osnovu nepouzdatih „doživljaja“ sumnjivih medijskih činovnika, da su „mnogi Saudijski snažno podržali Osamu Bin Ladena“.<sup>208</sup> Ne sme se prevideti ni da su ga mnogi Saudijski, dosledni vahabiti, osudili i otvoreno se suprostavili njegovim idejama, jer takav („zapadnjački“) način političke borbe, po njihovom mišljenju, nije u skladu sa izvornim islamom. Sa druge strane, neki autori podsećaju da su brojni Saudijski, među kojima je bio i sam Osama bin Laden, prihvatili učenja istaknutog palestinskog islamiste Abdalaha Azama, koji je sredinom osamdesetih godina 20. veka direktno učestvovao u organizovanju džihada u Avganistanu.<sup>209</sup> Azam je tvrdio da je lična obaveza (farz al ajn) svakog muslimana da štiti islamske zemlje od nevernika, kao i da ta obaveza nije ni po čemu različita od obaveze posta ili molitve.

#### **4.5 Vahabizam na Balkanu**

Iako je na Balkanu pojava islamističkog ekstremizma i terorizma bilo i ranije, to se ozbiljnije započelo internacionalizovati tek dolaskom mudžahedina iz islamskih država na prostor Bosne i Hercegovine početkom 90-ih godina. Tek tada su na Balkanu udareni ozbiljni temelji globalne mreže islamističkog terorizma, okrenutog tada samo protiv Srba i Hrvata, a u budućnosti verovatno daleko najviše protiv Zapada.<sup>210</sup>

---

<sup>207</sup>Esposito John, „Unholy War – Terror in the Name of Islam“, Oxford University Press, New York, 2003., str. 105.

<sup>208</sup>Bradley John, „Wahhabism spilts Saudis“, *The Washington Times*, Washington, 4/02/2004.

<sup>209</sup>Shavit Uriya, „Al Qaeda’s Saudi Origins (Islamist Ideology)“, *The Middle East Quarterly*, No. 4/2006, Philadelphia, 2006., str. 86.

<sup>210</sup>Simeunović Dragan., Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, Monografija, Pravni fakultete u Beogradu, Dositelj studio Beograd, 2010, str 147

Ustvari Simeunović, Dragan. (2010) Problem pojmovnog određivanja „homegorwn“ („domaćeg“) terorizma i njegove identifikacije na Balkanu u: Ignjatović Đ. [ur.] Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, Beograd, IV deo

Na delovanje vahabita na našim prostorima ukazao je još početkom osamdesetih godina 20. veka naš poznati politikolog iz Sarajeva Hasan Sušić. On je upozoravao da vahabiti „podstrekavaju muslimane izvan arapskog sveta da se ne mire sa religioznim statusom u okviru država u kojima suverska manjina“, indirektno zagovarajući čak i oružane sukobe.<sup>211</sup> Ove vahabitske ideje su, po Hasanu Sušiću, došle do izražaja u delovanju organizacija kao što su Svetska islamska liga (Rabita), Organizacija islamske konferencije, Svetska skupština muslimanske omladine i drugih sličnih međunarodnih islamskih asocijacija islamističkog, konzervativnog i fundamentalističkog tipa. Mnoge od pomenutih organizacija svoje sedišta imaju upravo u Saudijskoj Arabiji.

Pomenimo da je, kada je reč o našem okruženju, Albanija članica Organizacije islamske konferencije, Bosna i Hercegovina je punopravni posmatrač u toj međudržavnoj organizaciji islamskih zemalja, dok status stalnih gostiju imaju Makedonija, Hrvatska i Slovenija. Isti status, stalnih gostiju u Organizaciji islamske konferencije, imaju i predstavnici tzv. Kosova i tzv. Sandžaka. Na opasnosti od vahabizma ukazivala je i sama Islamska verska zajednica u Bosni i Hercegovini, u čijem je glasilu „Preporod“ početkom 1991. godine objavljen članak sa naslovom „To je vahabizam“. U njemu se ističe da se „verski, socijalni i politički principi vahabija svodi na parolu: ili ćeš biti vahabija, ili ćemo te ubiti, oteti ti imovinu i porobiti ukućane“.<sup>212</sup>

Neki zapadni stručnjaci za Balkan su uočili da su aktivnosti vahabita u ovom delu Evrope značajno ojačale u poslednje tri godine, čemu su posebno doprineli islamisti iz Pakistana i Katara. Nije ostavljena po strani čak ni Grčka, u čijem glavnom gradu Atini je nedavno otvorena džamija, uz izdašnu finansijsku i svaku drugu pomoć Saudijske Arabije<sup>213</sup>. Kada je reč o Balkanu, prisustvo Saudijske Arabije je najsnažnije u Bosni i Hercegovini, što se može videti i po činjenici da je međunarodna islamska organizacija Rabita, čije je sedišta u Meki, inicirala stvaranje „Konferencije muslimana istočne Evrope“, sa sedištem baš u Sarajevu. Demonstracije „bosanskih“ mudžehedina iz arapskih zemalja u Sarajevu očigledno

---

<sup>211</sup>Sušić Hasan, „Arapski svijet: jučer, danas, sutra“, tematski broj „Islam i suvremeni svijet“ časopisa „Argumenti“, Rijeka, Jugoslavija, 1984., str. 25.

<sup>212</sup>Jevtić Miroljub „Džihad u domaćoj i svetskoj javnosti“, Zbornik Matice Srpske za društvene nauke, br. 116-117/2004, Novi Sad, 2004., str. 18.

<sup>213</sup>Nakon više od 100 godina muslimani u Atini dobijaju, uprkos protestima, Dnevne novine Blic od 14.02.2017. izvor: <https://www.blic.rs/vesti/svet/nakon-vise-od-100-godina-muslimani-u-atini-dobijaju-dzamiyu-uprkos-protestima/vyqnylf> (22.05.2018)

su potvrdile, sa druge strane, snažno prisustvo i uticaj vahabita u Bosni i Hercegovini.<sup>214</sup> A, tvrdnje o tome su bile, tokom građanskograta u toj bivšoj jugoslovenskoj republici, negirane i ismevane, čak i u samom Beogradu i Srbiji, kao „propaganda Miloševićevog režima“. Vahabiti su danas prisutni u Albaniji (koja je, po nekim mišljenjima, trebalo da bude centar na južnom Balkanu), u Bosni i Hercegovini (što se vidi po mnogim manifestacijama njihovog prisustva i delovanja), Srbiji (pre svega na Kosovu i Metohiji i Raškoj oblasti, odnosno u delu Sandžaka koji se nalazi u okviru Srbije), Crnoj Gori, Makedoniji, u Bugarskoj i Hrvatskoj.

Prodori vahabita na prostore Balkana su išli preko islamskih verskih centara, islamskih škola i, posebno, preko islamskih humanitarnih organizacija. U tom kontekstu treba posebno pomenuti delovanje Međunarodne islamske organizacije za pomoć (IIRO) iz Džede (Saudijska Arabija) i više tzv. dobrotvornih organizacija iz Katara. Ove „humanitarne organizacije“ su delovale i deluju preko Albanije i Bosne i Hercegovine. Gregori Kopli<sup>215</sup>, navodi da je vahabizam u Makedoniji oličen u muftiji Skoplja, Zenunu Beriši, i nekoliko desetina islamskih teologa koji su školovani u Saudijskoj Arabiji i Pakistanu. Ovi islamski teolozi blisko sarađuju sa svojim istomišljenicima iz Raške oblasti, odnosno Sandžaka, gde je središte vahabizma na Balkanu. Kada je reč o prisustvu vahabita u Albaniji, oni su u toj zemlji, prema određenim podacima, izgradili skoro 200 džamija, uz obilnu pomoć iz Saudijske Arabije. Nove džamije su podignute u severnoj Albaniji, prema granici sa našom južnom pokrajinom Kosovom i Metohijom. Duhovni vođa vahabita u Albaniji je, prema podacima Gregori Koplija, Pakistanac Abdel Sakir Aslamje uputio više od 400 dece iz Albanije na školovanje u verske škole u Saudijskoj Arabiji i Pakistanu

Stiven Švarc posvetio je značajnu pažnju delovanju vahabita na Balkanu. On je duže boravio u Bosni i Hercegovini, u Albaniji i na Kosovu i Metohiji. Česte Švarcove posete našim krajevima su bile organizovane u saradnji sa jednim albanskim katoličkim institutom, koji deluje pri Univerzitetu San Francisco. On navodi da je o vahabitima čuo prvi put 1992. godine kada se sreo sa njihovim aktivnostima u balkanskim zemljama. Posle dužeg posmatranja, Stiven Švarc je zaključio da se „vahabitsko-saudijski prodor na Balkan ostvaruje kroz indoktrinaciju, infiltraciju i veliku finansijsku podršku, sa ciljem da se

---

<sup>214</sup> Protesti eks-mudžžehadina u Sarajevu, Portal B92 od 30.09.2006. izvor: [https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=09&dd=30&nav\\_category=167&nav\\_id=213696](https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=09&dd=30&nav_category=167&nav_id=213696) (22.05.2018.)

<sup>215</sup> Konotar Veselin B. "AKTI AGRESIJE.", Kulturna polisa, IX (7), 2012, str. 36

zloupotrebi nezadovoljstvo običnih ljudi, muslimana, radi ostvarivanja fundamentalističkog i ekstremističkog vahabitsko-saudijskog programa“.<sup>216</sup> Ali, on je olako i preuranjeno zaključio da su vahabiti na Balkanu doživeli neuspeh, jer su ih lokalni muslimani u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, kao i albanski muslimani, kako navodi, doživljavali kao pretnju svom „tradicionalističkom, tolerantnom i duhovnom islamskom konzervativizmu“.

Kada je reč o albanskim muslimanima na Kosovu i Metohiji i u Albaniji, Stiven Švarc je uočio latentnu suprotnost između šiitskog islama na islam koji se upražnjava u Albaniji (bektaši). On je preglasio značaj ove suprotnosti,<sup>217</sup> u skladu sa svojim političkim stavovima i ubeđenjima. Posebno, jer nema nikakve sumnje da su vahabiti prisutni i da deluju među Albancima, kako u Albaniji, tako i na Kosovu i Metohiji, o čemu govore i brojni izvori iz albanskih islamskih krugova .

## ***5 Republika Srbija i pretnja bezbednosti***

Jedan od važnih pokretača nastanka nasilja i terorizma na prostoru Republike Srbije je religija. Na prostoru Balkana vekovima se susreću dve velike religije, islam i hrišćanstvo. Islamska vera često je bila politizovana i predstavljena kroz radikalnu ideologiju. Motivi koji su pokretali teroriste na delovanje protiv Republike Srbije bili su i etnički motivisani, težeći da primenom nasilja i terorizma ostvare secesiju dela teritorije Republike Srbije. (područje Kosova i Methohije).

U primeni su različiti oblici terorizma protiv Republike Srbije, od kojih su oni koji se tiču neoružanih (nenasilnih) oblika, pa sve do oružanih (nasilnih) oblika kojima je ugrožena bezbednost Republike Srbije. Neoružane delatnosti su predstavljene kroz niz oblika, koji se odnose na finansijsku, političku, propagandnu, obaveštajnu, bezbednosnu, inostranu i drugu podršku i delovanje. Uspešnom realizacijom navedenih oblika koji prethode samom terorističkom (smrtonosnom) aktu, postiže se ojačavanje ekstremističkih grupa, u smislu povećanja unutrašnje organizovanosti, snabdevenosti sredstvima za oružano delovanje,

---

<sup>216</sup>Schwartz Stephan, "The Two Faces of Islam: The House of Sa'ud from Tradition to Terror", „Doubleday“, New York, 2002., str. 77.

<sup>217</sup> Jevtić Miroljub „Religija i politika“, *Uvod u politikologiju religije, Institut za političke studije i Fakultet političkih nauk*, Beograd, 2002, str. 258.

obučenosti ekstremista za rukovanje i upotrebu različitim oružjem, pridobijanjem većeg broja članstva, simpatizera i pomagača, zadobijanja različitih vidova podrške i dobijanja pomoći, povezivanja sa nosiocima organizovanog kriminala putem koga se i sami mogu finansirati itd. Drugi oblik terorizma se ogleda kroz primenu oružanih (smrtonosnih) oblika ugrožavanja bezbednosti Republike Srbije terorizmom koji se kreću od punktualnog, preko masovnog terorizma, pa sve do oružane pobune koja je i najviši oblik terorizma protiv Republike Srbije. Na prostoru Republike Srbije svi navedeni oblici su imali svoju primenu, pa čak i danas postoji određeni stepen rizika i pretnji od obnavljanja nasilja i terorizma sa kojim se državni organi Republike Srbije uspešno nose, što preventivnim delovanjem, diplomatskim aktivnostima, ali i represivnim merama u krajnjem obliku suzbijanja pojave kakva je terorizam.<sup>218</sup>

Ugroženost bezbednosti Republike Srbije terorizmom u najopštijem smislu podrazumeva pouzdanu ocenu stanja zaštićenosti države i društva u određenom trenutku od terorističke opasnosti. Reč je o uobičajenoj periodičnoj ili vanrednoj oceni stanja zaštićenosti vitalnih državnih vrednosti od ispoljenih (postojećih) do mogućih (potencijalnih) tzv. nesmrtonosnih i smrtonosnih delatnosti terorista koju ustanovljava nadležni državni organ (Predsednik, Premijer, Vlada, Savet za nacionalnu bezbednost, Narodna skupština) na osnovu analize izveštaja i aktivnosti državnih i društvenih subjekata, snaga, institucija i organizacija, ostvarenih u procesu sprečavanja i suzbijanja terorističke opasnosti.<sup>219</sup> Ugroženost je stanje u datom trenutku.

## **5.1 Uzroci terorizma u Republici Srbiji**

Mrvić Marina skreće pažnju: „Kako je terorizam složena politička pojava, tako na njegov nastanak deluju brojni objektivni, subjektivni, unutrašnji ili spoljašnji i mnogi drugi različiti faktori. Uzroci terorizma se moraju razlikovati od uzroka drugih oblika političkog nasilja, isto kao i od njegovih motiva, ciljeva i povoda.“<sup>220</sup> Na složene pojave deluju

---

<sup>218</sup> Više videti: Mijalovski Milan, *Terorizam i organizovani kriminal*, FB, Beograd, 2001, s. 53-55

<sup>219</sup> Mijalovski Milan, *Terorizam i organizovani kriminal*, op.cit., s. 66

<sup>220</sup> Mrvić B. Marina, *Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima*, doktorska disertacija, Beograd, 2016, s. 76.

mnogobrojni, različiti uzorci, koji predstavljaju ključne razloge za aktiviranje ili pasiviranje posmatrane pojave, pa tako i samog terorizma.

Objektivni uzroci terorizma kako i sam naziv kaže nalaze se u neposrednim ili objektivnim, najčešće egzistencijalnim problemima, koji su najvidljiviji u ekonomskoj, političkoj, socijalnoj, pravnoj, verskoj i drugoj sferi društva.<sup>221</sup> Subjektivni oblici terorizma su vidljivi kroz interes i shvatanja nosilaca nasilja, oni smatraju da na legalan način ne mogu ostvariti interese, već samo nasilnim putem, širenjem straha među stanovništvom.

Važno bezbedonosno pitanje za Republiku Srbiju i bezbedonosni rizik koji postoji dugi niz godina je i problem Kosova i Metohije. Posmatrano kroz istoriju, Srbi su naseljavali Kosovo od 7. veka, albanski etnos se nije spominjao na posmatranom prostoru do 11. veka. Od Velike seobe Srba pa do današnjih dana prostor je bio pod stalnom tenzijom, intenzivirani su bili napadi na Srbe 1921. godine, osnivanjem Albanske nacionalne armije sa ciljem stvaranja nezavisne države, posle drugog svetskog rata Albanci su krenuli u višegodišnje separatističko, a potom i terorističko delovanje protiv Republike Srbije. Borbeni džihad bila je posebno izražena u toku II sv. rata kod albanskog separatističkog pokreta kao i kod muslimana Bosne i Hercegovine, da bi posle neuspeha ponovo oživeo početkom poslednje decenije XX veka. U toku II sv. rata na našim prostorima je delovao Albanski separatistički pokret i njegova najaktivnija organizacija "Druga Prizrenska liga", ona je isticala prvenstveno panislamske pa tek onda nacionalne ideje te se i predstavljala kao panislamska organizacija, koja je upućivala pozive na sveti rat albanskoj muslimanskoj populaciji. Veliki deo muslimanske populacije se odazvao na džihad protiv "nevernika" a religiozni karakter vojnih formacija ASP-a<sup>222</sup> je potenciran stalnim islamskim teološkim uzdizanjem. Predstavnici druge Prizrenske lige su u toku II sv. rata albanskom stanovništvu nemačke oružane formacije predstavili kao prijatelje islama, zbog toga što su Nemci vršili progone Jevreja koji su smatrani za najveće protivnike islama. Ova činjenica ukazuje na Albanski stepen identifikacije sa verom, te sve ono što je danas vezano za Albansku naciju neodvojivo je vezano za islam. Pretenzije na zemlje u sastavu Balkanskog poluostrva koje

---

<sup>221</sup>Kao karakteristični uzroci terorizma mogu se naći u: nedemokratskom ustavnom uređenju, neodgovarajuće regulisanim etničkim, nacionalnim i verskim pitanjima, socijalnim nepravdama, korupciji, organizovanom kriminalu, neadekvatnoj spoljnoj politici, strahovladi, rasnoj diskriminaciji, genocidu itd. Izvor, Mijalkovski Milan, Predrag Marić, Duško Tomić i Eldar Šaljić, Terorizam i organizovani kriminal, Pi-pres, Pirot, 2012, s. 40.

<sup>222</sup> ASP- Albanski separatistički pokret

pokazuju albanski separatistički pokreti zasnovane su na islamu jer su te zemlje bile u sastavu islamske teritorije. Rušenjem Berlinskog zida i padom komunizma, problem koji je godinama tinjao ponovo se razbuktao.

Za sve uzroke terorizma na Kosovu i Metohiji može se reći da su bili subjektivne prirode i uglavnom zasnovani na etnoseparatizmu Albanaca, na međuetničkoj i verskoj mržnji i netrpeljivosti, ali i na geopolitičkim interesima velikih sila. Albanska strana, kao i međunarodna zajednica, su često znale da Republiku Srbiju optužuju za sprovođenje terora, za nepoštovanje manjinskih prava i sloboda, ali danas je svima jasno šta se krilo iza takvih fabrikovanih optužbi i politike albanskih separatista. Da Albanski nacionalni san već vekovima ne jenjava, pokazali su i nedavni ispadi i političke provokacije upućene od strane Albanskih vlasti na jednom sportskom događaju, ali i u zvaničnoj poseti albanskog premijera Republici Srbiji, gde se jasno videlo propagiranje ideja o Velikoj Albaniji čiji projekat danas nije pretnja samo po bezbednost Republike Srbije, već i drugih država u regionu, a u bliskoj budućnosti može postati i pretnja po bezbednost čitave Evrope..<sup>223</sup>

Za vahabizam se može reći da predstavlja redukcionistički pogled na veru (siromašna interpretacija islama), koji u osnovi ima kruti verski i socijalni program vahabizma u spoju sa političkim radikalizmom (koji utemeljuje i definiše Qutbizam – Sayid Qutb ideolog i osnivač egipatske „Muslimanske braće“) i konkretne akcije usmerene na nasilje i izazivanje straha u javnosti ili njenom delu. On predstavlja fenomen jednog novog pokreta nastalog u tzv. islamskom svetu – od zapada nazvanog Al Kaida.<sup>224</sup> Povezanost vahabija u Raškoj oblasti sa terorističkim organizacijama u svetu se najbolje ogleda kroz finansiranje vahabijskog pokreta od strane dobrotvornih organizacija koje se dovode u direktnu vezu sa terorističkim organizacijama. Uzroci i razlozi delovanja vahabizma u Raškoj oblasti u kojem dominira etnički nacionalizam i religijski fanatizam, koji se često može naći i u kombinaciji sa separatističkim aspiracijama i anti-globalističkim ideologijama terorista. Etnički faktori su često finansijski podržani od strane međunarodnih terorističkih organizacija. Na osnovu iznetog zaključuje se da su uzroci delovanja subjektivne prirode.

---

<sup>223</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 84

<sup>224</sup> Šetka Gojko, Ratković Željko, „Vehabije u Bosni i Hercegovini – realna pretnja terorizmom?“, u zborniku *Suprotstavljanje terorizmu – međunarodni standardi i pravna regulativa*, (ur. Doc.dr Mile Šikman i mr Goran Amidžić), s. 654

Islamistički terorizam se na našim prostorima pojavljivao u obe forme, oružanoj i nenaoružanoj. Borbena forma bila je posebno izražena u toku II svetskog rata kod separatističkog pokreta kao i kod muslimana Bosne i Hercegovine, da bi posle neuspeha ponovo oživo početkom poslednjih decenija XX veka.

## ***5.2 Islamistička doktrina – važan uzrok terorizma protiv Republike Srbije***

Savremeni verski terorizam karakteriše da motive delovanja pronalazi u veri. Islamistički terorizma nastajo je pod uticajme revolucije u Iranu, ali se brzo proširo po Bliskom Istoku i na region Balkana.

Mrvić Marina podseća da „Ekstremisti motivisani religijom, istu zloupotrebljavaju u svrhu ostvarenja svojih političkih ciljeva. Verski motivisan terorizam je trenutno najprisutniji u formi islamističkog fundamentalizma, čije pristalice nasilje doživljavaju kao božiju dužnost, koju vrše protiv nevernika prema kojima pokazuju versku netrpeljivost i mržnju. Pored verskih ciljeva teroristi žele kroz pokriće religijske borbe da ostvare i političke (globalne) ciljeve od kojih su: pretvaranje sekularnih država u verske islamske države, ujedinjenje svih islamskih država, kao i širenje islama, pogotovo radikalnog“.<sup>225</sup> Islamski fundamentalizam je pojam „koji je nastao na evro-američkim prostorima sa ciljem da opiše pojavu nagle revitalizacije islamske religije i njene naglašene politizacije u drugoj polovini 20. veka (...). Islamski fundamentalizam teži regulisanju čitavog života prema propisima svoje vere i da je za to neophodna državna vlast koja bi sve to kontrolisala, a jedan od osnovnih njihovih zahteva je da svaki politički sistem u islamskom svetu mora da bude usklađen sa islamskim državnim principima“<sup>226</sup>

Pojavu savremenog islamističkog terorizma nije lako razumeti, niti objasniti sa par istorijskih činjenica zato što je od njegovog nastanka proteklo mnogo decenija koje su sa sobom nosile razne konflikte bilo da su oni iz istorijskih, političkih, religijskih ili kulturnih i drugih pobuda. Islamistički terorizam je danas vodeći, a ujedno i najopasniji oblik terorizma

---

<sup>225</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 99

<sup>226</sup> Jevtić Mirosljub, Od islamske deklaracije do verskog rata u BiH, op.cit., s. 15

u svetu, jer ideolozi ovakve vrste političkog nasilja ne biraju metode koje koriste u ostvarivanju svojih ciljeva, a takođe ne biraju ni mete. Danas su svi potencijalne mete terorizma bilo da su to nevernici ili „slabi“ vernici islama.<sup>227</sup>

Potrebno je napraviti deferencijaciju između islamskih fundamentalist koji iskrivljuju sliku o islamu, interpretirajući njegovu svetu knjigu na sebi svojstven način od ostatka, odnosno većinskog dela muslimana koji nepravedno biva povezivan i etiketiran zbog praktikovanja iste vere. Islamski fundamentalizam je pozivajući se na Kuran pokrenuo spiralu nasilja širom sveta posredstvom mnogobrojnih terorističkih organizacija, što je sa sobom povuklo upotrebu kontranasilja koje se opravdava borbom protiv terorizma.<sup>228</sup>

Marina Mrvić ukazuje na to da su: „Istorijski procesi na Balkanu vekovima su obilovali sukobima, koji su neretko bili i na verskoj osnovi. Poznato je da je na našim prostorima dolazilo do sukoba Islama i Hrišćanstva, odnosno Pravoslavlja i da se danas sa revitalizacijom islamskog fundamentalizma, Islam kao religija želi učvrstiti na tlu Balkana. Islam je na tlu današnje Srbije još pre nekoliko vekova imao pretenzije ka nasilnom poturčivanju ili islamizaciji pravoslavnog stanovništva, a sa krajem velike turske imperije, snovi o velikoj muslimanskoj državi na Balkanu su se raspršili.“<sup>229</sup> Međutim, islamska religija na našim prostorima je odolela stubu vremena i pojedini njeni kraci su i do današnjih dana ostali, posebno posmatrajući oblasti u Bosni i Hercegovini, Rašku oblast, Kosovo i Metohiju, Makedoniju, Albaniju i druge prostore gde su muslimani napravili pojas pod nazivom „Zelena transverzala“<sup>230</sup> koji treba da im bude strateški lanac u daljem prodoru islama ka Evropi. Podrška Zapada, posebno SAD-a u stvaranju malih islamskih država na

---

<sup>227</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 101

<sup>228</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, loc.cit.

<sup>229</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, loc.cit.

<sup>230</sup> Zelena transverzala“ ima dva međusobno povezana značenja. Jedno definiše islamistički dugoročni projekat uspostavljanja geografski neprekinutog lanca većinskih muslimanskih zajednica od Turske na jugoistoku do Cazina u BiH na severozapadu. Drugo, označava proces jačanja etno-religijske samosvesti muslimana na navedenom području, uz istovremeno: širenjegeografskog prostora njihove demografske dominacije, uspostavljanje, širenje i jačanje entiteta pod muslimanskom političkom kontrolom; jačanje islamskog identiteta većinske zajednice unutar tih entiteta; sa uporednim smanjivanjem broja i marginalizacijom nemuslimanskih grupa u njima; i eskalaciju političkih zahteva, sa krajnjim ciljem uspostavljanja suverene državnosti entiteta sa muslimanskom većinom i njihovog otcepljenja od nemuslimanskih država. Politički, kulturni, verski i demografski trendovi među muslimanskim zajednicama na Balkanu ukazuju da Transverzala poprima jasan geopolitički oblik, a da to podržavaju zapadne sile. Preuzeto iz teksta, Trifković Srđa, *Zelena transverzala, cenzurisana realnost*, Nezavisni mesečni list Srba u SAD „Serbian Mirror“, 2010. godina. Izvor: <http://www.serbianmirror.com/novosti/01-09-2010/5.html>

Balkanu nije bila ništa drugo, do kompenzacija muslimanima za kontrolu arapske nafte i sukoba sa Izraelom na Bliskom istoku, koje SAD svesrdno pomažu. Američki geostrateg i državnik, Zbignjev Bžežinski je zastupao tezu da SSSR i bogati evroazijski prostor treba srušiti, tako što će se na tom tlu dopustiti stvaranje mnogobrojnih islamskih zemalja, koje će se prostirati od Bosne, Kosova, Bugarske, preko Irana, pa dalje ka Maleziji. Američki plan je bio da se države koje su smetnja stvaranja i na putu „zelene transversale“ sruše po balkanskom principu i da se nametne sukob Islama i Pravoslavlja kako bi onda bile moguće međunarodne intervencije i dolazak stranih trupa na te prostore.<sup>231</sup>

Radikalni islam je na Balkanu već odavno poznat fenomen. Prvobitno je bio ispoljen kroz delovanje organizacije Mladi muslimani. Njegovo radikalno tumačenje vere je prvobitno demonstrirano u sukobu u BiH, a zatim i na KiM. Sukob na KiM je posebno interesantan jer je u njemu došlo do konvergencije interesa ento-separatista i islamista. U mirnodopskim uslovima, danas na brojnim područjima funkcioniše Islamska internacionala koja ima za cilj da se inkorporira u političke strukture država ili autonomnim pokrajina ili regiona u kojim deluje kako bi stvorila uslove za realizovanje „Zelene transversale“. Njena suština se ispoljava u islamizaciji ovih područja, njihovom povezivanju kako bi u određenom trenutnu mogli da se integrišu u jednu koherentnu, neodvojivu celinu. Za razliku od bliskoistočnog islama, balkanski islam je izuzev pojedinih džepova, imun na upliv radikalnog islama.“<sup>232</sup> Islamistički terorizam se na našim prostorima pojavljivao u obe forme, oružanoj i neoružanoj. Borbena forma bila je posebno izražena u toku II svetskog rata kod albanskog separatističkog pokreta kao i kod muslimana Bosne i Hercegovine, da bi posle neuspeha pono oživo početkom poslednjih decenija XX veka.

Posmatranje prostora Republike Srbije iz konteksta navedenih činjenica, smatra se da će u budućnosti doći do većeg širenja islamizma, albanizacija Kosova će istovremeno predstavljati i islamizaciju koja se u nekim obrisima može i sada nasluti. Prostor na jugu države će biti pod konstantnim pritiskom i predstavljati prostor bezbedonosnog rizika. Ali, usled migratronog talasa koji je u prokle dve godine pogodio evropski kontinent, slični rizici se u budućnosti mogu javiti na tlu cele Evrope. Republika Srbija izložena je mogućoj pojavi

---

<sup>231</sup> Videti: Бжежински Збигњев, *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo*, CID, Podgorica, 2004.

<sup>232</sup> Mrvić B. Marina, *Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima*, op.cit., s. 104-105.

unutrašnjeg i međunarodnog terorizma, ali ta pretnja nije izraženije negu u drugim evropskim zemljama.

### ***5.3 Revitalizacija islama na Balkanu i u Republici Srbiji***

Treba imati u vidu i da „Migracije, pogotovo one neregularne imaju ogromne bezbednosne reperkusije. Između četiri i pet miliona migranata svake godine uđe u neku tuđu državu, a pritom broj nelegalnih prelazaka granice varira između 30% i 50%.“<sup>233</sup> Na osnovu velikih migratornih kretanja koje se dešavaju od 2015. godine pa do momenta pisanja rada, procenjuje se da je u Evropi prisutno oko 20 miliona muslimana. Smatra se da većina muslimana nisu pristalice islamističkog terorizma, ali se ne sme zanemariti da postoji određeni broj muslimana koji zagovara napade i u Evropi vidi zlo.

Profesor Simeunović u naučnom radu *Migraciona kriza kao bezbedonosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. I perspektiva* navodi: „U izveštaju Ujedinjenih nacija naslovljenom „Izgledi za stanovništvo u svetu: Revizija 2015” ocenjuje se da će do 2050. godine u Evropi biti 31 milion migranata, a da će se do tada njeno autohtono stanovništvo smanjiti za 32 miliona. Za to vreme u Srbiji će opasti broj stanovnika za 17 %, <sup>234</sup> pre svega Srba i Mađara<sup>235</sup>. Stopa priraštaja u Srbiji je neprekidno negativna još od 1992. godine<sup>236</sup>, a sada najveći priraštaj u Srbiji imaju Romi. Drastičan pad broja stanovnika u tom periodu beležiće i druge balkanske zemlje, pre svega Bugarska i Hrvatska.“<sup>237</sup> Profesor Simeunović u istom radu navodi da na Bliskom istoku postoji vrtoglav porast stanovništva i

---

<sup>233</sup>UN, Key trends in international migration, Expert Group Meeting on The Post-2015 Era: Implication for the Global Research Agenda on Population Development, New York, 10 April 2015. U Dragan Simeunović, *Migraciona kriza kao bezbedonosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. godini i perspektiva*“, Kultura polisa, X(IV), 2017, s. 37

<sup>234</sup> Prema: Pad broja stanovnika u Srbiji za 17 odsto do 2050, dostupno na : <http://www.politika.rs/scc/clanak/334497/Pad-broja-stanovnika-u-Srbiji-za-17-odsto-do-2050> (pristupljeno 21.10.2015)

<sup>235</sup>Simeunovic, Dragan; *Serbien in Europa - unter besonderer Berücksichtigung der deutsch-serbischen Beziehungen*, in: *Serben und Deutsche - Traditionen der Gemeinsamkeit gegen Feindbilder*, Collegium Europaeum Jenense, Palm & Enke, Jena und Erlangen, 2003

<sup>236</sup>Simeunovic, Dragan, „Migration und sozioökonomische Transformation in Jugoslawien/Serbien”, in: *„Migration und sozioökonomische Transformation in Südosteuropa”*, Universität Potsdam, 1997, s. 283-295

<sup>237</sup> Dragan Simunović, „Migraciona kriza kao bezbedonosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. godini i perspektiva“, Kultura polisa, X(IV), 2017, s. 38

permanentni ratovi, te su usled toga velike migracije neminovne. Na brzinu priraštaja u Africi utiče činjenica da se ona naglo i radikalno islamizira u poslednjim decenijama. Hrišćanstvo kao „religija mrskih belih osvajača” koja je prisutna u Africi tek jedan vek, sve se više odbacuje, a naročito uzmiče pred islamom u severnoj, odnosno tzv. „gornjoj” polovini Afrike. Profesoru Simunović u istom radu ukazuje i da „takozvana „Islamska država”, iako nezadovoljna time što veliki broj mladih Arapa beži u Evropu umesto da se bori za njene ciljeve, ne krije da u redove migranata ubacuje svoje ljude da bi posle izvodili terorističke napade po Evropi, a za očekivati je da ubudućnosti ta praksa dobije šire razmere.”<sup>238</sup>

Na Balkanu ima preko osam miliona muslimana, koji žive u više država, a većinsko stanovništvo su u Albaniji, na Kosmetu, dok su u Bosni i Hercegovini zastupljeni sa 48% stanovništva. Kao manjinska verska zajednica prisutni su i u Makedoniji, na jugoistoku Srbije i Raškoj oblasti, u Bugarskoj, Crnoj Gori i Grčkoj.<sup>239</sup> Za balkanske muslimane je važno da su pripadali umerenoj „liberalnijoj” hanefitsko versko-pravnoj školi, jer je prema nekim islamolozima islam na Balkan došao u „turskom ruhu”, mada su snažna i prisutna bila učenja i islamskih grupacija Bektaša i Alevita, posebno u Albaniji.<sup>240</sup>

Ovo ne znači da na Balkanu sem umerenog islama nije bilo i islamističkih pokreta i zagovornika fundamentalističkih ideja, još i u vreme nekadašnje Jugoslavije.<sup>241</sup> Islam se širio Balkanom i današnjom teritorijom Republike Srbije značajno od 15. veka a posebno tokom 18. veka.

Militantni islam se javio u vreme kraljevine Jugoslavije, kada je osnovana muslimanska organizacija „Mladi muslimani”. Trend razvoja militantnog islama nastavljen je i u SFRJ, a procvat je doživo devedesetih godina 20. veka, „za vreme sukoba u BiH, kada u Bosnu dolaze mudžahedini iz islamskih država sa ciljem da odbrane muslimansku braću od

---

<sup>238</sup> Ibid., s. 35

<sup>239</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 116.

<sup>240</sup> Potežica Oliver, *Vehabije između istine i predrasuda*, op.cit., str. 162.

<sup>241</sup> Potežica iznosi podatak da su se radikalne ideje na Balkanu, posebno u BiH javile sa krajem Osmanlijske Turske i još u prvim danima austrougarske okupacije. Još početkom tridesetih godina 20. veka, muslimani iz BiH su uspostavili kontakt sa terorističkom organizacijom, pramajkom svih budućih terorističkih organizacija „Muslimanskom braćom” i raznim ideolozima islamskog fundamentalizma, da bi se radikalizacija dodatno pojačala pred sam početak Drugog svetskog rata u vidu stvaranja organizacije „Mladi muslimani”. Islamističke ideje takođe su značajnije počele da se šire sedamdesetih godina 20. veka, što i ukazuje na jačanje islamizma u čitavom islamskom svetu, koji traje i do danas

Srba „agresora“.<sup>242</sup> Perodi devedesetih godina 20. veka smatra se momentom početka snažne radikalizacije islama na području Balkana i Republike Srbije. Mrvić Marina podseća:

„Za revitalizaciju islama na našim prostorima, Miroljub Jevtić kaže da je logično bilo da se islamski fundamentalizam prvo vrati na Kosmet, iz razloga što je islam tamo, kao i u Makedoniji bio najači, međutim on je svoje uporište našao u Bosni i Hercegovini. Na Kosmetu, svih godina sukoba, islamska zajednica je širila svoje delovanja, koje je prvo stavila u službu secesionizma, kome je dala verski legitimitet, sa ciljem ostvarenja sna o Velikoj Albaniji, koji bi se na kraju završio totalnom islamizacijom. (...) Međutim, činjenica je da albanski nacionalizam ima muslimanske korene i da njihova kultura, tradicija, pa i svako drugo delovanje izvire iz islama, pa se prema Jevtiću, samo na taj način albanski secesionizam na Kosmetu može izjednačiti sa islamskim fundamentalizmom.“<sup>243</sup>

U Bosni i Hercegovini proces revitalizacije islama odnosno razvoj džihadizma ima za posledicu da je ušao u sve sfere i strukture društva. Ovom procesu je najviše doprineo Alija Izetbegović. „Sveti ratnici“ su učestvovali u ratu u Bosni i Hercegovini, a nakog rata su ostali nastanjeni u toj državi, predstavljajući opasnost za celokupni region i Republiku Srbiju. „Sveti ratnici“ iz Bosne i Hercegovine su krenuli vrbovanje i širenje džihada. „Zajedničko svima njima je bilo učešće u ratu u BiH, a od najbrutalnijih terorističkih napada u kojima su učestvovali, izdvajaju se teroristički napadi na turiste u Luksoru, Egiptu, kao i napad na SAD 11. septembra 2001. godine. Područje Srbije i Balkana je danas snažan logistički centar islamističke mreže koja se tradicionalno oslanja na Bosnu i Hercegovinu, Sandžak, Kosovo i Albaniju.“<sup>244</sup> Islamističke organizacije na teritoriji Balkana su finansirane, logistički podržane i ideološki vođene iz Saudijske Arabije, Irana, Turske i drugih islamskih država.

„Za neosmanizam koji se revitalizuje na Balkanu, Albanija predstavlja strateški važnog igrača, jer je ključna karika u povezivanju i širenju islama od Turske ka Evropi. Cilj stvaranja „zelene transverzale“ je da se tradicioni islam na Balkanu čvršće poveže, a što se tiče geopolitičkih pretenzija smanji uticaj jačanja i povezivanja pravoslavnih država, posebno Srbije i Grčke, koje su prve smetnje na putu stvaranja islamskog širenja Evropom. Uticaj Turske u regionu postaje sve veći i ona Albaniju, Kosovo, kao i BiH smatra svojim

---

<sup>242</sup> Videti opširnije: Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet u Beogradu, 2009. godina.

<sup>243</sup> Mrvić B. Marina, *Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima*, op.cit., s. 116-117.

<sup>244</sup> Ibid, s. 119.

eksponentima na Balkanu, o čemu i svedoče brojne izjave turskih zvaničnika da je Kosovo Turska i Turska je Kosovo, što predstavlja najdirektnije zadiranje u unutrašnje prilike Republike Srbije. Takođe i Bosna i Hercegovina, tj. entitet koji je pod upravom Bošnjaka je pod velikim uticajem Turske, koja zajedno sa delom međunarodne zajednice konstantno pokušava da uruši deo suvereniteta Republike Srpske, pod izgovorom centralizacije federacije koja bi bila pod kontrolom bošnjačkog naroda.“<sup>245</sup>

Zaključuje se da se islamistički terorizam se na našim prostorima pojavljivao u obe njegove forme, tj. oružanoj i neoružanoj. Borbena forma bila je posebno izražena u toku II sv. rata kod albanskog separatističkog pokreta kao i kod muslimana Bosne i Hercegovine, da bi posle neuspeha ponovo oživela početkom poslednje decenije XX veka.

#### **5.4 Vahabizam u Srbiji**

Republika Srbija je jedna od važnih raskrsnica Evrope, čvorište gde se susreće hrišćanstvo i islam, putevi koji vode na istok i zapad, vrata Evrope ali i prag Turske i Azije. Teritorija Republike Srbije je geostrateški prostor koji je u interesnoj sferi Istoka i Zapada, i ponovo u ciklusnom kretanju SAD-a i Ruske Federacije, uz postojanje vidljivog interesa i uticaja brojnih muslimanskih pokreta i islamističkih organizacija.

Vahabizam se revitalizovao na tlu bivše Jugoslavije. „Na Kosovu i Metohiji iako je jačao etno-separatizam, on je bio podržavan i od strane islamskih država i radikalnog islama, a do njega je došlo i na jugu Srbije, kao i u Raškoj oblasti, u kojoj se radikalni ekstremizam razvija pod pokroviteljstvom susedne Bosne i Hercegovine. U svim tim oblastima i delovima Republike Srbije uočava se i pojava vahabizma, jednog od najradikalnijih islamskih učenja čiji koreni sežu u 18 veku i to sa prostora današnje Saudijske Arabije.“<sup>246</sup> Vahabizam se javlja sa početkom rata u Bosni i Hercegovini i pristizanjem mudžahedina – svetih ratnika iz Avganistana, Saudijske Arabije i drugih islamiskih zemalja.

„Vahabizam se iz Bosne i Hercegovine prelio i na teritoriju Srbije i to na prostor Raške oblasti u kojoj je našao pogodno tlo za svoje delovanje, dok je njegova prisutnost sve evidentnija i na jugu Srbije, u Preševskoj dolini, kao i na Kosovu i Metohiji. Brojne činjenice

---

<sup>245</sup> Ibid, s. 120.

<sup>246</sup> Ibid., s. 121.

ukazuju da je Republika Srbije u posebnom riziku od vabahitskog pokreta koji je, na primer na teritoriji Kosova i Metohije u konstantnoj progresiji, a njegov prodor se odvija slično kao i u Bosni, preko islamskih verskih centara, islamskih škola i islamskih humanitarnih organizacija. Islamska verska zajednica Kosmeta za razliku od one u Raškoj oblasti, skoro od početka je podržavala vahabite i ukoliko bi se neki imam iz kosovskih džamija usprotivio tom fundamentalističkom učenju, bio bi napadnut i sklonjen od strane ekstremno radikalnih vernika. Na Kosovu, kao i u Albaniji novcem koji je finansiran iz islamskih zemalja podignuto je i izgrađeno na stotine džamija, a u sklopu njih su napravljena i specijalna obdaništa u kojima se deca uče vahabizmu. Kosovo se već duže vreme krije iza nacionalističkih ideja i ambicija, koje podržavaju SAD, iako je u stvarnosti sve više vidljivo širenje islamskog fundamentalizma i vahabitskog učenja. Zbog toga se u bliskoj budućnosti može očekivati razotkrivanje pravog lica albanskog separatizma i pojava nagle revitalizacije islama, koji je oduvek i postojao samo sa prigušenim delovanjem i skrivanjem iza sekularizma.“<sup>247</sup>

Ciljevi vahabizma koji su identifikovani kao pretnja bezbednosti Republike Srbije ogledaju se u postavljanju kampova za obuku terorista i uspostavljanju „zelene transferzale“. Krajem 80-tih godina prošlog veka bili su identifikovani kampovi za obuku terorista, koji su bili locirani na severu Albanije. Kroz kampove su se obučavali regruti sa ciljem da se ubace na teritoriju Kosova i Metohije, kao i na jugoistok Srbije, i oni su istovremeno predstavljali udarnu pesnicu OVK. Drugi cilj se odnosi na uspostavljanje „zelene tranferzale“, kojom bi se povezali muslimani od Turske do Bosne i Hercegovine i time izgradili logističku infrastrukturu za uspostavljanje jedinstvene islamske države.

Mrvić Marina smatra da je projekat „zelene transverzale“ delimično uspešno realizovan, jer za posledicu nedovoljnog anganžovanja Evrope, danas imamo dve islamske države u jugoistočnoj Evropi. Njihov cilj je stvaranje etnički čistih zajednica koje bi se potom integrisale u jedan jedinstven islamski pojas. Kreatori ove ideje, stoga u planu imaju potpunu nezavisnost Kosova, kao i južnih delova Srbije, dok je Republici Srpskoj predviđena potpuna integracija u okviru Bosne i Hercegovine koja bi bila pod patronatom bošnjačko-muslimanskog stanovništva. Takođe, pomenuta autorka napominje blisku saradnju između

---

<sup>247</sup> Ibid., s. 123.

vahabita sa prostora Kosova i drugim srodnim vahabitskim pokretima na prostorima Makedonije, Sandžaka, Bosne i Hercegovine.<sup>248</sup>

Prostor Balkana je zbog svoje istorijske prošlosti, kao i zbog muslimanskih teritorija prepoznatih u Kosovu i Metohiji i Bosni i Hercegovini i blizine granice Evropske unije, prepoznata kao prostor prijemčiv za delovanje islamističkih ekstremista. Naime:

Galijašević Dževad smatra da „Vahabije danas spadaju u najekstremnije organizacije radikalnih islamista i njihovo delovanje je karakteristično po specifičnom načinu organizovanja, po principu stvaranja seoskih kolonija u kojima žive zatvoreno i po rigidnim islamskim pravilima. Brojna sela širom BiH su danas stecište vahabija, onih koji su pridošlice za vreme rata u BiH ili domaćih muslimana koji su pristupili tom učenju. Jedan o stručnjaka za terorizam na prostoru BiH navodi sledeća naselja u toj državi, za koja kaže da u njima žive vahabije: Gornja Maoča, Donja Bočinja, Željezno polje, Rujnica, Guča Gora, Vitovlje, okolina Sanskog mosta, Konjic, Brčko, Cazin, Velika Kladuša, a na teritoriji Republike Srpske to su mesta: Kozarac kod Prijedora, Janja kod Bijeljine i okolina Dervente.“<sup>249</sup>

Na našim prostorima, vahabizam je najvidljiviji u Raškoj oblasti, posebno Novom Pazaru, koji se smatra centrom tog regiona, gde je potvrđeno prisustvo ne samo elemenata islamskog ekstremizma, već i njegove savremene forme, koja se ogleda kroz terorizam. Raspolaze se podacima, da na tom prostoru ima oko 200 sledbenika vahabizma, i da je do ekspanzije tog verskog pravca došlo 2006. godine sa raspadom državne zajednice Srbije i Crne Gore, kada su incidenti između vahabija i tradicionalnih muslimanskih vernika sve više eskalirali i ogledali se kroz brojne sukobe oko obavljanja službi i načina klanjanja u džamijama. Zabeleženi su brojni incidenti kako prema umerenim muslimanima, tako i hrišćanskoj većini, a od najprimećenijih su bili neodržavanje koncerta grupe Balkanika u Novom Pazaru, obračun vernika u jednoj novopazarskoj džamiji, protestne šetnje povodom objavljivanja karikatura proroka Muhameda, marš Bošnjaka u organizaciji muftije Islamske zajednice u Srbiji Muamera Zukorlića, čiji su sledbenici nosili zelene uniforme, koje su podsećale na uniforme pripadnika SS divizije „Handžar“ i još brojne druge provokacije koje su bile u službi ugrožavanja bezbednosti Republike Srbije.

---

<sup>248</sup> Ibid, s. 123-124.

<sup>249</sup> Vidi bliže: Galijašević Dževad, *Era Terorizma u BiH*, Filip Višnjić, Beograd, 2007. godina.

Početak 21. veka su vabahije na teritoriji Republike Srbije intenzivno dejstvovali u formiranju terorističkih ćelija, što je i bilo potvrđeno posle hapšenja grupe vabahija na planini Ninaj, gde je pronađen kamp za obuku i velika količina naoružanja. Ističe se: „Teroristi su tokom sudskog postupka potvrdili da su bili u vezi sa vabahijama iz okruženja i da su bili instruisani od strane brojnih mentora iz Saudijske Arabije, Bosne i Hercegovine i drugih država, a da im je glavni cilj bio da izazovu nestabilnost u Republici Srbiji i izvrše nekoliko napada na mete od vitalnog državnog značaja u Beogradu, među kojima je bilo Narodno pozorište, američka ambasada, kao i da izvrše napade i na pripadnike muslimanskih verskih vođa koji ne dele njihovu ideologiju. Grupa uhapšenih vabahija planirala je i samoubilačke u inostranstvu, a bavila se i vrbovanjem i obučavanjem regrutovanih lica za vršenje najtežih krivičnih dela. Sudsko veće Okružnog suda u Beogradu osudilo je 12 vabahija na kaznu zatvora od 60 godina, zbog udruživanja radi protivustavne delatnosti, terorizma i planiranje ubistava.“<sup>250</sup>

Pored dominantnog uporišta koje vabahije ostvaruju na teritoriji Raške oblasti, prisutni su još i na teritoriji Tutina. „Tekfirovci su grupa radikalnih muslimana koji sebe isto kao i vabahije, smatraju jedinim ispravnim u smislu tumačenja islama kao vere, dok ostale muslimane smatraju nevernicima. Pripadnici ove grupe su poznati po čestom ometanju služenja u džamijama u koje upadaju i pokušavaju da nametnu svoj oblik služenja i molitve. Poznato je i da su pojedini pripadnici ove ekstremističke islamske grupe otišli na ratište u Siriju i da se tamo bore na strani pobunjenika protiv Asadovog režima.“<sup>251</sup>

U ostalim delovima Srbije je takođe registrovano prisustvo vabahijskih pokreta, ali na značajno nižem nivou organizovanosti nego u raškoj i tutinskoj oblasti. Spekuliše se da se na teritoriji Beograda, odnosno u opštinama Zemun i Surčin nalazi oko 200 vabahija. Reč je uglavnom o pripadnicima romske nacionalnosti, ali postoje takođe i lica bošnjačke i albanske nacionalnosti, kao i Srbi koji su prešli u islam i prihvatili vabahizam.“<sup>252</sup>

Mrvić Marina ukazuje na sve brže širenje vabahizma po starom kontinentu i ističe da ukoliko bi se ovaj trend nastavio, vabahizam bi narednih decenija postao relevantan

---

<sup>250</sup> N.a , Osuđene vabahije iz Novog pazara, Portal RTS 03/07/2009,dostupno na <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/hronika/71693/osudjene-vebahije-iz-novog-pazara.html>

<sup>251</sup> Preuzeto sa Islamskog portala, [www.islam.com](http://www.islam.com)

<sup>252</sup> Vabahije u Beogradu: pronađene tajkne lokacije u Zemunu, Paliluli i Medakoviću, 18. novembar 2015. Godina, Izvor, Internet adresa, <https://www.srbijadanas.com/clanak/vebahije-u-beogradu-centar-okupljanja-im-je-bajrakli-dzamiya-18-11-2015>

ugrožavajući faktor kako po bezbednost Republike Srbije, tako i regiona i čitave Evrope. Smatra da je danas opasnost po bezbednost Republike Srbije primarno ispoljena od eventualnih teroristički napada, budući da srpski državljani ili radikalni islamisti iz regionakoji se bore na stranim ratištima se dodatno radikalizuju i predstavljaju pogodno sredstvo za pružanje logistička podrška i instrukcije ćelijama na balkanu.<sup>253</sup>

Imajući u vidu konstantno slabljenje pozicija Islamske države na sirijskom ratištu, opasnost od terorističkih aktivnosti povratnika sa ratišta uporedno sa tim raste. Zaključuje se da je Republika Srbija izložena mogućoj pojavi unutrašnjeg i međunarodnog terorizma, *međutim* posmatrana pretnja nije izraženija nego u drugim evropskim zemljama.

### ***5.5 Republika Srbija i teroristički kolektiviteti islamista***

Raspadom Jugoslavije i tokom ratova 90-tih godina prošlog veka, na teritoriju Kosava i Metohije, Makedonije i Albanije pristigao je određeni broj mudžahedina, te se završetkom ratnih sukoba, određeni broj islamista sa bliskim vezama sa Al Kaidom<sup>254</sup>, a danas i Islamskom državom naselio na ovim prostorima šireći svoju ideologiju. „Ideolozi „Svetog rata“ sa dolaskom na Balkan, posebno u BiH, Kosovo, Albaniju, Makedoniju, pa i Sandžak, postavili su i temelje delovanja bele „Al Kaide“, koja će tek u godinama ispred biti značajna opasnost, ne samo za Republiku Srbiju, već i celokupnu Evropu, iako zvanični podaci bezbednosnih službi ukazuju da Republici Srbiji neposredno ne pretil opasnost od terorizma.“<sup>255</sup>

Mrvić Marina podseća da je prisustvo stranih plaćenika i mudžahedina evidentna činjenica i da na osnovu toga nije dovoljno dešavanja na Kosovu posmatrati kroz nacionalističku vizuru, već je potrebno sagledati prisustvo ideologija islamizma i džihada,

---

<sup>253</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 127-128.

<sup>254</sup> Na Balkanu se, kao što je poznato, nalaze i operativci Al-Kaide koji su ranije obučavani u logorima Al-Kaide u Avganistanu. Kombinacijom lokalnih ali i muslimanskih ekstremista iz inostranstva, stvaraju se separatističke ambicije i nastojanja da se na prostorima Balkana učvrsti radikalni islam, čiji je cilj stvaranje novih muslimanskih država i njihovo dalje širenje. Poznato je da je cilj Al-Kaide da zloupotrebi islam i da predvodi islamski svet u borbi protiv zapadnih vrednosti i usmerenosti. Međutim, velika većina muslimana ipak ne podržava terorističke aktivnosti, koje su sve pogubnije za čovečanstvo. Preuzeto, Penja Čarls, *Terorizam*, VOA, 21.11.2003. godina.

<sup>255</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 147.

budući da je u prethodnim decenijama uočena povezanost OVK sa Al Kaidom, odnosno da je veliki broj mudžahedina iz islamskih država, dolazio da ratuje na Kosovo.<sup>256</sup> Milan Mijalkovski iznosi podatak da je u redovima OVK stalno bilo između 300 i 800 stranih plaćenika-islamista, koji su dobijali mesečnu naknadu od 1.000 do 5.000 nemačkih maraka za učešće u ratu, a njihovi instruktori i do 30.000 nemačkih maraka. Da bi se prikrrio njihov identitet i umešanost drugih država u sukobe na Kosovu i Metohiji, OVK im je pravila lažna, falsifikovana dokumenta u slučaju njihovog zarobljavanja ili pogibije, kako se ne bi mogao utvrditi njihov identitet.<sup>257</sup>

Tokom vremena islamistički fundamentalizam na Kosovu i Metohiji sve više dobija na snazi, prisutan je i veliki broj verskih ekstremista, koji je prema profesoru Miroljubu Jevtiću uvek bio prisutan i jači nego što se smatralo.

Jedan od važnih uticaja na nosioce albanskog terorizma bio je i islamski faktor, koji je iskoristio priliku da u vreme sukoba na Kosmetu ostvari svoje verske ciljeve. Albanski teroristi na Kosmetu su svih godina krize i sukoba na tom prostoru bili u bliskim vezama sa terorističkom organizacijom „Al Kaidom“, čiji je osnovni cilj bio da se na KiM radikalizuje albanski terorizam, što je išlo na ruku svima pa i etnoseparatistima, koji nisu birali sredstva u svojoj političkoj borbi, kao i islamistima koji su otvarali nove frontove, sa krajnjim ciljem uspostavljanja islama kao dominantne vere. Već početkom devedesetih godina na prostor Balkana došli su islamisti na čelu sa Osamom Bin Ladenom, posebno je to bilo karakteristično za Albaniju, koja je među prvim zemljama Evrope, prvom čoveku Al Kaide pružila gostoprimstvo. Bin Ladenu i Al Kaidi je pruženo uporište u Albaniji, kako bi se islamisti na taj način prebacivali u BiH, a koju godinu potom i na Kosmet. Postoje svedočanstva da su islamisti u Albaniju došli odmah nakon sloma komunističkog režima u toj državi i da su u Tirani formirane ćelije Al Kaide, koje su SAD smatrale jednim od najopasnijih ogranka te terorističke organizacije u Evropi. Navedena uloga Albanije je postala stvarnost, a Osama bin Laden i iranski čuvari revolucije potpisali su dogovor o korišćenju Albanije i Kosova za izvođenje budućih terorističkih napada u Evropi. Tokom 1998. godine, Albanija je bila poznata kao sigurno sklonište za radikalne islamiste iz drugih

---

<sup>256</sup> Ibid., s. 147

<sup>257</sup> Mijalkovski Milan, *Zločini i zablude albanskih ekstremista*, NIC Vojska, Beograd, 1999. godina, str. 124.

zemalja. Bin Ladenove pristalice su tada na Kosmetu, u Makedoniji i Albaniji regrutovale oko 6.000 Albanaca spremnih na borbu za interese radikalnog islama.<sup>258</sup>

Tokom 90-tih godina prošlog veka na meti Al Kaide spominjali su se i napadi i ciljevi u Republici Srbiji.<sup>259</sup> U prilog tome ide i saznanje iz 1998. godine, da je na području Drenice delovala kombinovana mudžahedinska jedinica, po nazivom „Abu Bekir Sadik“ u čijem su se sastavu borili strani državljani iz Saudijske Arabije, Egipta, ali i islamisti iz evropskih zemalja, poput Makedonije, BiH itd. Jedinicom je komandovao Ekrem Avdija<sup>260</sup> iz Kosovske Mitrovice, koga su finansirale organizacije, poput „Islamskog balkanskog centra“ i „Aktivne islamske omladine“ iz Zenice. Ta organizacija je i dan danas veoma aktivna na Kosovu, posebno u severnom delu Kosovske Mitrovice gde neretko dolazi do izvođenja pojedinih terorističkih akata. Takođe jednom od jedinica OVK, lično je komandovao i brat Ajmana al Zavahirija, jednog od vođa Al Kaide i organizacije pod nazivom „Egipatski džihad“. Sa ciljem neposredne vojne, finansijske i tehničke pomoći teroristima OVK, na Kosmetu su pod plaštom humanitarnog rada delovale i druge islamske organizacije, među kojima su najpoznatije: „Al Haramain“, „Saudijska zadružna pomoć za Kosovo“, „Sveti fond pomoći“ i dr.<sup>261</sup>

Nakon što je Kosovo postalo protektorat međunarodne zajednice, Zapad je pooštrio kontrolu rada humanitarnih organizacija na KiM, jer su postojale naznake da se finansiraju novce terorističkih organizacija. Međutim uprkos rigoroznijoj kontroli, radikalni islam je nastavio da se rasprostire na prostoru KiM kao posledica sveopšteg siromaštva i nezaposlenosti. Prema određenim procenama, na Kosovu danas postoji 50 000 pristalica konzervativnog islama.

Postoji mišljenje pojedinih domaćih stručnjaka da je Zapad uvideo da mu albanski islam u perspektivu može predstavljati pretnju, odnosno da je on poseduje daleko veći potencijal od islama prisutnog u BiH. Osim što predstavljaju opasnost po Zapad i Republiku

---

<sup>258</sup> Napoleoni Loreta, Nova ekonomija terora, Časopis NIN, Beograd, 2005

<sup>259</sup> Američki Stejt Department je 1998. godine OVK stavio na listu terorističkih organizacija, između ostalog i zbog njihove povezanosti sa međunarodnom terorističkom organizacijom „Al Kaidom“ koja ih je finansirala i čiji su lideri direktno učestvovali i u sukobima na Kosmetu. Bilo je primera i da same albanske vođe, poput Ibrahima Rugove priznaju da se uticaj islamista širi Kosmetom i da se na tom prostoru organizuju teroristički kampovi, iz kojih bi mogli da budu napadani i zapadni interesi. Preuzeto, Vlada Republike Srbije, Albanski terorizam i organizovani kriminal na Kosovu i Metohiji (Bela knjiga), Beograd, 2003. godina, str. 41.

<sup>260</sup> Vođa kosmetske „bele“ Al Kaide

<sup>261</sup> Albanski terorizam i organizovani kriminal na KiM, Vlada RS, Beograd, 2003. godina, str. 42-44.

Srbiju, kao brane koje sprečavaju širenje islamskog radikalizma, on je prema mišljenju ovih autora itekako opasan po albansku političku elitu. Uvodeći i etabliirajući sekularizam u politički život, uporedno sa jačanjem islama u svim porama društva produbljuju se protivrečnosti i u perspektivi stvaraju osnovu za unutarpolitički sukob u ovim zemljama.<sup>262</sup>

Zaključuje se da je Republika Srbija ugrožena koliko i druge države Evropske unije, ali evidentno je da Evropska unija i zapat tek sada postaju svesni da budućnost albanskog islama može predstavljati bezbedonosnu pretnju.

### ***5.6 Budućnost i terorizam na teritoriji Republike Srbije***

Mrvić Marina konstatuje da „Bezbednosni rizik po Republiku Srbiju u budućnosti može doći od strane različitih destabilizujućih faktora, poput verski fundiranog nasilja, koje se može ogledati kroz mogući terorizam npr. vahabija, koji je najprisutniji u Raškoj oblasti ili kroz nasilje pripadnika drugih radikalnih islamističkih grupa, poput pritajenih ćelija Al Kaide i ratnika-džihadista, pripadnika Islamske države, koji su povratnici sa brojnih stranih ratišta“<sup>263</sup>

Republika Srbija bi u budućnosti mogla potencijalno da bude ugrožena terorizmom iz više regionalnih pravaca, od kojih je svakako najviše ugrožavajući onaj koji dolazi sa prostora Kosova i Metohije, ali i sa juga Srbije, tj. područja opština Preševo, Bujanovac i Medveđa, kao i sa područja Raške oblasti sa centrom u Novom Pazaru. U navedenim oblastima bi se mogao reaktivirati terorizam, najverovatnije u kombinaciji ekstremnog nacionalizma i separatizma sa verskim fanatizmom i to masovnijih razmera, kakav je bio prisutan i u nedavnoj prošlosti, dok bi ekstremizam i potencijalni terorizam, u slučaju narastanja nacional-separatističkih ideja, kao vid pojedinačnog akta, mogao da se ispolji i na tlu opštine Bosilegrad, gde je dominantna bugarska manjina, ali i u pojedinim delovima Vojvodine, gde je već dolazilo do međuetničkih tenzija.<sup>264</sup>

---

<sup>262</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima op.cit., s. 149-150

<sup>263</sup> Ibid., s. 217

<sup>264</sup> Videti opširnije: Milašinović Radomir i Mijalković Saša, *Terorizam kao savremena bezbednosna pretnja*, Zbornik radova na temu: Suprostavljjanje terorizmu – međunarodni standardi i pravna regulativa, Kozara, 2011. godina, str. 12

Vahabijski pokret može predstavljati bezbednosni rizik i po čitavu teritoriju Republike Srbije, posebno što bezbednosne službe raspolažu sa podatkom, da vahabija ima i u Novom Sadu, Loznici, kao i na teritoriji grada Beogradu gde ih je registrovano oko 200 i oni se uglavnom nalaze u Zemuna i na Ledinama. Među tim vahabijama je znatan broj lica koja su raseljena sa Kosova i Metohije, lica romske pripadnosti, Bošnjaka, Albanaca, ali je karakteristično i da jedan broj Srba prelazi u islam i to vahabizam. Za vahabije je takođe i karakteristično da svaki njihov pripadnik i vernik dobija novčana sredstva od strane centrale iz Beča, pa posmatrajući iz tog ugla i materijalni momenat znatno doprinosi da se svakodnevno broj njihovih vernika i sledbenika uvećava.<sup>265</sup>

Posmatrajući teritoriju Republike Srbije sa fokusom na Rašku oblast, uočava se da se Raška nalazi u središtu nadirućeg islama, i muslimanski ekstremizam je prisutan u svim sferama života u ovoj oblasti.

Marina Mrvić je mišljenja da Raška poseduje najveću mogućnost da postane krizno žarište, imajući u vidu kontinuirano jačanje muslimanskog ekstremizma, najčešće ispoljenog u vidu terorističkog delovanja. Osim što u pomenutom regionu pretežno živi muslimansko stanovništvo, njegov geografski položaj koji ga povezuje sa muslimanima iz BiH, Crne Gore, Kosmeta i Albanije, čini ovu oblast izuzetno značajnom karikom u realizovanju ideje zelene transferzale. Kako bi se stavio u funkciju realizovanja pomenute ideje, prethodno je potrebno ovaj region radikalno islamizovati, a potom u bliskoj budućnosti odcepiti od Republike Srbije. Spoljni faktor predstavlja neizbežan faktor, pre svega Saudijske Arabije i drugih islamskih zemalja, Iran, kao i neoosmanlijska Turka.<sup>266</sup> Mrvićka ističe da je Raška oblast, pre svega oštine Novi Pazar, Sjenica i Tutin posebno ugrožene terorizmom, odnosno eskalacijom vahabizma. Takođe opasnost je prisutna u okolnim opštinama, pre svega oni koje pripadaju zlatiborskom okrugu: Nova Varoš, Prijepolje i Priboj iako u njima živi znatno manji broj Bošnjaka, jer su ove oblasti geografski povezane. One se nalaze na ruti koridora koji bi

---

<sup>265</sup> Zauzimaju Beograd: Evo gde se okupljaju vehabije u prestonici, 03/10/2014. godina., dostupno na <http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/1287654-zauzimaju-beograd-evo-gde-se-okupljaju-vehabije-u-prestonici> (10.05.2018.)

<sup>266</sup> Turska danas koristi svaku priliku da preko muslimanskih država na Balkanu povрати svoj uticaj i slavu Otomanske imperije, na osnovu ekonomskih projekata i investicija u BiH, Raškoj oblasti, podrške Albaniji, Albancima u Makedoniji i na jugu Srbije, na osnovu čega bi se približila Evropi za čije članstvo je aplicirala još 1987. godine. Turska je zvanično u Sandžak uložila znatna materijalna sredstva u finansiranje i izgradnju verskih objekata, a sa druge strane 90-tih godina 20. veka isto tako je islamskim ekstremistima pružila značajnu političku, vojnu, finansijsku i drugu pomoć u širenju islamizma.

potencijalno trebao da pobeže BiH i KiM. O značaju ovih oblasti, dodatno svedoče namere pojedinih bošnjačkih političkih partija o pripajanju ovih opština BiH.“<sup>267</sup>

Pored evidentnog širenja vahabizma na prostoru Raške oblasti, koji se poslednjih godina intenzivno sprovodi, može se konstatovati da on predstavlja potencijalno veliku opasnost po ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije, iako u manjoj meri nego što je to evidentno u ostatku regiona. Ovoj tvrdnji doprinose brojni faktori, među kojima su, po mišljenju Mrvić Marine, ključni sledeći<sup>268</sup>:

- na području Raške oblasti ili Sandžaka u prošlosti nije bilo direktnih ratnih dešavanja, pa time ni prisustva radikalnih džihadista koji su npr. ratovali u susednoj BiH i sa sobom doneli ideologiju terorizma;
- u znatno manjoj meri je prisutan islamski finansijski faktor, kao i broj onih muslimana koji su odlazili na školovanja širom arapskih i drugih muslimanskih država, pa se situacija još uvek u znatnoj meri drži pod kontrolom;
- lokalni muslimani još uvek u većini zastupaju mekšu verziju islama i u relativno su korektnim odnosima sa stanovništvom drugih veroispovesti i nacionalnih pripadnosti;<sup>269</sup>
- transparentna unutrašnja politika državnog rukovodstva Republike Srbije prema Bošnjacima i muslimanima Raške oblasti, čiji najviši predstavnici skoro redovno participiraju u najvišim organima vlasti Republike Srbije, kao i rad na jačanju ekonomskog prosperiteta tog dela države, koji treba da bude osnov stabilnosti;
- dobar obaveštajni rad službi bezbednosti koje su do sada neutralisale izvođenje terorističkih akcija, kao i potencijalne pretnje islamskih ekstremista sa prostora Raške oblasti.

Marina Mrvić ističe da se u prošlosti za sandžačke muslimane smatralo da praktikuju islam koji je bio sekularan i preevropskih shvatanja. Međutim, kao posledica pojave vahabizma, umereni muslimani su bili i danas su izloženi uticajima konzervativnog arapskog vehabizma koji umerene muslimane radikalizuje u smeru svoje interpretacije najvažnijih životnih

---

<sup>267</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, doktorska disertacija, Beograd, 2016, str. 230-232.

<sup>268</sup> Ibid., s. 234.

<sup>269</sup> Trifunović Darko, Stojaković Goran i Vračar Milinko, *Terorizam i vehabizam*, Filip Višnjić, Beograd, 2001. godina, str. 250.

pitanja, kao i odnosa prema drugim religijama – nevernicima, hrišćanima itd. Pojavni obrisi vahabizma se u Raškoj oblasti javljaju još u drugoj polovini 20.veka, međutim sve do 90-tih godina ne ostvaruje značajnije uporište. Taj period karakteriše raspad zajedničke države, koja je praćen građanskim ratom i opštim padom životnog standarda. Po nastanak i razvoj vahabizma je posebno doprineo sukob u BiH, a potom i na KiM, kao i oružana pobudana albanaca na jugoistoku Srbije i u zapadnoj Makedoniji. Nakon završetka sukoba, nastavio je da se razvija, doduše sporijim tempom, pojavom prvih vahabijskih zajednica u cilju indoktrinacije muslimanskog stanovništva kako bi se prevelo na “čistu” verziju islama. Treća faza razvoja vahabizma kao logičan nastavak prve dve, trebali bi da bude terorističko-pobunjeničko delovanje koje bi se pre svega ispoljilo na prostoru Raške oblasti i drugim regionima u kojima bi vahabizam ostvario upliv.

Do pojave treće faze, odnosno terorističko-pobunjeničkog delovanja može doći kroz nekoliko planiranih faza. Prva se sastoji u upotrebi ekstremističko političko-verskih akata. Nakon inicijalnih terorističkih akata, dalje se ne može isključiti ni pojava masovnog terorizma, koji bi vrlo lako mogao da preraste u oružanu pobunu, odnosno u stvaranje križnih žarošta u Raškoj oblasti, kao i u ostalim delovima Srbije. Terorizam koji bi se javio u Raškoj oblasti i u opštinama na jugu Srbije, bi olako mogao da se proširi i manifestuje kroz terorističke napade u ostalim delovima Srbije, posebno sredinama u kojima je zabeleženo prisustvo vahabija.

Raška oblast predstavlja potencijalno najveći izvor opasnosti po bezbednost Republike Srbije, jer je na njenoj teritoriji uočeno delovanje islamskog fundamentalizma. Osim opasnosti koja se može manifestovati kroz društveno devijantne oblike ponašanja, Raška oblast nosi opasnost da postane rasadnik budućih terorista. Posebnu opasnost predstavljaju povratnici sa sirijskog i iračkog ratišta, koji su u ratnim uslovima sigurno još dodatno radikalizovali i još pritom stekli borbena iskustva. U domaćim medijima, koji se pozivaju na izvore stranih obaveštajnih službi, figurišu tvdnje da se na KiM i u Raškoj oblasti nalazi određeni broj zavrbovanih militanata, koji čekaju instrukcije Islamske države kako bi na svojim teritorijama otpočeli sa izvođenjem specijalnih samoubilačkih operacija.<sup>270</sup>

---

<sup>270</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 234-236

Balkan se u svim procenama bezbednosti evropskih zemalja označava kao region iz koga dolaze pretnje po evropsku bezbednost, a koje se posebno odnose na terorizam, organizovani kriminal, ali i nerešena pitanja proistekla iz ratova na području bivše Jugoslavije.<sup>271</sup>

Sa tim u vezi Mrvić Marina skreće pažnju: „Republici Srbiji, susednim državama, pa i čitavoj Evropi, danas preti opasnost od islamističkog terorizma, posebno jer su pojedine države evropskog kontinenta preplavljene islamistima „bele puti“, koje još drugačije zovu i „belom Al Kaidom“, ali i „spavačima“ koji čekaju signal da krenu u neke od terorističkih akcija, što se već i pokazalo terorističkim napadima na ciljeve u Francuskoj i Belgiji, a izvesno je da postoji opasnost i od terorističkih napada u drugim evropskim državama, poput Nemačke, Velike Britanije itd., gde živi brojna muslimanska zajednica, a među njima i ekstremistički faktor. Međutim, što se tiče Republike Srbije izvesno je da brojne islamske ekstremističke organizacije imaju svoje grupe koje deluju i na prostoru Balkana, od kojih su najprimetnije vabahije u Raškoj oblasti, Bosni i Hercegovini, na severu Crne Gore, u Makedoniji i na Kosmetu, kao i ćelije Al Kaide na severu Albanije, a i sve prisutniji su i pripadnici Islamske države, kojih ima širom regiona.“<sup>272</sup>

Međutim, pored postojanje islamističkog terorizma kao pretnje bezbednosti Republike Srbije, analizom opasnosti i u državama u regionu i na evropskom kontinentu, potvrđuje se pomoćna hipoteza 2: Republika Srbija izložena je mogućoj pojavi unutrašnjeg i međunarodnog terorizma, ali ta pretnja nije izraženija nego u drugim evropskim zemljama.

Profesor Simeunović u radu Migraciona kriza kao bezbednosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. i perspektiva opaža da „Budućnost Evrope svakako će biti obeležena porastom islamističkog ekstremizma ali njegov porast će biti praćen jednom drugom vrsta ekstremizma, a to je desničarski<sup>273</sup>, koji će sve više biti reaktivne prirode u odnosu na migracije koje će mu istovremeno biti i meta i zamajac.“<sup>274</sup> U istom radu profesor Simeunović navodi da je „Paradoksalno je da je u 21. Veku u najdemokratskijim zemljama

---

<sup>271</sup> Dragišić Zoran, *Bezbednosni identitet Balkana i EU*, časopis Kultura polisa br. 22, Beograd, 2013. godina, s. 143-160.

<sup>272</sup> Mrvić B. Marina, *Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima*, op.cit., s. 268

<sup>273</sup> Vidi: Marija Đorić, *Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma*, Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2014

<sup>274</sup> Dragan Simeunović, „Migraciona kriza kao bezbednosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. godini i perspektiva“, *Kultura polisa*, X(IV), 2017, str. 38

sveta kao što su evropske, migrantima dostupna tek pravna jednakost, i da otuda onimo gubiti samo državljani, a ne realni pripadnici države, tvornice nacije, makolika su usvojili njen jezik, kulturu i običaje, što je znakovito i istinski pretpostavka za punu integraciju. (...) Migracije mogu ne samo predstavljati problem, pa i bezbednosnu pretnju zemljama u koje dolaze i kroz koje prolaze, već, kao što smo imali nedavno prilike da vidimo na primeru ponašanja Hrvatske prema Srbiji zbog situacije na granici usled migracija kao i obrnuto, mogu naglo i drastično poremetiti odnose među tim zemljama. (...) Ovakve kakve su sada, nekontrolisane i samotočne, u uslovima rastuće panike u nekim, pre svega centralno evropskim državama, migracije povećavaju i rizik od unutrašnjih i međudržavnih konflikata na tlu pre svega Jugoistočne Evrope.“<sup>275</sup>

Konstatuje se da je u „U mutnim virovima velikog migrantskog talasa Srbija se od mnogih svojih „potpuno demokratizovanih” suseda izdvojila time što ne samo da ne pretili drugima, pa čak ni onima koji joj „kroz zube” prete, već intenzivira dobrosusedske odnose, kao jasan dokaz ne njene slabosti već želje za mirom i uspostavom prijateljstva. Kako se svako prijateljstvo, računav i političko, uvek gradi povećanom pažnjom, i država Srbija ide tim civilizacijski utabanim putem.“<sup>276</sup>

## ***5.7 Umesto zaključka***

Balkan se u svim procenama bezbednosti evropskih zemalja označava kao region iz koga dolaze pretnje po evropsku bezbednost, a koje se posebno odnose na terorizam, organizovani kriminal, ali i nerešena pitanja proistekla iz ratova na području bivše Jugoslavije.<sup>277</sup> Republici Srbiji kao i zemljama u regionu i na evropskom kontinentu pretila opasnost od islamističkog terorizma. Opasnost od islamističkog terorizma ogleda se u postojanju i velikoj koncentraciji u pojedinim regionima islamista „bele puti“ odnosno „bela Al Kaida“, isto tako se prepoznaje i opasnost od „spavača“, što je u prošloj godini mapirano u Francuskoj i Belgiji. U Republici Srbiji identifikovane su islamističke terorističke organizacije u vidu vahabijskog pokreta u Raškoj oblasti.

---

<sup>275</sup> Dragan Simunović, „Migraciona kriza kao bezbedonosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. godini i perspektiva“, op.cit., s. 39

<sup>276</sup> Ibid., s.40.

<sup>277</sup> Dragišić Zoran, *Bezbednosni identitet Balkana i EU*, op.cit., , str. 143-160.

Posmatrano iz prizme bezbednosti Republike Srbije prepoznaju se nekonvencionalne ili „meke“ pretenje koje su upućene od organizacija i interesnih grupa. Procene o direktnoj ugroženosti bezbednosti Republike Srbije od strane islamističkih organizacija su dvojako dijametralno suprotnog stanovišta. Jedno stanovište koje zastupaju teoretičari i analitičari bezbednosti je da Republika Srbija nije ugrožena od strane islamističkih teorista, pošto srpske trupe ne učestvuju ni u jednoj vojnoj operaciji po islamskim zemljama. Ove procene su diskutabilne. Drugo stanovište naglašava da je Republika Srbija u ovom momentu tranzitna stanica islamista koji idu ka Evropi. Pored kretanja odnosno tranzitiranja islamista preko teritorije Republike Srbije identifikovani su i mapirani i različiti centri za logističku podršku islamista. Pretnje po bezbednost Republike Srbije mogu doći iz dva pravca. Prvi pravac delovanje moguće je od strane vabahija u Raškoj oblasti i ekstremnih Albanaca na jugu Srbije i Kosmeta. Drugi pravac delovanje je od strane islamskih ekstremista na unutrašnje ciljeve Srbije „poput diplomatsko-konzularnih predstavništava, ambasada, aerodroma ili drugih ključnih saobraćajnica, kako bi time izazvali destabilizaciju države i regiona, ali i uputili određenu političku poruku Srbiji, kao i Zapadu.“<sup>278</sup>

Republika Srbija se poslednjih meseci 2015. godine sve češće i direktnije suočavala sa otvorenim pretnjama radikalnog islama, tj. Islamske države<sup>279</sup> koja čitav prostor Balkana vidi kao svoj budući kalifat. Takođe, prema brojnim operativnim podacima, islamistički faktor sve više jača u Bosni i Hercegovini, Makedoniji, kao i na jugu Srbije, Raškoj oblasti i Kosovu i Metohiji gde odavno ima duboke korene, zbog čega su državni organi Republike Srbije stepen pripravnosti od mogućih terorističkih napada podigli na viši nivo, posebno posle terorističkog napada u Zvorniku, ali i saznanja da se veliki broj boraca iz Srbije i regiona

---

<sup>278</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 269

<sup>279</sup> Islamska država je hibridna tvorevina, u vidu paradržave, koja se zaniva na delovanju talibanskog načina ratovanja i ideologije slične Al Kaidinoj. Njeni pripadnici zagovaraju primenu šerijatskog prava, a jedna od glavnih karakteristika koja tzv. Islamsku državu razlikuje od drugih islamističkih terorističkih organizacija je da ona ima svoje mikro teritorije ili uporišta po čitavom svetu, pa time i na Balkanu. Karakteristično je da na njenoj strani ratuju islamski radikalisti koji dolaze iz čak 72 države širom sveta. Kao njeni glavni finansijeri smatraju se Saudijska Arabija i Katar, a i sama „Islamska država“ na određeni način, posebno trgovinom naftom, obezbeđuje velika novčana sredstva kojima se i sama finansira. Izvor, emisija Uputnik, tema: *Terorizam koji menja svet*, RTS, Beograd, 24.11.2015. godina.

nalazi na brojnim islamskim ratištima i da njihov povratak može biti ugrožavajući po nacionalnu bezbednost.<sup>280</sup>

Bezbednost Republike Srbije promatrana kroz pretnje koje su upućene u poslednje tri godine od strane Islamske države, smatraju se da imaju za cilj da izazovu strah i paniku kod građana, ali od strane analitičara i stručnjaka bezbednosti procenjeno je da pretnje koje su glasile vraćanje kalifata na prostoru Republike Srbije nisu realne. Međutim ne smeju se zanemariti ostale vrste rizika i pretnji po bezbednost Republike Srbije, kao npr. „uvoz“ terorizma i izvođenje pojedinačnih terorističkih napada, kao i veliki broj lica<sup>281</sup> koji se bore na strani džihadista u islamskim državama uz mogućnost njihovog povratka u Srbiji. Sve navedene rizike i potencijalne pretnje teško je predvideti i predstavljaju najveći izazov delovanja bezbedonosnih službi države.

Državni organi Republike Srbije su pod nadzor službi bezbednosti stavili sve građane koji su se vratili sa ratišta, obraćajući pažnju na one koji su ratovali na strani Islamske države i Al Kaide, jer su oni potencijalna pretnja po unutrašnju bezbednost Republike Srbije, posebno što se zna da se regrutni centri džihadista nalaze u okruženju Srbije, tj. u regionu, a ima ih i na našim prostorima i u njima se islamisti obučavaju za izvođenje terorističkih napada. Centar za mir na Balkanu, 2003. godine sproveo je studiju u kojoj je izneo podatke da se na Kosovu i Metohiji i u Makedoniji ponovo beleži povećanje broja stranaca koji su došli uglavnom iz Pakistana, Irana i Turske i koji se tu nalaze da bi obučili Albanace za izvođenje budućih terorističkih napada na mete u Evropi. U najvećem broju slučajeva, ti instruktori su bivši ratni veterani sa ogromnim iskustvom, koje su sticali u ratu u BiH, ali i boreći se na strani Al Kaide protiv zapadnih neprijatelja.<sup>282</sup>

Po izveštajima Stejt departmenta Republika Srbija je prepoznata kao država koja u poslednjim godinama učestvuje u borbi protiv terorizma preventivnim delovanjem, i izveštaji ukazuju da na teritoriji Republike Srbije u poslednjih nekoliko godina nije zabeležen nijedan slučaj terorističkog napada. Međutim mapiran je incident u Sarajevu tokom koga je srpski

---

<sup>280</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 269

<sup>281</sup> Prema podacima dostupnim medijima, licitira se da 600 lica koja imaju srpsko državljanstvo se bori na strani džihadista. Razlozi njihove borbe je idološke i materijalne prirode. Ideološka se ogleda u pomoći braći po religiji, dok materijalni motiv se ogleda u špekulacijama da se za učešće u borbama dobija i cifra od 15.000 evra.

<sup>282</sup> The Centre for Peace in the Balkans, dostupno na: [www.balkanpeace.org](http://www.balkanpeace.org) , (18.04.2018.)

državljanin, islamske veroispovesti pucao na zgradu američke ambasade. „Tim povodom su srpske bezbednosne službe na teritoriji Sandžaka uhapsile više lica za koja se sumnjalo da su sarađivala sa izvršiocem.“<sup>283</sup> U izveštaju Stejt departmenta je takođe rečeno da zbog nepriznavanja Kosova od strane Srbije i nesaradnje srpskih i kosovskih institucija postoji mogućnost terorističkih napada i u nekim delovima Srbije, a kao moguće mete su uvek viđene ambasade i druga inostrana predstavništva.<sup>284</sup>

Pretnje bezbednosti Republike Srbije od strane islamističkog terorizma treba posmatrati i kroz prizmu procesa evropskih integracija i ulasku Republike Srbije u Evropsku Uniju. Proces pristupanja Evropskoj Uniji može se posmatrati kroz negativnu i pozitivnu prizmu. Negativna prizma procesa evropskih integracija ogleda se u intenziviranju pitanja statusa Kosova i Metohije, kao i problema ekspanzije velikonacionalnog projekta tzv. „velika Albanija“ koja predstavlja bezbednosnu pretnju ne samo Republici Srbiji nego i susednim državama. Paralelno sa problemom Kosova aktiviraju se aspiracije Bošnjaka u Raškoj oblasti za stvaranje regiona Sandžaka koji bi dobio posebnu autonomiju. Tu je posebno dominantan uticaj islamskih vereskih vođa, koji su instruisani spoljnim delovanjem na pravljenje kriza u tom delu Srbije. Pozitivna prizma evropskih integracija ogleda se u harmonizaciji zakonskih akata sa aqua communitarie EU u svim sferama pa i u sferi bezbednosti. Ulaskom u Evropsku Uniju, Republika Srbija bi sa ostalim državama članicama učestvovala u zaštiti zajedničkih granica od spoljnog neprijatelja, a mogući unutrašnji sukobi bi se morali rešavati po demokratskim principima u demokratskim institucijama, bez primene nasilja.

Alternativna razmišljanja balkanskim državama koja imaju za cilj jačanje celokupnog regiona Balkana, a ujedno time i Republike Srbije, ogledaju se u uspostavljanju „balkanskog saveza“ kao pandama Evropskoj uniji najviše u bezbednosnom smislu, kako bi se odgovorilo na nadolazeće izazove koji se odnose na geopolitički projekat stvaranja velike. Udruživanje balkanskih država bi svakako bio jedan snažan mehanizam za obuzdavanje ekspanzionističkih težnji albanaca, pored čega bi bilo moguće i ostvarivanje velikih projekata u interesu celog regiona, poput energetske stabilnosti, stvaranje velikog tržišta. Međutim, prevladava mišljenje da je stvaranje balkanskog saveza malo verovatan scenario, jer je

---

<sup>283</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 272

<sup>284</sup> Izveštaj Stejt Departmenta: *Srbija ulaže napore u borbi protiv međunarodnog terorizma*, 2013. godina., dostupno na: [www.arhiva.24sata.org](http://www.arhiva.24sata.org), (18.04.2018.)

direktna pretnja interesima NATO-a, EU i Rusije, kao i da udruživanje ne bi bilo moguće zbog ekonomske nerazvijenosti regiona.<sup>285</sup>

Posmatrajući region Balkana i Republiku Srbiju koja zauzima središnji deo, evidentan je sve veći uticaj islamskog faktora. Međutim, stručnjaci oblasti bezbednosti tvrde da što se tiče ugrožavanja Republike Srbije terorizmom u budućnosti, ona nije na spisku glavnih meta islamističkih terorista, posebno terorizma Islamske države, jer se njena teritorija kao i teritorija Balkana više koristi kao baza za obuku terorista i nije neposredna meta.<sup>286</sup> Međutim, Mrvić B. Marina smatra da potencijalni terorizam i otvaranje novih kriznih žarišta nikad ne treba ispuštati iz vida, iako trenutna situaciju daje drugačiji utisak. Kao subjekte, odnosno područja koja mogu generisati opasnost, autorka identifikuje ekstremne Albance na jugoistoku Srbije, vahabije u raškoj oblasti, isturene ćerije Al Kaide, povratnike sa stranih ratišta i ilegalne migrante među kojima ima se nalaze sledbenici radikalnog islama. Ipak, KiM se izdvaja kao najveći bezbednosni problem i nacionalnom i na regionalnom nivou.<sup>287</sup>

Uprkos procenama stručnjaka da Republici Srbiji ne preti neposredna opasnost od napada Islamske države, podignut je stepen zaštite bezbednosti nakon terorističkih napada koji su se manifestovali u Parizu, Briselu i drugim evropskim građanima. To je urađeno analogno drugim državama koje su podigle nivo zaštite bezbednosti kao odgovor na minule napade. Međutim, postavlja se pitanje na koji način suzbiti širenje islamističkog ekstremizma po Evropi, imajući u vidu da nisu svi teroristički akti izvedeni ostrane lica koja su došla sa Bliskog istoka ili drugih regiona, već od strane lica koja su rođena u Evropi, pa tek nakon zavedena ideologijom islamskog radikalizma. Za takva lica, pojedini stručnjaci su skovali termin „domaći terorizam“ i objašnjavaju ga kao posledicu nipodaštavanja muslimanskog stanovništva, odnosno tretirajući ga građaninom drugog reda.<sup>288</sup>

---

<sup>285</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 286.

<sup>286</sup> Zvanični podaci pokazuju da u Srbiji, posle 2001. godine i oružane pobune albanskih terorista na jugu Srbije, nisu zabeleženi veći slučajevi terorističkih napada na državne objekte, strana diplomatska predstavništva ili druge kulturne i državne institucije u Beogradu ili unutrašnjosti Srbije, poput onih koji su izvedeni u pojedinim državama Zapadne Evrope i SAD-a, sa izuzetkom Kosova i Metohije gde je 2004. godine došlo do eskalacije nasilja prema Srbima, kao i određenog broja terorističkih akata koji se vrše na području Kopnene zone bezbednosti i opština na jugoistoku Srbije.

<sup>287</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 289-290.

<sup>288</sup> Ibid., s. 292.

O eskalaciji terorizma i nasilja govori niz terorističkih napada koji su se desili u proteklih nekoliko godina. Balkan pored činjenice da je i sam bio poprište terorističkih napada, ubistvoj dva vojnika u Sarajevu od strane pripadnika vahabijskog pokreta, napda na policijsku stanicu u Zavidovićima, takođe se pokazao kao izuzetno bitak za pružanje logistike podrške teroristima na putu ka Evropi. Na primeri terorističkog napada u Parizu se pokazala da su napadači bili u kontaktu sa radikalnim islamistima koji se i dalje nalaze u BiH, Kosovu, Albaniji i Raškoj oblasti.<sup>289</sup>

Postoje indicije da je teroristički napad u Parizu izveden sa oružjem koje potiče sa prostora bivše Jugoslavije, koje je uz pomoć organizovanih kriminalnih grupa prokrijumčareno do Francuske.<sup>290</sup>

Mrvić Marina posebno napominje da terorizam albanskih ekstremista i danas egzistira kao velika pretnja po bezbednost Republike Srbije, kao i čitavog Zapadnog Balkana, jer je i dalje prisutna fundamentalna ideja albanskih ekstremista koja zagovara stvaranje jedinstvene, velike države u kojoj bi živeli svi balkani. Stoga imajući u vidu pomenute pretenzije i sve češće istupe albanskih političara iz različitih zemalja koji otvoreno zagovaraju takvu ideju, trenutno stanje i krhki mir koji vlada na Zapadnom Balkanu je samo privremena faza u ostvarivanju velikog cilja. Ipak, sa druge strane kosovska vlasti su obustavile upotrebu terorističkih aktivnosti prema etničkim manjinama, jer se razrešenje „kosovskog pitanja“ odvija u njihovu korist.<sup>291</sup>

Pored navedenog, Mrvić Marina ističe: „Postoje pretnje koje dolaze i od strane ekstremističkih grupa sa prostora Raške oblasti na kome se utemeljuje i širi radikalni

---

<sup>289</sup> U BiH je i dalje prisutno nekoliko stotina radikalnih islamista, posebno pripadnika vehabijskog pokreta koji u pojedinim mestima imaju takoreći svoje enklave u koje državni organi ne smeju ni da kroče. Mesta poput Gornje Maoče, Ošme i Dubnice su centri vehabijskog pokreta gde se živi po stogim pravilima šerijatskog zakona, a prema odredbama Dejtonskog sporazuma bilo je predviđeno da se do 1996. godine, Bosna i Hercegovina očisti od džihadista koji su učestvovali u ratu devedesetih godina na strani Bošnjaka. Veliki broj džihadista je i dalje prisutan u BiH, dok je samo njih 10-tak uhapšeno i nalaze se na odsluženju kazne u zatvoru Gvantanamo. Danas je čitav region ugrožen od povratka radikalnih islamista koji se nalaze na ratištima Sirije i Iraka i bezbednosne službe BiH raspolažu sa podatkom da nekoliko stotina ljudi iz te države ratuje u Sirije, dok se između 40 i 50 njih vratilo u BiH i predstavljaju ozbiljnu pretnju po bezbednost kako BiH tako i čitavog regiona. Takođe srpske bezbednosne službe raspolažu podatkom da se i 26 građana Republike Srbije nalazi na ratištima duž Bliskog istoka, od kojih se sedam vratilo u državu, a osam ih je poginulo. Izvor, emisija Upitnik, tema: *Terorizam koji menja svet*, RTS, Beograd, 24.11.2015. godina.

<sup>290</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, op.cit., s. 293-294.

<sup>291</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, doktorska disertacija, Beograd, 2016, str. 54-55.

islamistički pokret pod nazivom „vahabizam“. Posebnu opasnost ne samo po Republiku Srbiju već i čitav region, danas predstavljaju i „sveti ratnici“, ekstremisti koji sa naših prostora odlaze na brojna ratišta u Siriji, Iraku i Libiji, gde se bore na strani „džihadista“, a sa njihovim povratkom se mogu očekivati i brojni problemi u vidu uvoza terorizma.“<sup>292</sup>

Kada se procenjuje stabilnost regiona i bezbednost u Republici Srbiji, treba se uzet u obzir i angažovanje međunarodnih snaga na prostoru zapadnog Balkana, koje u prošlosti ali i u sadašnjem vremenu nisu uspeli da reše brojne krize u ovom delu Evrope. U velikom talasu migracija koji je zadesio region i celokupnu Evropu, postoje bezbedonosne rizici o postojanju i tendenciji jačanja islamističkog fundamentalizma, čije se delovanje očekuje u budućnosti i sa kojim se međunaronda zajednica neće lako izboriti bez pomoći Republike Srbije.

Profesors Simeunović u radu Migraciona kriza kao bezbedonosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. godini i perspektiva navodi i da je na „Na početku velikog migracionog talasa 2015. bila je u Zapadnoj Evropi sve glasnjija, i do danas od nekih krugova nije napuštena, ideja da se neke zemlje zapadnog Balkana pretvore u akumulaciono migrantsko jezero u koje bi se slivala reka migranata, a koji bi potom bili propuštani u EU shodno njenim mogućnostima i potrebama. U skladu sa dogovorenom migracionom politikom u Briselu, dogovoren je broj od 6.000 migranata koji treba da ostanu u Srbiji. Taj broj je do sada bio više puta premašen sa mogućom tendencijom daljeg porasta, ali i mogućeg umanjenja u zavisnosti od više faktora.“<sup>293</sup>

Republika Srbija izložena je mogućoj pojavi unutrašnjeg i međunarodnog terorizma, ali ta pretnja nije izraženija nego u drugim evropskim zemljama. Evropske zemlje se ovom problematikom bave na različite načine, postravanjem viznog režima, revizijom migrantske politike, pojedine države zatvaraju granice, kao načinom zaštite od prevelikog broja migranata u kojima su infiltrirani islamski teroristi. Način borbe su represija i prevencija. Većina država Evropske unije deluje represivno, jer je napade islamističkih terorista teško predvideti, i zato se mora suzbijati njihov uzrok. Republika Srbija deluje preventivno, fokusirajući se na podizanje ekonomije, suzbijanje siromaštva, stavaranju političke stabilnosti

---

<sup>292</sup> Ibid, s. 55.

<sup>293</sup> Dragan Simunović, „Migraciona kriza kao bezbedonosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. godini i perspektiva“, op.cit. s. 41

i tolerancije prema etničkim, verskim i drugim manjinama, i razvoju ljudskog resursa<sup>294</sup>, kako bi se stepen opasnosti od nastanka islamističkog terorizma sveo na minimum. Sledeći korak bi predstavljao jačanje demokratskih instuicija i demokratskih procesa dijaloga i pregovaranja, čime bi se kreirala atmosfera verske i kulturne tolerancije, te bi se kvalitativni preventivni delovanjem smanjio rizik od islamističkih pretnji na minimum.

Profesors Simeunović u radu Migraciona kriza kao bezbedonosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. godini i perspektiva navodi i da „Srbija je kao država na migracioni izazov reagovala civilizovano, bez podizanja zidova, struje u žičanim preprekama i bez ikakvog zlostavljanja migranata (pre svega u Mađarskoj, ali i u Bugarskoj). Njena reakcija zaštite svoje i po ko zna koji put u istoriji i evropske teritorije od tog bezbednosnog izazova bila je u granicama njenih zakona, tradicije njenog naroda i njegovog umeća razaznavanja stvarne opasnosti od pretpostavljene, i sve vreme je ostala u okvirima važećih međunarodnih propisa. To je značilo pojačan nadzor granica, uvođenje reda u migrantski protok kroz Srbiju i racionalno milosrđe“<sup>295</sup>

Republika Srbija treba da gradi bezbednostu u saradnji i sa susednim državama i sa međunarodim organizacijama. U uspostavljanju sigurnosti u državi, Republika Srbija treba da se orijentiše kako na suzbijanje terorističkih aktivnosti tako i na prevenciji, koja će indoktrinacijom, posebno mlađe populacije, „dovesti do utemeljenja osnovnih vrednosti demokratije, tolerancije i poštovanja ljudskih prava i sloboda, koje se suprotstavljaju ekstremizmu kao potpuno nepoželjnom obliku političkog mišljenja i delovanja. Takođe država mora stremiti i razvoju bolje socijalne, ekonomske, kulturne i svake druge klime, kako bi se krajnja ponašanja, kao što je ekstremizam suzbila u korenu ili bar svela na najmanju moguću meru.“<sup>296</sup>

---

<sup>294</sup> jedan od važnih faktora zaštite i podizanje bezbednosati države je podizanje i obučavanje stručnog kadra koji se bavi izučavanjem političkih fenomena – islamističkog terorizma, uz osposobljavanje timova stručnjaka koji bi radili na sagledavanju svih uzroka i mogućih posledica, u pronalasku njihovih rešenja, koja bi se državi višestruko ispalila. Dakle, jedna od ključnih stavki u zaštiti bezbednosti države je ulaganje u bezbednosni menadžment i ulaganje u njihovo kontinuirano usavršavanje i razvoj.

<sup>295</sup> Dragan Simunović, „Migraciona kriza kao bezbedonosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. godini i perspektiva“, op.cit. s. 40

<sup>296</sup> Mrvić B. Marina, Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, doktorska disertacija, Beograd, 2016, str. 55.

## 6 ZAKLJUČAK

Opšte prihvaćeno stanovište je da je danas terorizam jedan od najvećih problema savremenog društva. Neophodno je razlikovati sukobe, nasilje i političko nasilje od terorizma, kako bi se izbegle greške u pogledu sadržaja pojave i u pogledu aktera. U osnovi svakog terorističkog motiva leži sticanje, očuvanje i odbrana individualnog i/ili kolektivnog identiteta, koji zavisi od tri faktora: metoda (nasilje), meta (civilna ili vlada) i svrha (usmeriti strah i primorati političku ili društvenu promenu). Zapadno društvo islam vidi kao pretnju i taj strah od islama nije nov. Težnja da se o akcijama muslimana sudi izolovano, da se na osnovu delovanja nekolicine zaključuje o delovanju mnogih, da se zanemaruju slični ekscesi koji su počinjeni u ime drugih religija i ideologija (uključujući slobodu i demokratiju), takođe nije nova. Ponekad se čini da se, na izvestan način, stav Zapada prema komunizmu reprodukovao u novoj pretnji, "islamskom fundamentalizmu". Svesni zapadne tendencije da se islam vidi kao pretnja, mnoge muslimanske vlade koriste opasnost od islamskog radikalizma kao izgovor za kontrolu i gušenje islamskih pokreta. One podstiču strah od monolitnog islamskog radikalizma i u zemlji i van nje. Usredsređivanje na radikalizam i poistovjećivanje islama sa ekstremizmom koji pretili da se sukobi sa Zapadom postali su svakidašnja praksa vlada i medija.

Uočeni **problem** postojanja pretnje bezbednosti Republici Srbijiodnosi se nasagledavanje savremenih oblika terorizma koji se ogleda kroz primenu neoručanih tzv. nesmrtonosnih ali i oružanih oblika, manipulacija informacija i pojavu senzacionalističkih vesti u medijima, stavovi pojedinih državnika evropskih država o neprihvatanju migranatskih kvota i konstantnim proklamovanjem opasnosti od migranta i islamističkog terorizma, gradnja „zida“ na granicama Republike Srbije u cilju zaštite od islamističkog terorizma. Problem istraživanja sastojao se u proučavanju *islamističkog* terorizma kao negativne društvene pojave i njegovo delovanje po bezbednost Republike Srbije.

Kompleksnost problema istraživanja dovodi do sledećih **predmeta istraživanja**: definisanje pojma i karakteristika terorizma, pravilno sagledavanje islama i osnovnih načela islama, pokušaj definisanja perspektivnih odnosa Islama i Zapada, fokusiranje na islamistički terorizam, verski terorizam i vahabizam kao pretnju bezbednosti Republike Srbije.

Rad je u odnosu na definisani predmet istraživanja ispunio **opšti i specifične ciljeve**. Sprovedena je kritičku analiza domaće i inostrane, stručne i naučne literature i doprinosa iz područja rada, ukazano je na terorizma kao najizraženiji oblik ugrožavanja bezbednosti u savremenom svetu, akcentira se potreba prevazilaženja religijskog konzervatizma što dovodi do kreiranja uslova za modernizaciju i formiranje respektabilnijih odnosa istoka i zapada, sprovedena je fokusirana analiza islamističkog terorizma u formi oružanog i neoružanog delovanja na prostoru Republike Srbije.

Na osnovu definisanih problema i ciljeva istraživanja postavljen je su sledeće **hipoteze**. Osnovna hipoteza: Islamistički terorizam je pretnja bezbednosti Republike Srbije. U radu se u petom delu posmatraju uzroci delovanja terorizma, kao i razvoj islamističkih doktrina kao važnog uzroka islamističkog terorizma, gde se sagledavanje problematike potvrđuje pomoćna hipoteza 1: Islamistički terorizam se na našim prostorima pojavljivao u obe njegove forme, tj. oružanoj i neoružanoj. Borbena forma bila je posebno izražena u toku II sv. rata kod albanskog separatističkog pokreta kao i kod muslimana Bosne i Hercegovine, da bi posle neuspeha ponovo oživeo početkom poslednje decenije XX veka. Analizom pretnje bezbednosti Republici Srbiji u petom delu rada, primenom deduktivne i induktivne metode istraživanja u odnosu na revitalizaciju islama u Republici Srbiji kao i u odnosu na Vahabizam u Republici Srbiji potvrđuje se pomoćna hipoteza 2: Republika Srbija izložena je mogućoj pojavi unutrašnjeg i međunarodnog terorizma, ali ta pretnja nije izraženija nego u drugim evropskim zemljama.

Sagledavanjem savremenih oblika terorizma, pravilnim definisanjem i naučnom analizom utvrđuje se postojanje pretnje bezbednosti Republike Srbije od islamističkog terorizma.

**Naučni doprinos** teme master rada Islamistički terorizam kao pretnja bezbednosti Republike Srbije ogleda se u sveobuhvatnom pregledu i sistematičnom prikazu postojeće domaće i inostrane, stručne i naučne literature, kao i predhodnih doprinosa iz područja teme rada.

Selektivna analiza islama i događaja u muslimanskom svetu od strane istaknutih naučnika i političkih komentatora vrlo često služi kao preduslov za definisanje islamskog terorizma. Pojam, islamski terorizam, politički i organizacioni vrlo štetan jer daje dodatno opravdanje i uporište teroristima u njihovim tvrdnjama da su upravo oni, teroristi, jedini i

pravi borci za islam, za njegovo širenje i jačanje. Pravilnim definisanjem ovog problema omogućiće se snažnije angažovanje arapskih, odnosno islamskih država u efikasnijoj borbi protiv terorizma, smanjuje se uporište, odnosno ljudska baza, naročito među mladim muslimanima, koji postaju skloni nasilju vođeni željom za "odbranom i širenjem islama". Kao politika i ideologija, islamizam nije podudaran, ili ne u potpunosti, sa islamom kao religijom, ili s muslimanskim zajednicama i njihovim kulturama. Islamizam je ideologija do koje se dolazi izborom i svesnom odlukom. Islamizam obuhvata različite političke pokrete. On nije stanje stvari. Islamizam je sazrevao u otporu politici i vrednostima zapadnih liberalnih demokratija, a islamističko razumevanje teokratske države kao odgovor na dominaciju, pre svega u međunarodnim odnosima, iu samom muslimanskom svetu, zapadne nacije-države. Islam možda obezbeđuje shemu društvene i verske interakcije, određujući odnose između ljudi i odnose ljudi i Boga, ali ne ukazuje na poželjne opipljive oblike tih odnosa niti na idealan oblik vladavine. Islamisti se zato kao na osnove islamske države pozivaju na korpus pravnih akata koje su formulisali rani juristi.

Vahabizam je danas zvanično (državno) i dominantno versko učenje u Saudijskoj Arabiji i Kataru, ali je snažno prisutan i u drugim islamskim zemljama, kao i među muslimanima u onim zemljama u kojima su oni verske manjine. Nema sumnje da je uticaj vahabitskih ideja veliki u čitavom islamskom svetu, posebno kada se imaju u vidu delovanja autohtonih grupacija i pokreta sa sličnim učenjima, kao i političkih partija sa fundamentalističkim programima. Ovi pokreti, grupacije i partije imaju zajednički stav da sadašnji prodori stranih uticaja i tzv. dekadencija islamskog sveta mogu biti zaustavljeni samo kroz vraćanje na izvorne islamske principe, učenja i praksu. Savremeni politikolozi religije podsećaju na činjenicu da je vahabizam počeo snažnije da se eksponira kao instinktivna reakcija na prodor zapadnog „načina života“ i pokušaje nametanja sekularizacije, koje su mnogi muslimani doživeli kao opasnost za tradicionalne islamske vrednosti. Tada počinju značajni nesporazumi vahabita sa zapadnim svetom, jer su, između ostalog, kulturni i medijski imperijalizam i njegovo naličje, potrošačka kultura, počeli da potkopavaju same temelje uticaja vahabizma, ali i tradicionalnog islama uopšte. Ostaje, međutim, tek da se vidi da li dolazi vreme otvorenog, jasno ispoljenog sukoba vahabitskog konzervativizma i agresivne globalizacije, koja nemilosrdno i brutalno ruši sve pred sobom – vere, države, narode, plemena, porodice.

Pri tome, ne treba zaboraviti da mnogi drugi muslimani još uvek pamte da su vahabiti često bili iskorišćavani kao pogodno „oružje“ za strane prodore u islamski svet. U tom smislu, treba biti prihvaćeno stanovište da islam ne može biti drugačije shvaćen nego kao veliki i složen religijski sistem, uobličen koliko sopstvenim metafizičkim postulatima i etičkim zahtevima, toliko i uslovima u kojima se nalaze muslimani i njihove političke zajednice u savremenom svetu.

Preporuke za očuvanje bezbednosti Republike Srbije u konstelaciji složenih međunarodnih zbivanja glase: Republika Srbija izložena je mogućoj pojavi unutrašnjeg i međunarodnog terorizma, ali ta pretnja nije izraženija nego u drugim evropskim zemljama. Evropske zemlje se ovom problematikom bave na različite načine, poštovanjem viznog režima, revizijom migrantske politike, pojedine države zatvaraju granice, kao načinom zaštite od prevelikog broja migranata u kojima su infiltrirani islamski teroristi. Način borbe su represija i prevencija. Većina država Evropske unije deluje represivno, jer je napade islamističkih terorista teško predvideti, i zato se mora suzbijati njihov uzrok. Republika Srbija deluje preventivno, fokusirajući se na podizanje ekonomije, suzbijanje siromaštva, stavaranju političke stabilnosti i tolerancije prema etničkim, verskim i drugim manjinama, i razvoju ljudskog resursa,<sup>297</sup> kako bi se stepen opasnosti od nastanka islamističkog terorizma sveo na minimum. Sledeći korak bi predstavljao jačanje demokratskih instuicija i demokratskih procesa dijaloga i pregovaranja, čime bi se kreirala atmosfera verske i kulturne tolerancije, te bi se kvalitativni preventivni delovanjem smanjio rizik od islamističkih pretnji na minimum.

Ne postoji jedinstvena formula uspeha pune bezbednosti države. Pravilnim sagledavanjem bezbednosti u regionu i u Republici Srbiji doprinosi se sinergijskom delovanju svih relevantnih aktera bezbednosti i postiže se sigurno i bezbedno okruženje za sve građane, koje stvara preduslove za izgradnju humanijeg društva. Navedeno nije dovoljno analizirati i konstatovati, nego treba pravilno širiti informacije i znanje koji će doprineti optimalizovanom delovanju bezbednosnih službi u regionu i u Republici Srbiji i doprineti sinergijskom delovanju istih fokusiranih na razvoj celokupnog društva u smeru tolerancije,

---

<sup>297</sup> jedan od važnih faktora zaštite i podizanje bezbednosati države je podizanje i obučavanje stručnog kadra koji se bavi izučavanjem političkih fenomena – islamističkog terorizma, uz osposobljavanje timova stručnjaka koji bi radili na sagledavanju svih uzroka i mogućih posledica, u pronalasku njihovih rešenja, koja bi se državi višestruko ispalila. Dakle, jedna od ključnih stavki u zaštiti bezbednosti države je ulaganje u bezbednosni menadžment i ulaganje u njihovo kontinuirano usavršavanje i razvoj.

sigurnosti, bezbednosti i humanosti. U skladu s tim, neophodno je uspostaviti što prisniju bilateralnu, regionalnu i saradnju na međunarodnom nivou u borbi protiv terorizma, kao i svih drugih najznačajnijih faktora koji dovode do ugrožavanja nacionalne bezbednosti i globalnog mira, kako bi ove društvene vrednosti na vreme bile adekvatno zaštićene.

## **LITERATURA**

### **KNJIGE**

1. Algar Hamid. *Wahhabism: A critical essay*. BookBaby, New York, 2015.
2. Alex P. Schmidt, *Political Terrorism*. Amsterdam: SWIDOC and Transaction Books, 1984.
3. Alex P. Schmid, Albert J. Jongman, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, (2nd ed.) 1988.
4. Akbar Ahmed, "Medijski Mongoli na kapijama Bagdada", u: Gardels, P. Nathan (ur.), "Na kraju stoljeća", Zagreb, Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko Društvo, 1999.
5. Asad Muhammad. *The road to Mecca*. The Book Foundation, 1954.
6. Asad Muhammad. *The principles of state and government in Islam*. Univ of California Press, 1961.
7. Asad Muhammad. *The spirit of Islam*. Islamic Foundation, 1980.
8. Asad Muhammad. *Islam at the Crossroads*. The Other Press, 2005.
9. Berman Paul, *Terror and Liberalism*, W.W Norton & Company, New York i London, 2004.

10. Бжежински Збигњев, *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo*, CID, Podgorica, 2004.
11. Combs C Cindy, Slann Martin, *Encyclopedia of Terrorism*, Fact on File, Lnc, New York, 2007.
12. Dimitrijević Vojin, *Terorizam*, Radnička štampa, Beograd, 1982.
13. Džait Hišam, Sabina Berberović, *Evropa i islam*, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, 1989.
14. Espozito Džon., *Islamska pretnja*, Prosveta, Beograd 1994
15. Fahrudin Novalić, "Islamski svijet i modernost", *Filozofska istraživanja*, (Ur. Ante Čović), Izvori d.o.o., Zagreb
16. Fukuj Frensis, *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica i Romanov, Banja Luka 2002.
17. Galijašević Dževad, *Era Terorizma u BiH*, Filip Višnjić, Beograd, 2007.
18. Gellner Ernest, *Postmodernizam, razum i religija*, Zagreb, Naklada Jesenski I Turk; Hrvatsko sociološko društvo 2000.
19. Haneef James Oliver, "The Wahhabi Mytsh", Traff ord Publishing, London, 2003
20. Hoffman Bruce, *Inside terrorism*. Columbia University Press, 2006.
21. Huntington Samuel P., et al., *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Izvor, Zagreb, 1997.
22. Jevtić Miroljub, *Od islamske deklaracije do verskog rata u BiH*, Filip Višnjić, Beograd, 1993.
23. Jezernik Božidar, *Zemlja u kojoj je sve naopako: prilozi za etnologiju Balkana*. Bemust, Beograd, 2000.
24. John L Esposito, *Islamska pretnja – mit ili stvarnost*, <https://islamunur.files.wordpress.com/2011/01/islamska-prijetnja-mit-ili-stvarnost.pdf>
25. Kočović Dragoslav, *Socijalne vrednosti islamske religije*, FPN, Beograd, 2008.
26. Lesser, Ian O. "Countering the new terrorism: Implications for strategy." *Countering the new terrorism* 94 1999.
27. Maila Joseph., "L'islam moderne: entre le reformisme et l'islam politique", *Encyclopedie des religions*, vol. 1, Paris, Bayard Editions, 2000.
28. Mijalkovski Milan, *Zločini i zablude albanskih ekstremista*, NIC Vojska, Beograd, 1999.
29. Mijalovski Milan, *Terorizam i organizovani kriminal*, FB, Beograd, 2001
30. Mitchell Mark, Dave Russell, *Immigration, citizenship and the nation-state in the new Europe*. U *Nation and Identity in Contemporary Europe*, edit by Brian Jenkins i Spyros A. Sofos, str. 55-40, London, Routledge, 1996.
31. Potežica Oliver, *Vehabije između istine i predrasuda*, Filip Višnjić, Beograd, 2007
32. Rousseau Jean Jacques Rousseau, *On the Social Contract*, Dover Publications Inc, Mineola, 2003.
33. Popov Čedomir., *Građanska Evropa*, Matica Srpska, Novi Sad 1989
34. Salamé Ghassan, *Democracy Without Democrats? The Renewal of Politics in the Muslim World*, I.B. Tauris, London and New York, 1993
35. Samardžić Nikola, „Drugi dvadeseti vek“, Službeni glasnik, Beograd 2008.
36. Schwartz Stephan, "The Two Faces of Islam: The House of Sa'ud from Tradition to Terror", „Doubleday“, New York, 2002.
37. Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet, Beogradu, 2009.

38. Smailagić Nerkez, *Leksikon Islama*, Svjetlost, Sarajevo 1990.
39. Stanković Saša, *Terorizam kao pretnja globalnoj bezbednosti*, <http://ipf.rs/terorizam-kao-pretnja-globalnoj-bezbednosti-2/>
40. Trifunović Darko, Stojaković Goran i Vračar Milinko, *Terorizam i vehabizam*, Filip Višnjić, Beograd, 2001.
41. Zubaida Sami, *Islam, the People and the State: Political Ideas and Movements in the Middle East*, London, 1993.

#### NAUČNI I STRUČNI ČASOPISI

1. Atran Scott. "Genesis of suicide terrorism." *Science*, 2003
2. Badey, Thomas J. "Defining international terrorism: A pragmatic approach." *Terrorism and Political Violence* 10.1, 1998
3. Bošnjović Ilijas, "Demografska prošlost i budućnost Bošnjaka u Bosni i Hercegovini." *Ljudska prava, časopis za sve pravno-političke probleme*, no. 35, 2003
4. Ćosić Dragan, "Islam P & O (Pitanja i odgovori)", *National security and the future*, Vol.9. No.1-2, Zagreb, 2008
5. Davutoglu Ahmet., "Sukob interesa: jedno objašnjenje svjetskog (ne)reda", *Znakovi vremena*, vol. 4, br. 11, str. 122-147
6. Dragišić Zoran, *Bezbednosni identitet Balkana i EU*, časopis Kultura polisa br. 22, Beograd, 2013
7. Esposito, John "Unholy War – Terror in the Name of Islam", Oxford University Press, New York, 2003
8. Halilović Safvet, „Islam je životni program, a ne navika“, *Novi Horizonti*, br. 85/6, Sarajevo, septembar 2006.
9. Jevtić Miroljub „Religija i politika“, *Uvod u politikologiju religije, Institut za političke studije i Fakultet političkih nauk*, Beograd, 2002
10. Jevtić Miroljub, "Political Science and Religion", *Politikologija religije*, broj 1, Beograd, 2007.
11. Jović Dejan, „Trideset godina nakon revolucije: Iran u središtu svjetske politike“, *Politička misao* 46(1), 2009
12. Kramer Martin, "Coming to Terms – Fundamentalists or Islamists?", *The Middle East Quarterly*, No. 2/2003, Philadelphia, 2003
13. Konotar Veselin B. "AKTI AGRESIJE.", *Kulturna polisa*, IX (7), 2012
14. Kovač Tomislav. "Islam kao paradigma suvremenom europskom društvu i kršćanskoj misli." *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 7.2, 2009
15. Lawrence, Bruce B, "Shattering the Myth – Islam beyond the Violence", *Princeton University Press*, Princeton, 2000
16. Lewis Bernard., "Islam and the West", *Oxford University Press*, New York i Oxford, 1993
17. Malešević Miroslava, "Hrišćanski identitet sekularne Evrope", *Glasnik Etnografskog instituta SANU*. LIV, 2006
18. Matić Davorka, „Islam i politika: prilog raspravi o uzrocima demokratskog deficita na Bliskom Istoku“, *Revija za sociologiju*, Vol. 32., no. 4, 2008

19. Merari Ariel. "Terrorism as a Strategy of Insurgency." *Terrorism and political violence* 5.4, 1993
20. Milošević Milan, „How Terrorism Has Changed In The Contemporary Conditions“, *International Journal of Economic and Law*, no. 2, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd, 2011
21. Milan Mijalovski, „Terorizam kao krivično-pravna kategorija“, *Bezbednost*, Beograd br. 4, 1988
22. Milašinović Srđan, Želimir Kešetović. "MOGUĆNOSTI REŠAVANJA UNUTARDRŽAVNIH KONFLIKATA." *Medunarodni Problemi* 61, 2009.
23. Novalić Fahrudin. "Islamski svijet i modernost." *Filozofska istraživanja* 28.4, 2009
24. Karl-Heinz Kamp, „Nuclear Terrorism - Hysterical Concern or Real Risk“, *German Foreign Affairs Review*: Vol. 46, No. 3., 1995
25. Rakel, Eva Patricia, „Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979-2006“, *Perspectives on Global Development and Technology*, vol. 6, br. 1-3, 2007
26. Petrović Dragan, „Samoubilački terorizam“ *Strani pravni život*, 53(3), 2009
27. Shavit Uriya, „Al Qaeda's Saudi Origins (Islamist Ideology)“, *The Middle East Quarterly*, No. 4/2006, Philadelphia, 2006
28. Simeunovic, Dragan, „Migration und sozioökonomische Transformation in Jugoslawien/Serbien“, in: *„Migration und sozioökonomische Transformation in Südosteuropa“*, Universität Potsdam, 1997, s. 283-295
29. Simeunović Dragan, „Problem definisanja savremenog terorizma“, *Srpska politička misao*, br. 3-4/2005, Beograd, 2005
30. Dragan Simeunović, „Migraciona kriza kao bezbedonosni izazov za zemlje zapadnog Balkana – stanje u 2017. godini i perspektiva“, *Kultura polisa*, X(IV), 2017,
31. Sušić Hasan, „Arapski svijet: jučer, danas, sutra“, tematski broj „Islam i suvremeni svijet“ časopisa „Argumenti“, Rijeka, Jugoslavija, 1984
32. Šijaković Ivan, „Terorizam i problem identiteta“, *Sociologija* vol.XLIV, no. 3, 2002.
33. Trifunović Darko, Mijalovski Milan, „Terrorist Threats by Balkan Radical Islam to International Security“, *Politikologija religije*, no. 2, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2014

#### NOVINSKI ČLANAK

1. Bel-Fialkov Enis, *Kratka istorija etničkog čišćenja*, feljton Politika, Beograd., 23. jul 1993
2. Bradley John „Wahhabism splits Saudis“, *The Washington Times*, Washington, 4/02/2004.
3. Eric Lichtblau, *Petition Assails U.S. on Prisoners*, L.A. TIMES, Feb. 20, 2002, at. A 12.
4. Klenk Florian, *Kuckst du!* Report, Magazine for Arts and Civil Society in Central and Eastern Europe, 2/2006, 14.

5. Kovačević Ivo, *Islamizam, levice, imperijalizam, geopolitika*, novine Princip INFO 17/04/2014 <http://www.princip.info/2014/04/17/islamizam-levica-imperijalizam-geopolitika/#>
6. Moisi Dominik, *Emocionalni sukob civilizacija*, Danas, 8-9. april 2006, VII
7. Samardžić Nikola, *Islamski svet i politički islam*, Dnevne novine Danas od 07.10.2008. <https://www.danas.rs/drustvo/islamski-svet-i-politicki-islam/>
8. Seyla Benhabib, *Deliberativna demokratija i multikulturalne dileme*, Status magazin za političku kulturu i društvena pitanja, br. 11, 2007 str. 10 ([https://updoc.site/download/deliberativna-demokracija-i-multikulturalne-dileme-za\\_pdf](https://updoc.site/download/deliberativna-demokracija-i-multikulturalne-dileme-za_pdf))
9. Sprinzak Ehud, *Razumni fanatici*, Novine DANI, br. 223, 14.09.2001, dostupno na: <https://www.bhdani.ba/portal/arhiva-67-281/223/t22313.shtml>
10. Napoleoni Loreta, *Nova ekonomija terora*, Časopis NIN, Beograd, 2005
11. Svjetko probudjenje islam, novine INDEX, dostupno na: <http://www.potruga.blogger.index.hr/post/svetsko-probudjenje-islama/48320.aspx>
12. n.a, Nakon više od 100 godina muslimani u Atini dobijaju, uprkos protestima, Dnevne novine Blic od 14.02.2017. izvor: <https://www.blic.rs/vesti/svet/nakon-vise-od-100-godina-muslimani-u-atini-dobijaju-dzamiyu-uprkos-protestima/vyqnylf>
13. n.a Protesti eks-mudžzihadina u Sarajevu, Portal B92 od 30.09.2006. izvor: [https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=09&dd=30&nav\\_category=167&nav\\_id=213696](https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=09&dd=30&nav_category=167&nav_id=213696)
14. n.a, Osuđene vehabije iz Novog pazara, Portal RTS 03/07/2009, dostupno na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/hronika/71693/osudjene-vehabije-iz-novog-pazara.html>
15. n.a, Vehabije u Beogradu: pronađene tajke lokacije u Zemunu, Paliluli i Medakoviću, 18. novembar 2015. Godina, Izvor, Internet adresa, <https://www.srbijadanas.com/clanak/vehabije-u-beogradu-centar-okupljanja-im-je-bajrakli-dzamiya-18-11-2015>
16. n.a, Zauzimaju Beograd: Evo gde se okupljaju vehabije u prestonici, 03/10/2014. godina., dostupno na <http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/1287654-zauzimaju-beograd-evo-gde-se-okupljaju-vehabije-u-prestolnici>
17. Trifković Srđa, *Zelena transversala, cenzurisana realnost*, Nezavisni mesečni list Srba u SAD „Serbian Mirror“, 2010. godina. Izvor: <http://www.serbianmirror.com/novosti/01-09-2010/5.html>
- 18.

#### GODIŠNJE PUBLIKACIJE, MONOGRAFIJE I NAUČNE KONFERENCIJE

1. Bajagić Mladen, Manojlović Milan, *Terorizam kao globalna bezbedonosna pretnja*, u: Zbornik radova – Terorizam u savremenim uslovima, Visoka škola unutrašnjih poslova Banja Luka, Banja Luka., 2003
2. Bandžović Safet., *Muhadžirski pokreti u spisima i svedočenjima savremenika XIX i XX veka*, Zbornik Sjenice, br. 14, Sjenica, 2003

3. Bandžović Safet. Bošnjaci i balkanski muhadžirski pokreti. Godišnjak, 2006.  
Izvor: [http://mlicanin.weebly.com/uploads/3/0/9/1/3091963/safet\\_bandzovic.pdf](http://mlicanin.weebly.com/uploads/3/0/9/1/3091963/safet_bandzovic.pdf)
4. Boaz Ganor, *Definisanje terorizma: Da li je terorista za jednog čoveka, borac za slobodu za drugog?* u: studiji o terorizmu, protivterorizmu i unutrašnje radu pod nazivom „Ispitivanje političkog nasilja“ izdavači David Lowe, Austin Turk, Dilip K. Das, CRS Press Taylor & Francis Group, New York, [www.ipes.info](http://www.ipes.info)
5. Marija Đorić, Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma, Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2014
6. Grupa autora, "Zapad i muslimanski svet: Jedno muslimansko gledište", Sarajevo, Centar za napredne studije i Goethe-Institut Bosne i Hercegovine, 2008
7. Higgins Rosalyn, „The general international law of terrorism“, u Rosalyn Higgins and Maurice Flory (ed.), Terrorism and international law, London and New York, 2002
8. Ignacio Pelaez Marques, The Contribution of European Union, in UNITED NATIONS OFFICE FOR DRUG CONTRLO AND CRIME PREVNITION, SYMPOSIUM: COMBATING INTRNATIONAL TERRORISM: THE CONTRIBUTION OF THE UNITED NATIONS, 2003.
9. Jevtić Miroljub „Džihad u domaćoj i svetskoj javnosti“, Zbornik Matice Srpske za društvene nauke, br. 116-117/2004, Novi Sad, 2004
10. Petrović Dragan, *Samoubilački terorizam*, u: Primena Međunarodnih krivičnih standarda u nacionalnim zakonodavstvima, Udruženje za Međunarodno krivično pravo i Intermex, Beograd. 2004
11. Milašinović Radomir i Mijalković Saša, *Terorizam kao savremena bezbednosna pretnja*, Zbornik radova na temu: Suprotstavljajanje terorizmu – međunarodni standardi i pravna regulativa, Kozara, 2011
12. Simeunović Dragan., Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, Monografija, Pravni fakultete u Beogradu, Dositelj studio Beograd, 2010,
13. Simeunović Dragan Problem pojmovnog određivanja „homegorwn“ („domaćeg“) terorizma i njegove identifikacije na Balkanu u: Ignjatović Đ. [ur.] Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, Beograd, IV deo, 2010
14. Silvana Marić „Terorizam kao globalni problem“ u zborniku *Društvo*, Medianali, Vol. 6, No. 11, Dubrovnik, 2012
15. Šetka Gojko, Ratković Željko, „Vehabije u Bosni i Hercegovini – realna pretanja terorizmom?“, u zborniku *Suprotstavljajanje terorizmu – međunarodni standardi i pravna relugativa*, (ur. Doc.dr Mile Šikman i mr Goran Amidžić)
16. Teofilović Tatjana i Nebojsa Teorilović, „Terorizam kao oblik ugrožavanja bezbednosti/Terrorsim as a form of security threat“ *Zbornik radova* 1 (2015),

## INTERNACIONALNE I VLADINE ORGANIZACIJE

1. Centar za bezbednost, istrage i odbranu DBA, Dostupno na: <http://www.centarzabezbednost.org/terorizam-osnove-i-nastanak/>
2. GATESSTONE Institute International Policy Council, Islam and islamism dostupno na: <https://www.gatestoneinstitute.org/3865/islam-islamism>

3. U.S. Department of Defense, dostupno na: <https://www.defense.gov/News/Special-Reports/>
4. US Foreign Policy Agenda, "Terrorism and Counterterrorism After September 11th", "US Foreign Policy Agenda", Januar 2001. Dostupno na: <https://usiraq.procon.org/sourcefiles/USFPA112001.pdf>
5. National Strategy for Information Sharing and Safeguarding, White House, Washington, 2012, Dostupno na: [https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2012sharingstrategy\\_1.pdf](https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2012sharingstrategy_1.pdf)
6. The Centre for Peace in the Balkans, dostupno na: [www.balkanpeace.org](http://www.balkanpeace.org)
7. Stejt Departmenta: *Srbija ulaže napore u borbi protiv međunarodnog terorizma*, 2013. godina., dostupno na: [www.arhiva.24sata.org](http://www.arhiva.24sata.org)
8. Vlada RS, *Albanski terorizam i organizovani kriminal na KiM*, Beograd, 2003. godina,
9. UNES resols 1516 (2003),1,1530,(2004),1;pmbi; and 1516 (2003), 4, 1526 (2004), pmbi, and 1530 (2004), 4
10. S.C. Res. 1566, U.N. SCOR, 59th Sess, 5053th mtg., U.N. Doc. S/RES/1566 (2004)
11. Report of the Secretary-Generals High-Level Panel, supra note 5, 164(d)
12. Kofi Annan, *Keynote Address to the Closing Panel of the International Summit on Democracy, Terrorism and Security* (Mar. 10,2005)

#### DISERTACIJE I TEZE

1. Mrvić B. Marina, *Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima*, doktorska disertacija, Beograd, 2016
2. Nikodinović Nikša, *Američka nacionalna strategija za borbu protiv terorizma na početku XXI veka*, doktorska disertacija, Beograd, 2017
3. Todorović V. Dragan, *Sunitsko-šiitski raskol i njegove posledice na bezbednost regiona u Bliskog Istoka*, doktorska disertacija, FPN, Beograd, 2016.

#### KONVENCIJE, REZOLUCIJE, ZAKONI

1. Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, 19 LEGAUE OF NATIONS O.J.23 (1938)

#### WEB STRANICE

1. Grupa autora, *Drustveni aspekti terorizma*, dostupno na [www.defendologija.com](http://www.defendologija.com)
2. Islam, dostupno na: <http://www.znanje.org/i/i25/05iv10/05iv101120/tasa%20tiki/islam2.htm>
3. Islamska pretnje, mit ili stvarnost [http://www.islambih.net/knjige/book\\_islam\\_pretnja/m\\_06\\_4.html](http://www.islambih.net/knjige/book_islam_pretnja/m_06_4.html)
4. Islamskog portala, [www.islam.com](http://www.islam.com)

5. Islamic Society of Orange County, dostupno na: <https://web.archive.org/web/20070218010407/http://www.isocmasjid.com/Administration/dbio.htm>
6. International Institute for Conter-Terrorism, Ganor Boaza, Terrorism: No Prohibition Withour Definition, dostupno na: <https://www.ict.org.il/Article/1123/Defining-Terrorism-Is-One-Mans-Terrorist-Another-Mans-Freedom-Fighter#gsc.tab=0> (18.04.2018.)
7. Sandžak sporedni front, dostupno na: <https://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg35104.html>
8. Serbs and othber wonders, dostupno na: <http://ljiljana-zivojinovic.blogspot.rs/2008/03/vahabije.html>
9. The west and the Muslim Word: A Muslim Position, <https://cns.ba/wp-content/uploads/2009/11/Zapad-i-muslimanski-svijet-web.pdf>
- 10.

#### OSTALO

1. Potežica Olivera, Vahabiti: pridošlice na Balkanu, Nova srpska politička misao, dostupno na: [http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006\\_CP\\_vahabiti1.htm](http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006_CP_vahabiti1.htm)
2. Mijalkovski Milan, Predrag Marić, Duško Tomić i Eldar Šaljić, Terorizam i organizovani kriminal, Pi-pres, Pirot, 2012
3. Penja Čarls, *Terorizam*, VOA, 21.11.2003. godina.
4. *Secretary-General Offers Global Strategy for Fighting Terrorism, in Address to Madrid Summit, Press Relase*, U.N. Doc. SG/SM/9757(Mar.10, 2005) (based on the High-level Panel's definition).
5. Simeunovic, Dragan; Serbien in Europa - unter besonderer Berücksichtigung der deutsch-serbischen Beziehungen, in: *Serben und Deutsche - Traditionen der Gemeinsamkeit gegen Feindbilder*, Collegium Europaeum Jenense, Palm & Enke, Jena und Erlangen, 2003